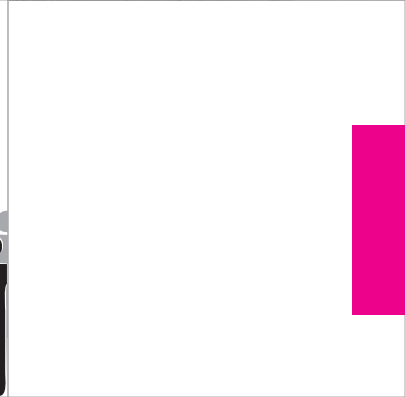
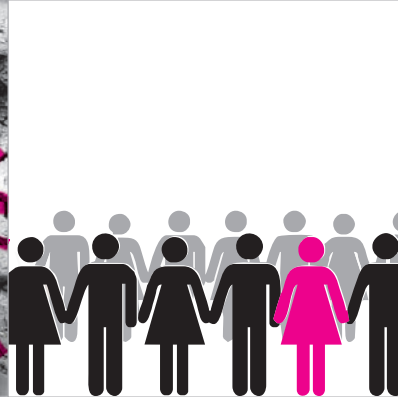
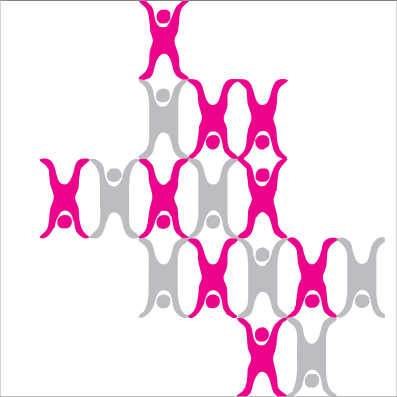
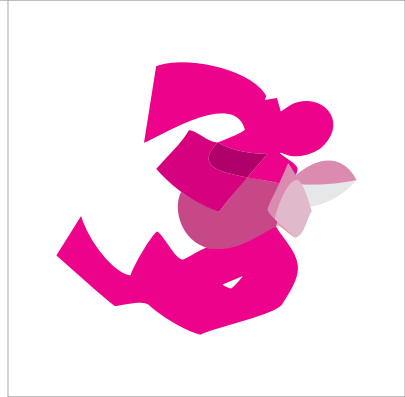

partnerstvo
za promjenu
podrška implementaciji
**zakona o
ravnopravnosti
polova u BiH**

Izveštaj o aktivnostima projekta u 2009.

PARTNERSTVO ZA PROMJENU

PODRŠKA IMPLEMENTACIJI ZAKONA O RAVNOPRAVNOSTI POLOVA U BIH

IZVJEŠTAJ O AKTIVNOSTIMA PROJEKTA U 2009

Banja Luka, januar 2010.

Naslov: Partnerstvo za promjenu - podrška implementaciji Zakona o ravnopravnosti polova u BiH
Izvještaj o aktivnostima projekta u 2009.

Izvještaj pripremile: Milkica Milojević i Stanislava Ninković

Izdavač: Helsinški parlament građana Banja Luka

Dizajn: Maja Ilić

Štampa: Grafid, Banja Luka

Tiraž: 700

UVOD

Formalno gledano, Bosna i Hercegovina je zemlja rodne ravnopravnosti. Ratifikovala je međunarodne dokumente iz ove oblasti, donijela je 2003. godine Zakon o ravnopravnosti polova BiH, a tri godine kasnije usvojila je i prateći Gender akcioni plan.

No, u praksi, žene su diskriminisane u svim oblastima života. Nasilje nad ženama u porodici nije iskorišteno, politike kreiraju i vode muškarci, u najvišim organima izvršne vlasti nema žena, dok je u lokalnim skupštinama njihovo učešće u prosjeku svedeno na 18 odsto, mada još uvijek ima lokalnih zajednica u BiH u kojima nema nijedne žene. Nevidljive su i u medijima, čiji jezik je često rodno neosjetljiv. U štampanim medijima žene su zastupljene u svega 22 odsto, a u elektronskim medijima u 14 odsto sadržaja. Jednom riječju, zakon koji postoji već skoro sedam godina, ne primjenjuje se.

U želji da ovaj zakon učine primjenjivim u praksi, nevladine organizacije već godinama sprovode brojne aktivnosti usmjerene ka afirmaciji rodne ravnopravnosti i borbi protiv rodne diskriminacije. Tako su, na primjer, nevladine organizacije bile jedine koje su se pobunile, kada je izabran aktuelni saziv Savjeta ministara BiH, u kojem, među ministrima, nije bilo nijedne žene. Helsinški parlament građana Banjaluka i Udružene žene Banjaluka su, pozivajući se na član 15. Zakona o ravnopravnosti polova u BiH koji obavezuje sve organe državne vlasti na ravnopravnu zastupljenost osoba oba pola, podigle tužbu protiv Centralne izborne komisije BiH, jer je verifikovala mandate Savjeta ministara BiH u kojem su svi ministri muškarci.

Vođeni ovim i drugim primjerima, aktivisti i aktivistkinje Helsinškog parlamenta građana Banjaluka su sproveli temeljito istraživanje o implementaciji Zakona o ravnopravnosti polova BiH koje je obuhvatilo period od 2003. do 2007. godine. Rezultati ovog istraživanja su publikovani u studiji Ravno-

pravnost polova i sudska praksa u BiH (http://www.hcabl.org/images/stories/pdf/Sudska_praksa.pdf), zajedno sa preporukama za poboljšanje primjene ovog Zakona u praksi.

Ova publikacija je doprinijela pokretanju procesa izmjena i dopuna Zakona o ravnopravnosti polova, čiju smo implementaciju željeli da osiguramo kreiranjem projekta „**Partnerstvo za promjenu – podrška implementaciji Zakona o ravnopravnosti polova u BiH**“.

Osnovni cilj ovog projekta je podrška eliminaciji diskriminacije nad ženama, kroz inicijative umreženih aktivistkinja, političarki i studentkinja usmjerene prema implementaciji Zakona o ravnopravnosti polova u BiH i ostalih vezanih zakona. Zaštita i promocija ženskih ljudskih prava nastoje se osigurati kroz edukacije sudija, tužilaca, izbornih zvaničnika i novinara o pitanjima rodne ravnopravnosti, kao i kroz ohrabrivanje nadležnih da provode Zakon o ravnopravnosti polova u BiH i druge relevantne domaće i međunarodne zakone i standarde. Jedan od ciljeva projekta je i da podrži prikupljanje informacija iz različitih izvora potrebnih za podnošenje BiH izvještaja CEDAW Komitetu 2010. godine, kao i senzibilizacija medija i javnosti za primjenu principa rodne ravnopravnosti koji uključuju razvoj politički korektnog i rodno osjetljivog jezika i smanjivanje stereotipnog prikazivanja žena i njenih uloga u društvu.

Namjera nam je da dvogodišnjom implementacijom ovog projekta (2008 – 2010) podržimo inicijative koje se tiču **smanjenja diskriminacije i nasilja nad ženama** (putem monitoringa implementacije zakona, sudske zaštite, zagovaranja), **jačanja pristupa žena pravnim mehanizmima** (kroz praktične vodiče, medijske kampanje i informacije o pristupu pravnim mehanizmima, te edukaciju sudija i tužilaca za primjenu gender zakona i pravde), i **povećavanja uloge žena kao donosilaca odluka i vođa** (privlačenjem opšte podrške javnosti inicijativama, prezentaciji i promociji uspješnih žena i njihovih inicijativa, glasanjem za ženske kampanje, zagovaranjem promjena i poboljšanja Izbornog zakona BiH i ostalih povezanih zakona o političkim partijama, izborima i imenovanjima javnih zvaničnika).

Svjesni da bez zajedničkih akcija i inicijativa različitih društvenih aktera ne može biti ni kvalitativnih ni kvantitativnih pomaka u poboljšanju položaja i uloge žena u BiH, postavljene projekte ciljeve nastojali smo ostvariti zajedno sa partnerima iz civilnog društva, institucionalnih mehanizama za ravnopravnost polova, univerziteta i škola, institucija i medija.

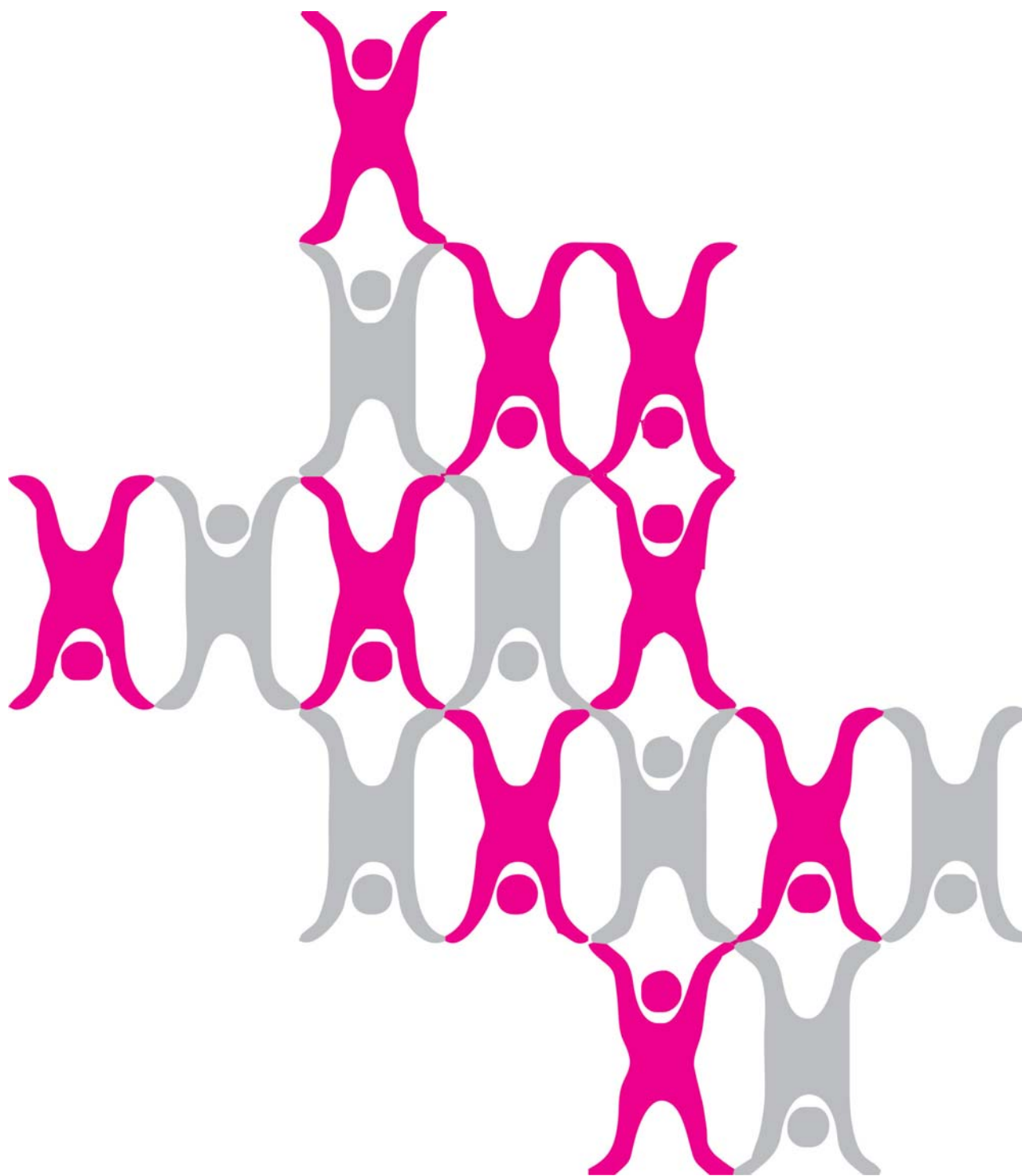
Rezultati nisu izostali. Dio amandmana koje su zajednički formulisale ženske nevladine organizacije u BiH ušao je u završni tekst Izmjena i dopuna Zakona o ravnopravnosti polova BiH, od kojih je jedan naročito značajan, jer precizira da tijela na svim nivoima organizacije vlasti moraju uključivati najmanje 40 odsto žena, odnosno manje zastupljenog pola. Pored toga, inicirali smo i osnivanje udruženja samohranih roditelja, kao i izmjene Porodičnog zakona RS kako bi obezbijedili uvođenje termina „samohrani roditelj“ u zakonski tekst, te pokrenuli nekoliko projekata u manjim sredinama, kao što su Rogatica i Grahovo, u kojima su ženama često nedostupni finansijski i drugi resursi potrebni za rad.

U brošuri koja je pred Vama opisane su aktivnosti koje su vodile ka ostvarenju projektnih ciljeva. Svaka pojedina aktivnost, bilo da se radi o predavanju, analizi javne rasprave, radionici za sticanje novih vještina ili tematskom sastanku sa predstavnicama/predstavnicima institucija ili pripadnicama/pripadnicima ugrožene grupe, prikazana je na sljedeći način: prije izvještaja, prezentovane su male životne priče o problemu kojim se bavi projektna aktivnost, kako bi čitaocima približili samu problematiku i odmakli se od stereotipnog načina izvještavanja o projektima. Zatim je dat kratak pregled same aktivnosti, kao i glavni zaključci i preporuke. Na kraju publikacije se, u formi priloga, nalaze uvodna izlaganja sa svih aktivnosti iz kojih je moguće dobiti više informacija i bolji uvid u obrađenu tematiku.

I na kraju ove prve projekte godine, željeli bismo se zahvaliti našem donatoru Fondu Instituta otvoreno društvo na finansijskoj podršci bez koje ne bi bilo moguće implementirati ovaj projekat. Pored toga, se zahvaljujemo svim učesnicima i učesnicama naših aktivnosti, sa željom da se naše partnerstvo i zajednički uticaj na mijenjanje stanja rodne ravnopravnosti u našem društvu nastavi i u sljedećoj projektnoj godini.

Stanislava Ninković
Koordinatorica projekta

ZAKON DRUMOM, ŽIVOT ŠUMOM

U Bosni i Hercegovini postoje, istina rijetki, zakoni koji se – provode. Postoje i oni koji se ne provode, gotovo nikad, a napisani su i usvojeni: ili da bismo pokazali kako smo Evropljani, ili kako bismo pokazali kako smo patrioti, ili kako bismo pokazali koliko smo liberalni, i tako dalje i tome slično.

U Bosni i Hercegovini za ignorisanje zakona postoji i narodski izraz, opšteprihvaćen kod sva tri konstitutivna naroda, u oba entiteta i Distriktu. Kaže se: Zakon drumom, život šumom!

Među Zakone koje i građani i institucije uporno ignorišu je i Zakon o ravnopravnosti polova u BiH. Zakon dobrih namjera, sročan tako da više podsjeća na manifest, nego na instrument vladavine prava, a u praksi, sudskoj, upravnoj i ravnopravnoj gotovo neprimjećen. Za više od šest godina, na osnovu ovog Zakona, koji garantuje zaštitu od diskriminacije, ravnopravan pristup resursima i javnim finansijama, i još mnogo toga, izrečene su, slovom i brojem, tri presude!

Ili u ovoj našoj lijepoj BiH nema diskriminacije, neravnopravnosti, monopola nad resursima, ili...

„Radi ravnopravne zastupljenosti polova, procenat učešća polova u tijelima vlasti na svim nivoima, uključujući sudsku, zakonodavnu i izvršnu vlast, kao i sve ostale javne službe, komisije i odbore, uključujući i učešće u tijelima koja predstavljaju državu na međunarodnom nivou, u pravilu će održavati ravnopravnu zastupljenost polova.”

Okrugli sto:

„ZAKON O RAVNOPRAVNOSTI POLOVA BIH – KAKO GA UČINITI PRIMJENJIVIM U PRAKSI“

Sarajevo, 26. i 27. 03. 2009.

Dvodnevni okrugli sto o primjeni Zakon o ravnopravnosti polova u BiH u praksi okupio je 18 učesnika i učesnica, predstavnika i predstavnica NVO, Agencije za ravnopravnost polova BiH, Gender Centra FBiH, Parlamentarne skupštine BiH, Centralne izborne komisije BiH, Udruženja javnih dužnosnika BiH i Tužilaštva Federacije BiH. Navedeni su brojni primjeri koji ukazuju na to da se ovaj Zakon rijetko primjenjuje i da njegove odredbe nisu zaživjele u praksi. Istaknuta je i potreba da se dosljednije provodi nadzor nad primjenom Zakona.

Tužiteljica Hajrija Hadžiomerović-Muftić, kao uvodničarka, je istakla da bi zakon trebalo prosljediti profesionalcima, zaduženim za primjenu zakona, na razmatranje, kako bi oni razjasnili šta to Zakonu o ravnopravnosti polova u BiH nedostaje, da bi bio efikasniji.

„Unutar zakona postoje različite propisane sankcije u ovom i drugim zakonima za ista krivična djela, a nije razjašnjena ni nadležnost sudova,“ istakla je Hajrija Hadžiomerović-Muftić. Ona je upozorila da je broj teških krivičnih djela koja su uređena i ovim zakonom u porastu.

Kao poseban problem istaknuto je nepostojanje programa za zaštitu žrtava, te ponovna viktimizacija žrtve, koja u postupku mora nekoliko puta davati iskaze o istom slučaju. Problem su i nejasne definicije u zakonu, što dovodi do pogrešnih tumačenja.

U diskusiji je Dijana Šehić istakla da je žalosno što profesionalci često ne umiju da tumače zakon, pa su im potrebna dodatna objašnjenja, što je, uz druge probleme, dovelo do situacije da je kršenje prava iz ove oblasti, češće nakon usvajanja Zakona o ravnopravnosti polova u BiH, nego prije donošenja tog zakona.

„Tako imamo rasprave o apsurdnim temama, poput pitanja da li je djevojčica od 14 godina žena, ili nije, a ostaju neriješeni značajniji problemi, poput udaljavanja nasilnika iz doma, u slučaju nasilja u porodici“, rekla je Dijana Šehić.

Adnan Kadribašić iz Agencije za ravnopravnost polova BiH je podsjetio da je u toku proces za predlaganje izmjena i dopuna Zakona o ravnopravnosti polova u BiH, te pozvao učesnike i učesnice da svoje prijedloge za izmjene i dopune dostave Radnoj grupi koja se bavi ovim poslom.

Drugog dana rada učesnici i učesnice su u dvije radne grupe predložili mjere kojima bi se mogao ovaj Zakon učiniti efikasnijim, te predložili ukupno 35 izmjena i dopuna Zakona o ravnopravnosti polova u BiH. Između ostalog problematizovana je nadležnost Agencije za ravnopravnost polova u BiH da nadzire provođenje ovog Zakona, te predloženo da se u BiH ustanovi institucija Ombudsmana za rodnu ravnopravnost, a ako to nije moguće, osniivanje posebnog odjela za ovu oblast u postojećoj instituciji Ombusmana BiH.

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

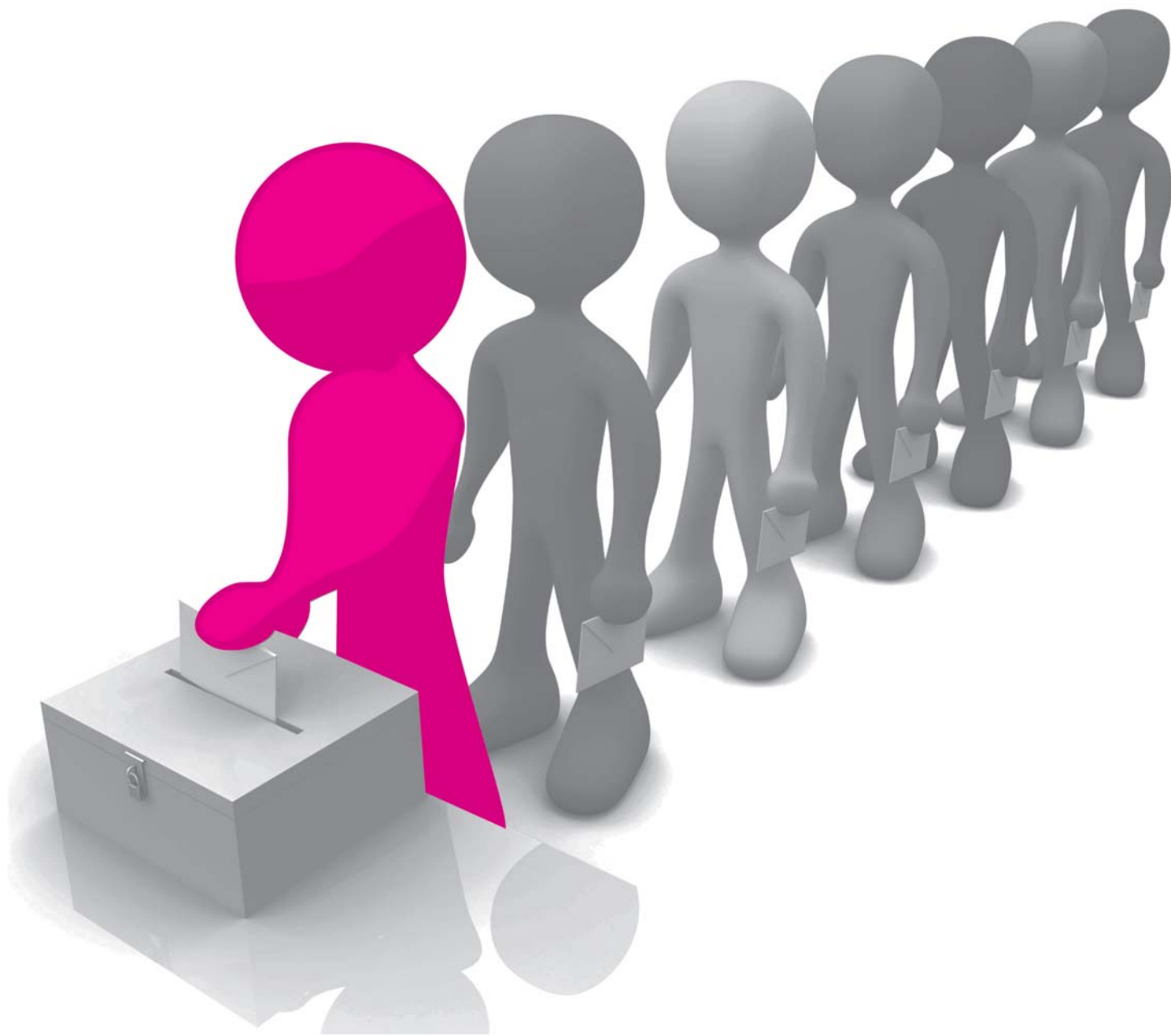
- Ispitati mogućnosti osnivanja institucije „zaštitnika/ce“ ili advokata/ice za ravnopravnost polova – a ako to nije moguće, da li se unutar Institucije Ombudsmana BiH može otvoriti resor za ravnopravnost polova.
- Inkorporirati u Zakon obavezivanje na sve konvencije i deklaracije kojih je BiH potpisnica.
- Preciznije definisati osnovne pojmove u Zakonu o ravnopravnosti polova u BiH.
- Sprovesti edukaciju o značaju i načinu primjene Zakona.
- Dostaviti Zakon na razmatranje profesionalcima koji primjenjuju zakone.
- Dodatno edukovati psihologe u osnovnim školama za pružanje pomoći djeci nad kojom je izvršeno seksualno nasilje.
- Potrebno osposobiti i senzibilizirati osobe koje uzimaju izjave od žrtava kako bi se izbjegla dodatna viktimizacija u postupku
- Usaglasiti sankcije za isto krivično djelo u različitim zakonima.
- Izvršiti izmjene i dopune Zakona o Sudu BiH kako bi se razjasnile nadležnosti.
- Izvršiti izmjene i dopune Zakona o ravnopravnosti polova u BiH

Prilozi:

„Prepreke u primjeni zakona o ravnopravnosti polova Bosne i Hercegovine“ – Natalija Petrić (str. 89-93)

„Izazovi u primjeni Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH“ - Hajrija Hadžiomerović Muftić (str. 94-103)

ŽENE NA LISTAMA, MUŠKARCI VLADAJU

Izborne 2008. nezapaženo je prošao jedan mali – veliki jubilej borbe za ženska ljudska prava u BiH: deset godina od uvođenja „ženskih kvota“ na izbornim listama. Prvo u već čuvenom pravilu 7.50 Privremene izborne komisije, a potom i u Izbornom zakonu BiH, propisano je obavezno kandidovanje najmanje trećine žena.

Deset godina poslije, na lokalnim izborima 2008. u BiH smo imali 10.245 kandidatkinja koje su osvojile samo 4 od ukupno 140 načelničkih, odnosno 14 odsto, ili 465 odborničkih/vijećničkih mandata u lokalnim skupštinama. U osam opština, nije izabrana nijedna odbornica/ vijećnica, pa su lokalne skupštine ostale muški bastioni. U čak 12 odsto lokalnih zajednica izabrana je po jedna odbornica/vijećnica.

I to nije sve: u entitetskim i državnom parlamentu, u prosjeku, 17,5 odsto mandata je u ženskim rukama, u izvršnoj vlasti, manje od pet odsto ministrica, u Predsjedništvo BiH nikad nije kročila ženska noga... i tako dalje i tako dalje. Dok muškarci, politički lideri, caruju TV ekranima i arče budžete, čak ni dobar poznavalac političkih prilika u BiH, ne bi mogao „napamet“ nabrojati imena pet političarki.

Sve u svemu – žene su definitivno, dobile mjesto na listama, žene su ravnopravne, po svim zakonima, ali u BiH VLADAJU muškarci.

„Državna tijela i tijela lokalne samouprave, upravljačka tijela kompanija, političke stranke i ostale neprofitne organizacije osiguraće i promovisati ravnopravnu zastupljenost po osnovu pola u upravljanju i procesu odlučivanja.

Radi ravnopravne zastupljenosti polova, procenat učešća polova u tijelima vlasti na svim nivoima, uključujući sudsku, zakonodavnu i izvršnu vlast, kao i sve ostale javne službe, komisije i odbore, uključujući i učešće u tijelima koja predstavljaju državu na međunarodnom nivou, u pravilu će održavati ravnopravnu zastupljenost polova.”

Tematski sastanak:**„USAGLAŠAVANJE IZBORNOG ZAKONA SA ZAKONOM O RAVNOPRAVNOSTI POLOVA BIH“****Sarajevo, 27.03.2009.**

Kako uskladiti Izborni zakon BiH sa članom 15. Zakona o ravnopravnosti polova u BiH i obezbijediti da žene dobiju „svoj dio vlasti“? Na ovo pitanje pokušali su odgovoriti učesnici i učesnice tematskog sastanka održanog u Sarajevu.

Sastanku su prisustvovali predstavnici nevladinih organizacija, Centralne izborne komisije BiH, Tužilaštva Federacije BiH, Udruženja izbornih zvaničnika BiH i Gender centra Federacije BiH.

Irena Hadžiabdić, članica Centralne izborne komisije BiH je u uvodnom izlaganju istakla da se zakonska obaveza kandidovanja najmanje trećine žena (manje zastupljenog pola) poštuje, te da je i zastupljenost žena u lokalnim izbornim komisijama i biračkim odborima zadovoljavajuća, jer u njima ima više od trećine žena.

„Problem su entitetske i državna izborna komisija, u kojima polovi nisu ravnopravno zastupljeni. Problem su i statistike po polu, koje su zakonska obaveza, jer je objedinjavanje 30 različitih vrsta podataka sporo, pošto imamo star softver, naslijeđen još od OEBS-a. Potrebno je 2,5 miliona maraka za izradu sveobuhvatnog informacionog sistema, treba uputiti zahtjev Parlamentu i Evropskoj komisiji za sredstva i izradu projekta“, istakla je Irena Hadžiabdić.

Učesnici iz medija i NVO sektora su upozorili da su dostupni i aktuelni statistički podaci, glavni alat za javno zagovaranje ravnopravnosti muškaraca i žena u politici.

Statistike Centralne izborne komisije iz prethodnih godina pokazuju da je izlaznost žena na glasanje, uvijek manja nego izlaznost muškaraca, jer glasa oko 48 odsto upisanih biračica.

Istaknut je i problem obezbjeđivanja ravnopravne rodne zastupljenosti u izvršnim organima

vlasti, jer te funkcionere ne biraju neposredno građani, pa ta oblasti nije ni definisana Izbornim zakonom. Pitanje harmonizacije Zakona o Vijeću ministara BiH sa Zakonom o ravnopravnosti polova u BiH postavio je Marko Raguž.

„Kao i u svakom drugom državnom organu i u Savjetu ministara BiH bi morala da postoji obaveza zastupljenosti funkcionera oba pola. Centralna izborna komisija ima mandat da ne potvrdi mandat sastavu Vijeća ministara koje ne ispunjava ovu zakonsku obavezu“, rekao je Raguž.

Natalija Petrić je podsjetila da su Udružene žene, uz podršku drugih nevladinih organizacija koje se bore za prava žena, nakon prošlih izbora uputile upozorenje Savjetu ministara BiH i Parlamentarnoj skupštini BiH, jer u Savjet ministara BiH nije izabrana nijedna žena, čime je prekršen član 15. Zakona o ravnopravnosti polova u BiH.

„Pošto nismo imale drugog instrumenta zatražile smo da Upravno odjeljenje Suda BiH pokrene postupak protiv odluke Centralne izborne komisije BiH da, ignorišući zakon, potvrdi mandat aktuelnom sazivu Savjeta ministara. Njima će uskoro isteći mandat, a mi još od Suda BiH nismo dobile nikakav odgovor“, navela je Natalija Petrić.

Irena Hadžiabdić je poručila da su Udružene žene dobro postupile jer se pokrenulo pitanje iz koga može proizaći relevantna sudska praksa u ovoj oblasti. Ona je takođe podsjetila da parlamentarna komisija razmatra prijedloge izmjena i dopuna Izbornog zakona BiH, kako bi se on uskladio sa Zakonom o ravnopravnosti polova u BiH, te predložila predstavnicima i predstavnicama nevladinog sektora, da upute svoje prijedloge za izmjene i dopune.

ZAKLJUČCI

- Potrebno dodatno uskladiti Izborni zakon BiH sa Zakonom o ravnopravnosti polova u BiH – zahtjev NVO sektora da se na izbornim listama kvota poveća na 40 odsto zastupljenosti žena.
- U opštinskim izbornim komisijama žene su zastupljene sa 37,7 odsto, a u biračkim odborima sa 34,57 odsto što je zadovoljavajuće.

- Potrebna dodatna senzibilizacija žena glasačica, jer žene manje izlaze na izbore, a i kad izlaze u pravilu ne glasaju za žene.
- NVO sektor traži da se i kod kompenzacionih mandata poštuje rodna zastupljenost - da se prilikom ulaska jednog zvaničnika po ovom principu kompenzuje i pol.
- Potrebna harmonizacija Zakona o Vijeću ministara sa Izbornim zakonom, jer bi tako i ovaj organ vlasti imao obavezu da ima 40 odsto ženskih mandata, odnosno da se u svakom državnom tijelu uvede ova obaveza – a da Centralna izborna komisija BiH ima nadležnost da zaustavi mandat Vijeća ministara (ili bilo kojeg drugog državnog tijela) ako ne zadovolje ovu odredbi.
- Neophodno vođenje statistika o izborima po polu i to na način da svi ti podaci budu blagovremeno dostupni javnosti - Potrebno je 2,5 miliona maraka za izradu sveobuhvatnog informacionog sistema - treba uputiti zahtjev Parlamentu i Evropskoj komisiji za sredstva i izradu projekta.

Prilog:

„Učešće žena u izbornim procesima u Bosni i Hercegovini“, statistika Centralne izborne komisije BiH (str. 104-108)

BITKA ZA ZAKON

Kako stvoriti zakon na korist svim ljudima, građanima i građankama? Kako zakon koji se ne provodi učiniti efikasnijim? Dug je to i naporan posao, ali isplati se!

Koliko je bitno da u kreiranju zakona učestvuju i oni na koje se taj zakon odnosi, ili njihovi predstavnici? Kako naći tu čarobnu riječ, sintagmu ili definiciju koja će zaista ljude i građane/građanke zaštititi i od prazne ljuštore pravnog akta, upakovanog u fini celofan evropskih standarda i formalne brige za ljudska prava, načiniti moćan mehanizam istinske pravde?

Za one koji nisu vrhunski profesionalci, zaljubljenici u pravnu nauku ili predani aktivisti i borci za pravdu, kreiranje zakona je dozlaboga dosadan, čak uzaludan posao, daleko od stvarnog života. Ali, upućeni znaju da nije tako, da naprotiv zakoni umnogome određuju naše živote. I da je kreiranje zakona naporan i komplikovan posao, ali da se isplati!

Kad su se nevladine organizacije u jeku poslijeratnog sivila upustile u posao zagovaranja zakona koji će stvoriti pravni okvir za pružanje jednake mogućnosti muškarcima i ženama u BiH da učestvuju u politici i vlasti, u podjeli narodnih para i drugih resursa, da im budu jednako dostupni vojska, policija, skupštinske sale.. i da svi budu zaštićeni od batina, vrijeđanja, izrabljivanja i seksualnog uznemiravanja – tada je taj posao izgledao kao borba sa vjetrenjačama. Beznadna i uzaludna.

Ali, nije bilo tako. Izborni zakon, Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, Zakon o ravnopravnosti polova, sve su to hrabre i uporne aktivistkinje i aktivisti izborili. I sad idu korak dalje: kad zakon nije dobar, koliko god da su bile dobre namjere kada je usvajan, valja ga mijenjati. Bitka se nastavlja: na redu su izmjene i dopune Zakona o ravnopravnosti polova u BiH.

Tematski sastanak:**„ANALIZA JAVNE RASPRAVE POVODOM NACRTA ZAKONA O IZMJENAMA I DOPUNAMA ZAKONA O RAVNOPRAVNOSTI POLOVA BIH“****Banja Luka, 30. 06. 2009.**

Tematski sastanak posvećen izmjenama i dopunama Zakona o ravnopravnosti polova u BiH održan je u Banjaluci, a u radu skupa su učestvovala predstavnice 12 nevladinih organizacija, 10 iz RS i dvije iz FBiH.

Cilja sastanka je bio da ženske nevladine organizacije zauzmu zajednički stav o predloženim izmjenama i dopunama, te da tako, kao koalicija NVO, upute Agenciji za ravnopravnost polova BiH zajedničke preporuke za konačni tekst novog zakona.

Natalija Petrić iz NVO Udružene žene Banjaluka je, kao članica grupe za izmjene i dopune Zakona o ravnopravnosti polova u BiH, a u ulozi uvodničarke, prezentovala informacije o predloženim izmjenama i dopunama, te svoj stav iz ugla profesionalke i NVO aktivistkinje.

Učesnice/učesnici su razmotrili svaki član Nacrta izmjena i dopuna Zakona, te su zauzeli stav o potrebnim intervencijama.

Predstavnic/predstavnice NVO sektora su saglasne da u novom tekstu zakona treba, kao i u starom, zadržati odredbu o zabrani diskriminacije i po osnovu seksualne orijentacije, jer seksualne manjine nisu zaštićene od diskriminacije ni jednim drugim zakonom. Složili su se takođe da je ovim zakonom potrebno zaštititi i interseksualne osobe.

Preporučeno je i da se umjesto sintagme „muškarci i žene“ u Zakonu koristi sintagma „osobe muškog i ženskog pola“, kao bi bile zaštićene i maloljetne osobe, djevojčice i dječaci. Stav 12 NVO je i da se izmjenama i dopunama precizira da žrtva diskriminacije po osnovu pola može biti bilo koja osoba ili grupa osoba.

I u odjeljku koji se bavi zaštitom od viktimizacije preporučeno je da se izmijenjenim zakonom dodatno zaštite oni koji prijave diskriminaciju, svjedoče o diskriminaciji ili pokrenu postupak zabrane diskriminacije. Predloženo je i da se u odjeljku posvećenom sudskoj zaštiti novim zakonom dozvoli da i organizacije, institucije i udruženja koja se bave zaštitom od diskriminacije mogu podnijeti tužbu u slučaju diskriminacije grupa čija prava štite, te da se u upravnom ili parničnom postupku može pojaviti treća strana na strani osobe ili grupe koja je diskriminisana. Predloženo je i da se zakonom propiše da teret dokazivanja bude na osobi koja je navodno činila diskriminaciju po osnovu pola.

Predloženo je i da Agencija za ravnopravnost polova BiH redovno prati stanje u ovoj oblasti, analizira ga i o tome obavještava Savjet ministara BiH i Parlamentarnu skupštinu BiH. Zatraženo je i da entitetski Gender centri prate zakone, politike i strategije u oblasti ravnopravnosti polova i na osnovu toga pripremaju programe mjera.

Što se tiče krivičnog djela nasilje na osnovu pola, NVO su predložile da se ta krivična djela gone i po službenoj dužnosti, te da se umjesto riječi „ugrožava“ u zakon unese odrednica „ugrozi“, kako za krivično djelo ne bi bilo neophodno da se nasilje ponavlja.

Predloženo je i da za svako kršenje zakona bude priprećena kazna, koja bi se odnosila i na prekršaje počinjene u privatnoj sferi.

Prilog: „Primjedbe i komentari grupe nevladinih organizacija na Nacrt zakona o izmjenama i dopunama Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini“, Grupa nevladinih organizacija (str. 109-116)

TAKO BLIZU, A TAKO DALEKO

U jednom malom, siromašnom gradu u BiH opštinska komisija za ravnopravnost polova nije se sastala gotovo nikad, između ostalog i zato što, po tvrdnjama predsjednice komisije, jedan od članova, predstavnik jedne vjerske zajednice, bojkotuje rad. Istovremeno, u tom gradu radi vjerovatno najviše nevladinih organizacija po glavi stanovnika, a saradnja tih NVO, među kojima ima i onih koji se zalažu za ženska ljudska prava, sa opštinskom komisijom je – katastrofalna.

U jednom drugom, velikom gradu u BiH, u Komisiju za ravnopravnost polova političke partije su udomile svoje mlade kadrove i – tu se priča završava.

Uglavnom, rezultat je isti: žene odbornice, aktivistkinje nevladinih organizacija, članice komisija za ravnopravnost polova, lokalne predstavnice političkih partija koje se, programski, zalažu za ljudska prava i jednakost, „žive” takoreći u komšiluku i bave se, takoreći, istim poslom, ali se rijetko viđaju i još rjeđe sarađuju. Tako je i u velikim i u malim gradovima. Izuzeci su rijetki, ali u tim rijetkim mjestima, gdje je ženska međusektorska saradnja razvijena, bez žena se više ne može osnovati ni savjet mjesne zajednice.

Okrugli sto:

„ŽENSKA MEĐUSEKTORSKA SARADNJA NA LOKALNOM NIVOU“

Banja Luka, 04. 12. 2009.

U Bratuncu djeluje pet ženskih nevladinih organizacija, NVO sektor ima ugled i uticaj, a rezultat je vidljiv: u radnim tijelima skupštine opštine trećina članova su žene, a iz budžeta opštine se za borbu protiv nasilja u porodici izdvaja zavidnih 15.000 KM. U Sanskom Mostu i Foči, sasvim druga priča. Opštinske komisije za ravnopravnost polova ne rade ništa, novaca za ženske inicijative i NVO – nema.

„Za dvanaest godina koliko postojimo, nismo dobili nijednu jedinu marku iz opštinskog budžeta. Sredstva za rad nevladinih organizacija postoje, ali idu lovcima i ribolovcima“, kaže Vesna Čančar, predsjednica Demokratskog centra „Nove nade“ iz Foče.

Ova i druga iskustva iz međusektorske (ne)saradnje žena iz vlasti i NVO sektora u lokalnim zajednicama, iznijele su tematskom sastanku u Banjaluci 32 predstavnice nevladinih organizacija i lokalne vlasti iz Bratunca, Sanskog Mosta, Foče, Goražda, Srebrenice, Čajniča, Ključa, Milića, Zvornika i Banje Luke. Skupu su prisustvovala i potpredsjednica Narodne skupštine RS Nada Tešanović i gošće iz Holandije: Jolanda Brunnekeef iz nevladine organizacije IKV Pax Christi i Frieda Brand, odobrnica u gradu Nijmegen.

Stanojka Tešić, predsjednica „Foruma žena“ iz Bratunca je naglasila da se za saradnju sa vlastima, kao i za sve drugo, valja izboriti.

„Imati kritičan stav u tako malom mjestu kao što je Bratunac nije nimalo prijatno,“ rekla je Stanojka Tešić i dodala da aktivistkinje „Foruma žena“ to ne sprječava da traže svoje mjesto u komisijama i radnim grupama, te da kontrolišu kako se troši lokalni budžet.

„Mi pratimo i za šta se koriste opštinska budžetska sredstva. Tako smo radili analizu korištenja sredstava namijenjenih sportu. Od 180 000 KM namijenjenih za sportske aktivnosti u Bratuncu, 120 000 ide za fudbalske turnire, 50 000 ide gradskom nogometnom klubu, a

svega 1,2% sredstava namijenjeno je karate klubu u kojem trenira šest djevojčica“, navela je Stanojka Tešić. Kao poseban uspjeh zalagačkih akcija nevladinih organizacija na području Bratunca istakla je „oduzimanje moći politikama u selima da postavljaju svoje ljude u savjete mjesnih zajednica“.

Predstavnice iz drugih opština najviše su se žalile na nerad lokalnih skupštinskih komisija za ravnopravnost polova, tvrdeći da se u pojedinim lokalnim zajednicama te komisije nikad nisu ni sastale.

Dušica Savić, načelnica kabineta načelnika opštine Zvornik, tvrdi da je bolje da se komisije za ravnopravnost polova formiraju pri službi načelnika, nego pri skupštini. U Zvorniku je tako urađeno, i tvrdi Dušica Savić, komisija radi mnogo aktivnije. „Naša komisija je usvojila program rada, a za narednu godinu – 2010. smo uspjeli izboriti i sredstava u budžetu za rad Komisije. Pored toga, dali smo preporuku načelniku da prilikom izbora savjeta mjesnih zajednica povede računa o ravnopravnoj zastupljenosti oba pola. Od 58 savjeta sada u 10 imamo i žene, što je, ipak, neki pomak, pogotovo ako se ima u vidu da žena skoro da i nije bilo u savjetima mjesnih zajednica“, navela je Dušica Savić i dodala da je, kako tvrdi, u Zvorniku problem neaktivan NVO sektor.

Potpredsjednica Narodne skupštine RS Nada Tešanović istakla je da je za napredak međusektorske saradnje i kvalitetnije uključivanje žena u politiku presudna edukacija, dodajući da je za njen uspjeh bila presudna edukacija u nevladinim organizacijama.

„Mi danas imamo odbornika, poslanika, pa čak i ministara koji ne znaju šta je budžet i ne znaju kako sastaviti amandman,“ rekla je Nada Tešanović.

Jolanda Brunnekeef i Frieda Brand su učesnicama poručile da sve žene u Evropi imaju slične probleme i da situacija u Holandiji nije uopšte tako sjajna kada je riječ o položaju i zastupljenosti žena, kako se to često misli. „U istom sektoru gdje rade žene i muškarci, žene manje zarađuju, a na žene i dalje pada najveći teret brige o domaćinstvu i briga o djeci“, navela je Jolanda Brunnenkeef i dodala da je ženama u takvoj situaciji teško da se još i politički angažuju, jer onda moraju da rade i po 60 sati nedeljno.

Kao dobar vid međusektorske saradnje Holandanke su navele „političke večeri“ koje se u njihovom gradu organizuju svake druge sedmice i na kojima se sastaju predstavnici i predstavnice političkih partija i civilnog društva. Večeri se prenose na Internetu, a okupe i po 60 učesnica i učesnika. „Teme za ove večeri određuju se mjesec dana unaprijed i svako može doći i diskutovati, odnosno postaviti pitanje ili tražiti da se nešto stavi na dnevni red skupštine“, objasnila je Frieda Brand.

Predstavница Gender centra Vlade RS, Jelena Milinović pozvala je lokalne komisije za ravnopravnost polova i nevladine organizacije da u svojim aktivnostima slijede prioritete koje određuje Gender centar. Govorila je i o obavezi primjene normativno-pravnih standarda na lokalnom nivou.

Nakon diskusije o unapređenju međusektorske saradnje, učesnice su u grupama predložile mjere za poboljšanje te saradnje. Na osnovu tih preporuka usvojena je inicijativa, koja je upućena gender mehanizmima u BiH, a u kojoj se zahtijeva da entitetski Gender centri traže od opštinskih komisija za ravnopravnost polova redovne izvještaje o radu, te da se iznađe način za sankcionisanje neaktivnih komisija. Zatraženo je i da se obezbijedi kontinuitet u radu ovih komisija, te da se organizuju godišnji susreti članova i članica opštinskih komisija za ravnopravnost polova, radi razmjene iskustava.

Prema riječima Milanke Šopin, pomoćnika ministra lokalne uprave i samouprave RS, opštinama će novim zakonom o lokalnoj upravi, koji će biti donesen do 2011. godine, između ostalog biti vraćena vlastiština i...

BANJALUKA - Dragana Aleksić, pomoćnik ministra finansija RS, rekla je da ukupni dug RS sa krajem 2008. godine iznosi tri milijarde KM.

Sandra Kovačević, portparol tog ministarstva, navela je da je u pripremi i novi zakon o teritorijalnoj organizaciji RS, prema kojem će biti stvoreni mehanizmi za eventualne teritorijalne izmjene pojedinih opština,

NEVIDLJIVA GOSPOĐA MINISTARKA

Prije samo koju godinu, dogodio se simpatičan lapsus na programu Radio televizije Republike Srpske (RTRS). Urednica političkog tok šoua oprostila se od svoje tri gošće, sa kojima je razgovarala o ravnopravnosti polova, riječima: GOSPODO, hvala vam na učešću u ovoj emisiji. Tri gospođe, od kojih su najmanje dvije feministkinje, prešle su preko ovog „ispada“ superiornom „damskom“ šutnjom.

Bilo je to prije samo koju godinu, upravo u vrijeme kad su se ženske nevladine organizacije i rijetki novinari i novinarkе okrenuli „protiv vjetra“ tražeći da se žene u medijima i javnom životu oslovljavaju u ženskom rodu. Čestiti branioci „čistote srpskog jezika“ dočekali su ih na nož, tvrdeći da su izdajice, jer u srpski jezik uvode „kroatizme“, kao što su ministrice ili sutkinje. Tvrđili su još da u Srba postoji samo jedna ministarka – ona Nušićeva.

Ali, to naprosto nije bilo tačno: imali smo čak dvije ministarke, samo su ih svuda i uvijek i svi uporno zvali ministrima, osuđujući ih na doživotnu političku nevidljivost. Istina, jedna od dvije tadašnje ministarke se otela i prozvala sama sebe ministarkom. Danas je najpoznatija disidentkinja u Republici Srpskoj i BiH.

Bilo je to upravo u vrijeme kad su prvim borcima i borkinjama za uvođenje rodno senzibilnog jezika s one strane fronta dovikivali: da je to koješta i da kvare jezik, da jezik nema veze s ljudskim pravima i ravnopravnošću, a pogotovo ne s (ne)vidljivošću.

Da nisu u pravu pokazalo se baš tih dana, prije koju godinu. Iz pres službe Vlade RS novinarima je stiglo obavještenje da je kod premijera u posjeti Hejzel Saton, rezidentni predstavnik Nacionalne škole za javnu upravu Velike Britanije i šef tima za reformu državne uprave u RS. Novinari su u holu Vlade satima čekali gospodina rezidentnog predstavnika i šefa tima, da od NJEGA uzmu izjavu. U međuvremenu pored kamera je neopaženo prošla ONA: gospođa Hejzel Saton.

Čuvena srpska lingvistkinja, profesorka Svenka Savić, jednom reče: „Ono što nema ime a postoji je žena“.

Bilo je to prije samo koju godinu. Danas je rodno osjetljiv jezik prihvaćen u više od 20 medija u Bosni i Hercegovini, kod sva tri naroda u oba entiteta.

„Svi imaju pravo pristupa medijima bez obzira na pol.

Zabranjeno je javno prikazivanje i predstavljanje bilo koje osobe na uvredljiv, omalovažavajući ili ponižavajući način, s obzirom na pol. Mediji su dužni kroz programske koncepte razvijati svijest o ravnopravnosti polova.“

Tematski sastanak:**„RODNO OSJETLJIVI JEZIK U MEDIJIMA“****Sarajevo, 08. 12. 2009.**

Tematskom sastanku u Sarajevu, posvećenom upotrebi rodno osjetljivog jezika u medijima prisustvovali su ne samo novinari i novinarka, članovi Udruženja BH novinara/ki, nego i aktivistkinje nevladinih organizacija, te studenti i studentkinje novinarstva na Fakultetu političkih nauka sarajevskog univerziteta. Već sama ta činjenica pokazuje da je, iako se to prije samo nekoliko godina činilo nemogućom misijom, rasprava o ovoj temi dobila puni strukovni i građansko politički legitimitet. To više nije tema koja izaziva (pod)smijeh i omalovažavanje. Naprotiv.

Profesorka doktorka Svenka Savić, lingvistkinja koja se godinama bori za uvođenje rodno osjetljivog jezika na Balkanu ovog puta je nadahnutim i dinamičnim predavanjem, potstakla na razmišljanje i najuspavanije učesnice i učesnike.

Da rodna diskriminacija ne postoji samo u govornom i pisanom nego i u znakovnom jeziku uobičajenih simbola, profesorka Savić je pokazala primjerom iz naših hotela: „Kako izgledaju oni privesci koji se okače na vrata, da bismo osoblju dali do znanja da li želimo pospremanje sobe? Imamo lik muškarca, ozbiljnog, strogog, sa kažiprstom zapovednički stavljenim na usta. To znači naredbu: ne uznemiravaj. Imamo i siluetu žene s usisivačem u ruci, što znači: molim, pospremite sobu. Dakle, već tu se pokazuje stereotipno podjela na muškarce koji naređuju i žene koje pospremaju“, rekla je profesorka doktorka Svenka Savić.

Ona je dodala i primjere takozvanih rezervisanih značenja, kad se „podrazumijeva“ da govornica znači mjesto sa koga se govori, a ne žena koja drži govor. „Ne osvrćite se na to. Naprotiv, što češće upotrebljavajte reč govornica, ili poslanica, jer se tako stiče navika, ne samo upotrebe nego i prepoznavanja novog značenja tih reči. Inače nam se može dogoditi da zauvek ostane na snazi pravilo: ono što nema ime, a postoji, to je žena“, poručila je profesorka Savić.

Na sastanku su istaknuti i neki praktični problemi kod upotrebe rodno osjetljivog jezika u pisanim i elektronskim medijima, ali i jedan vrijednosni paradoks: da oni koji se protive jezičkim promjenama etiketiraju one koji se zalažu za upotrebu rodno osjetljivog jezika kao – DŽENDERUŠE, a zna se da svaka riječ u ženskom rodu, koja ima nastavak „uša“ (sponzor-ruša, divljakuša) u našim jezicima ima – pogrdno značenje!

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

- I danas se u BiH neujednačenost pravila za pisanje titula i funkcija na jezicima BiH, iskorištava za pokazivanje etničke pripadnosti, a rodna ravnopravnost se potiskuje, te sve to stvara tešku konfuziju kod novinara/ki.
- Još uvijek se u BiH kao izgovor za nekorištenje rodno osjetljivog jezika navodi ekonomičnost prostora, jer je kraće pisati samo u muškom rodu
- I danas se u BiH tvrdi da pojedine imenice koje označavaju funkcije, titule, zanimanja ili uloge „zvuče nakaradno“, jer „nisu uobičajene“, ali to ne može biti argument, jer su sve (nove) riječi nekada bile neuobičajene i „nakaradne“ dok ih praksa nije napravila prihvatljivima.

- Kodeks za štampu BiH promoviše i preporučuje rodno osjetljiv jeziku medijima, kao izraz rodne ravnopravnosti i nediskriminacije.
- Poseban problem je patrijarhalna struktura jezika u kojoj i dalje opstaju sintagme poput „gospodin predsjednik sa suprugom“.
- Još uvijek, čak i u javnoj upotrebi, opstaju imenice koje određuju bračni status žene – gospođa i gospođica, što je nedopustivo, jer predstavlja prikriveni oblik diskriminacije, kakav ne postoji prema muškarcima.
- Evropska unija obavezuje zemlje da za popis navedu sve oblike zanimanja u ženskom obliku.
- Naša stvarnost je patrijarhalna, pa je bitno da edukacijom urednika/ca i novinara/ki pokušamo da je promijenimo i uvedemo rodno osjetljiv jezik kao standard u medije.

Prilozi:

„Rodno osjetljiv srpski jezik u službenoj i javnoj upotrebi: predlog za normativnu praksu“, Svenka Savić (str. 117)

„Jezik i mediji – od pravopisa do sistema vrijednosti“, Milkica Milojević (str. 118-124)

Poslanika napali psi

BEOGRAD - Poslanik u Skupštini Srbije i portparol Demokratske stranke Jelena Trivan oporavlja se od ujeda pasa, nakon što ju je kasno u četvrtak, ispred Doma Narodne skupštine u centru Beograda, napao čopor pasa lualica.

Zadobila više ujednih rana na ekstremitetima

„Trivanova je primljena na VMA u Beogradu, gde joj je ukazana pomoć, jer je zadobila više ujednih rana na ekstremitetima“, potvrdio je dežurni hirurg VMA Bratislav Trifunović.

Izveštaj o aktivnostima projekta u 2009.

Gradonačelnik Beograda Dragan Đilas izjavio je da je u posljednjih nekoliko godina smanjen broj pasa lualica u Beogradu sa 7.500 na 4.500, ali da to nije dovoljno i da je potrebno izdvojiti više sredstava za rješavanje tog pitanja.

„Strategiju smo imali ranije. Nismo je dovoljno sprovodili“, rekao je Đilas i obećao da će iduće godine kroz azile koji se grade, preuzimanje veterinarske stanice i investiranje novca za rješavanje tog problema moći od Beograda da se napravi pravi evropski grad.

Povodom napada pasa lualica na Jelenu Trivan, Đilas je rekao da takvi događaji uvijek izazovu pažnju javnosti, ali to i „za služuju“. (Agencije)

Jelena Trivan

AKO JE STARA NE VALJA, AKO JE MLADA ZLO!

Snježana Risojević iz Previje kod Ribnika otpuštena je u petom mjesecu trudnoće, jer je poslodavcu, navodno, nanijela nenadoknadivu štetu od – sedam maraka. Ubijeđena da joj je podmetnut pogrešan bar kod, jer je poslodavac na sve načine nastojao da je se riješi, otkad je saznao da je trudna, slučaj je prijavila inspekciji i Sindikatu.

U Sindikatu tvrde da njen slučaj nije usamljen. Svake godine desetak trudnica u RS dobije otkaz.

Kako bi se zaštitili od ovakvih situacija, poslodavci su se dosjetili kako da unaprijed zaobiđu zakon: prilikom potpisivanja ugovora o radu mlade žene, u dobi za rađanje, primoravaju da istovremeno potpišu bjanko sporazum o raskidu radnog odnosa. Kad se pojavi beba, otkaz se ekspresno aktivira. Na sudu je skoro nemoguće dokazati prevaru ili prinudu.

Mlade žene koje nisu trudne, često su izložene seksualnom uznemiravanju na poslu.

Ali, poslodavcu ne valja ni kad je žena starija. Nakon privatizacije, žene u četrdesetim i pedesetim godinama života, sa stažom od 30 do 35 godina, prve su na spisku za otpuštanje.

Zakoni zabranjuju diskriminaciju po osnovu pola u zapošljavanju i radnim odnosima, zabranjuju i otpuštanje trudnica i seksualno uznemiravanje.

„Zabranjena diskriminacija po osnovu pola u radu i radnim odnosima je:

- neprimjenjivanje jednake plate i drugih beneficija za isti rad, odnosno za rad jednake vrijednosti;
- onemogućavanje napredovanja u poslu pod jednakim uslovima;
- onemogućavanje jednakih uslova za obrazovanje, osposobljavanje i stručno usavršavanje;
- neravnomjerna prilagođenost radnih i pomoćnih prostorija i opreme poslodavaca biološkofiziološkim potrebama zaposlenika oba pola;
- različiti tretman zbog trudnoće, porođaja ili korištenja prava na porodijsko odsustvo, što uključuje i onemogućavanje povratka na isti, ili jednako plaćen posao u istom nivou, nakon isteka porodijskog odsustva, kao i različiti tretman muškaraca i žena u vezi s donošenjem odluke o korištenju odsustva nakon rođenja djeteta;”

Zakon o ravnopravnosti polova u BiH, član 8.

„Poslodavac ne može odbiti da primi u radni odnos ženu zato što je trudna, niti joj može otkazati ugovor o radu zbog trudnoće ili zbog toga što žena koristi porodijsko odsustvo.”

Zakon o radu RS, član 77.

Tematski sastanak:

„DISKRIMINACIJA ŽENA NA RADNOM MJESTU“

Banja Luka, petak, 13. 03. 2009.

Od 19 učesnika/učesnica na tematskom sastanku o diskriminaciji žena na radnom mjestu, održanom u Banjaluci, skoro trećina su bile radnice banjalučke Robne kuće „Boska“. Ovoliko interesovanje moglo je začuditi samo neupućene, jer radnice „Boske“ su eklatantan primjer kršenja radničkih i ljudskih prava u tranziciji i privatizaciji. Od 230 zaposlenih u ovoj robnoj kući, čak 80 odsto su žene sa više od 30 godina radnog staža.

Ošamario radnicu kad je pitala za platu

A. SORGUČ

ISTOČNO SARAJEVO - Uposlenica knjižare "Bioritam" u tržnom centru "Tuš" u Istočnom Sarajevu prijavila je poslodavca Jovana Šehovca da je pretukao kada ga je pitala kada će dobiti platu.

Radnica Z.R. prijavu je podnijela policiji, kao i Helsinškom komitetu.

"Policija će ispitati" slučaj, nakon čega će najvjerojatnije biti podnesena krivična prijava nadležnom tužilaštvu", kazala je Danka Tešić, portparol Centra javne bezbjednosti Istočno Sarajevo.

Ona je kazala da im je slučaj prijavljen 21. oktobra, a da je oštećena juče dostavila medicinski nalaz.

Z.R. je u prijavi navela da je Šehovac 21. oktobra ošamario kada ga je pitala za platu, koju nije dobila četiri mjeseca. Zatim joj je, kako je navela, bacio tašnu na pod i uhvativši je za ruke izbacio iz knjižare. Šehovac nam je u telefonskom razgovoru rekao da ne želi da komentariše

slučaj, tvrdeći da Z.R., s kojom je u bliskim rodbinskim odnosima, želi da ga diskredituje.

Branka Inić, pravna savjetnica u Helsinškom komitetu, potvrdila je da je Z.R. juče dolazila kod njih i pokazala modrice koje joj je nanio poslodavac, kao i ljekarski

■ ■ Ljekar konstatovao lakše tjelesne povrede

nalaz u kojem je konstatovano da je zadobila lakše tjelesne povrede. Helsinški komitet će, kako je dodala, kontaktirati Inspekciju rada zbog nepoštivanja prava iz radnog odnosa u knjižari "Bioritam".

Iz CJB Istočno Sarajevo je potvrđeno da je protiv Šehovca, koji je inače i direktor apoteke "Bioritam", policija 2006. godine podnijela prekršajnu prijavu jer je pacijentima bez recepta prodavao antidepresive i druge lijekove za koje je potreban ljekarski recept.

27. 10. 2009.

„U procesu privatizacije niko ne brine šta će biti s nama. Da li ćemo biti otpuštene kao tehnološki višak, da li ćemo uopšte dočekati penziju, jer nam godinama nisu uplaćeni doprinosi“, rekla je Nada Deretić, radnica RK „Boska“.

Goran Stanković, pravnik u Savezu sindikata Republike Srpske, je, kao uvodničar, govorio o primjeni Zakona o ravnopravnosti polova u BiH, Zakona o radu RS i drugih vezanih zakona koji sankcionišu diskriminaciju žena na radnom mjestu. „Najčešće se“, kaže Stanković, „krše zakonske odredbe koje propisuju pravo na plaćeno porodiljsko odsustvo, te pravo na godišnji ljebarski pregled o trošku poslodavca.“

Aktivistkinje nevladinih organizacija i radnice su na ovom sastanku iznijele niz primjera nekažnjelog kršenja zakonom zagwarantovanih prava radnica.

Kao jedan od najvećih problema istaknut je rad na crno. Tako je naveden primjer jedne pekare u kojoj radi pet radnica, od kojih je samo jedna prijavljena. Kad dođe inspekcija, radnica koja se zatekne u pekari predstavi se imenom prijavljene koleginice, a ostale se sakriju. Ako bi neka od zaposlenih ostala trudna, poslodavac bi se smilovao i plaćao joj dio porodiljskog odsustva u prvoj trudnoći, u drugoj bi uslijedio otkaz.

Zaključeno je da, iako zakoni garantuju zaštitu od diskriminacije, u praksi su žene radnice u lošijem položaju od muškaraca radnika, pogotovo u toku trudnoće i pred kraj radnog vijeka.

PROBLEMI

- Žene pri kraju radnog vijeka strahuju od privatizacije, jer se ne vodi računa šta će biti s njima, te su one u stalnom strahu da li će ostati bez posla, jer novi posao nakon četrdesete ne mogu da dobiju, i da li će ikad dočekati penziju.
- Rad na crno u malim radnjama gdje je zaposlena mahom ženska radna snaga: u trudnoći i bolesti žene ostaju bez ikakvih prava.
- Žene u mlađoj životnoj dobi u trudnoći ostaju bez posla iako zakon zabranjuje otpuštanje zbog trudnoće.
- Sporost inspekcijskih službi i sudstva.

ZAKLJUČCI

- Pokrenuti kampanju protiv ejdžizma, kako bi se skrenula pažnja na problem radnica sa 30- 35 godina staža.
- Upoznati radnice sa zakonom zagaranovanim pravima, jer je osvještavanje i informisanje jako bitno, naročito u za mlađe generacije.
- Preporučiti uvođenje poreske olakšice za poslodavce koji prijavljuju i zadržavaju žene koje su na trudničkom, kao i za one koji zapošljavaju ugrožene kategorije žena (bez obrazovanja, žrtve nasilja, bez radnog iskustva).

ŽENSKI SPORT JE „AUT“!

U proljeće 2006. fudbalerke banjalučkog „Borca“ bile su nadomak plasmana u evropsku ligu šampiona. Tražile su 5.000 KM za odigravanje tri završne utakmice: nisu ih dobile, ni od Grada Banjaluke, ni od Republike Srpske, ni od sponzora.

Ipak, nastavile su da vrijedno treniraju na pomoćnom terenu Gradskog stadiona.

Godinu dana kasnije, na tom terenu izgrađen je parking za zaposlene u Vladi RS. „Borčeve“ cure ostale su beskućnice.

Tri godine kasnije, 300.000 maraka uloženo je u obnavljanje semafora i rasvjete na Gradskom stadionu, kako bi fudbaleri „Borca“ (muškarci) mogli da igraju noćne utakmice. Iste godine Vlada Srpske je izdvojila pola miliona maraka za manifestaciju „Noć šampiona“, na kojoj su, na istom tom stadionu, dvojica kik boksera (a jedan od njih je odbornik vladajuće stranke u banjalučkoj gradskoj Skupštini), uz podršku „eks Ju“ estradne zvijezde, Lepe Brene, odboksovali po jedan meč.

Dvadeset fudbalerki nije dobilo ni jednu marku. Na Gradskom stadionu za njih nema mjesta. Danas su podstanarke na terenu lokalnog FK „Željezničara“.

Iste godine, rukometašice „Borca“ plasirale su se za evropsko klupsko takmičenje KUP IHF-a, ali na njemu nisu učestvovala. Ni za njih zajednica nije imala novaca.

Inače, Banjaluka slovi kao grad sporta. I grad žena.

Nadležni u ministarstvu porodice, omladine i sporta Republike Srpske tvrde da sportistkinje i sportisti imaju ravnopravan tretman.

„Svi imaju jednaka prava i mogućnosti učešća i pristupa u sportskom i kulturnom životu bez obzira na pol. Nadležni organi vlasti, institucije i pravna lica dužni su preduzeti sve mjere u cilju sprečavanja diskriminacije po osnovu pola, a radi obezbjeđenja jednakih mogućnosti za:

- Pristup grani sporta ili kulturnom pravcu;
- Razvoj i pružanje podrške pojedinim granama sporta ili kulturnog pravca;
- Dodjeljivanje nagrada zajednice za izuzetna sportska i kulturna dostignuća unutar iste grane sporta ili kulturnog pravca.“

Tematski sastanak:**„DISKRIMINACIJA ŽENA U SPORTU“****Banja Luka, 11. 05. 2009.**

Radnom sastanku na temu „Diskriminacija žena u sportu“, prisustvovala su sportistkinje, te sportski treneri/ice i predstavnica Ministarstva porodice, omladine i sporta RS, Gorica Bilak.

Bojan Božić, sportski novinar „EuroBlica“, koji prati ženski sport, dao je pregled stanja u ženskom sportu od medijske zastupljenosti do pristupa opremi i resursima. Gorica Bilak je prezentovala koliko Ministarstvo omladine i sporta izdvaja za ženski sport, ne navodeći koliko se izdvaja za muške sportiste i sportske ekipe. U diskusiji se pokazalo da postoji veliki stepen diskriminacije prema ženama sportistkinjama u odnosu na muškarce sportiste i muški sport, na svim nivoima od finansijskih izdvajanja vlade i gradske uprave do zastupljenosti u medijima.

Ranko Gligorić, trener Ženskog rukometnog kluba „Borac“, koji postiže vrhunske rezultate, mnogo bolje nego njihove muške kolege, istakao je da u sportu prevladava muški šovinizam, u što se uvjerio radeći decenijama sa više od 350 sportistkinja.

„U rukometnom savezu RS nijedan ženski klub nema svog predstavnika, a isti slučaj je i na nivou BiH. Ipak, diskriminacija je najvidljivija u ličnim primanjima. Iako su troškovi priprema, posebne ishrane i opreme uglavnom isti, rukometašice imaju višestruko manje premije i naknade, nego njihove kolege rukometaši“, kaže Gligorić.

Rada Račić, bivša atletičarka i trenerica Atletskog kluba „Borac“, istakla je da za razliku od muškaraca, sportistkinje nakon završetka aktivne karijere, ne mogu dobiti plaćen posao u sportu, niti u javnim službama, kao zaslužne građanke. „U sportu sam od 1974. godine. Godinama sam trenirala, radila od osam do tri i pokušavala da završim fakultet. Iako sam osvojila mnoge medalje i najuspješnija sam banjalučka atletičarka, danas sam bez posla.

Zbog privatizacije banke, dobila sam otkaz, a u Atletskom klubu „Borac“ sam trenerica, ali volonterski. Pitam se kakav autoritet mogu biti mladima koje treniram, kad mi klub nije obezbijedio ni platu“, kaže Rada Račić.

Nemanja Šipka iz Šahovskog kluba „Gambit“, potvrdio je da je i u šahu situacija slična, kao i u drugim sportovima.

„Kada smo, prvi put nakon 20 godina organizovali ženski šahovski turnir, tražili smo od grada zaista minimalnih 5.000 KM. Dali su nam 2.000 KM, uz obrazloženje da nam je to dovoljno“, kaže Šipka.

Svi učesnici su istakli da je poseban problem što se ne populariše sport među djevojčicama, niti se osnovne škole trude da popularišu fizičku aktivnost, kao zdrav način života.

Trenerica atletike Rada Račić i sportski novinar Bojan Božić na tematskom sastanku

ZAKLJUČCI

- Diskriminacija ženskog sporta u odnosu na muški je prisutna u svim sportovima i na svim nivoima.
- Najveća diskriminacija se očituje u finansijskim izdvajanjima za ženski sport: u platama, transferima, donacijama, sponzorstvima, izdvajanjima od strane vlade i gradske uprave.
- Kako nismo dobili službenu informaciju o izdvajanjima za muške sportske klubove, bilo je nemoguće da napravimo poređenje kolika je razlika u izdvajanjima za ženski i muški sport.
- Visoki stepen diskriminacije postoji i u medijskom predstavljanju, gdje ženski sport zauzima tek oko 7% prosječnog medijskog prostora.
- Trenutno ne postoji svijest za promociju ženskog sporta, a ni promocija sporta među školskim uzrastom kod djevojčica.

- Potrebna je što veća promocija ženskog sporta kod djevojčica u osnovnim i srednjim školama.
- Diskriminacija je prisutna kod izbora najboljih sportista/sportistkinja, (kada sportista i sportistkinja imaju isti rezultat, daje se primat sportisti, a čak i kada je sportistkinja ostvarila bolji rezultat, muškarci se i pored toga kandiduju za nagrade), te žene, kao posljedica toga, gube motivaciju i napuštaju sport.
- Zbog velikih obaveza, a nedovoljne podrške, jako je malo žena koje se odlučuju da nastave svoju sportsku karijeru kao trenerice.
- Finansiranje od strane sponzora je politički uslovljeno – a niko od političkih predstavnika ne podržava ženski sport, iako u nekim sportovima ženski timovi ostvaruju bolje rezultate od muških.
- U rukometu na nivou RS ni jedan ženski klub nema svog predstavnika/cu u Rukometnom savezu RS, a isti je slučaj i na nivou BiH (nijedan ženski kolektiv nema predstavnika/cu ni u jednom organu ili komisiji).
- Diskriminacija je totalna na svim nivoima – entitetskom i opštinskim, a na nivou BiH nema nikakvih izdvajanja za ženski sport.
- Situacija u ženskom sportu po pitanju rodne diskriminacije je veoma teška, te zahtijeva hitnu pažnju od strane institucija i organizacija koje se bave pitanjima ravnopravnosti polova.

Prilog:

„Diskriminacija žena u sportu“, Bojan Božić (str. 123-124)

DRAMA U SIGURNOJ KUĆI

„Molim vas, ne tjerajte nas, bićemo gladni moja djeca i ja, ako treba, samo da ostanemo ovdje!” Ovim se riječima žena, dugogodišnja žrtva nasilja, obratila TV javnosti, vapeći za spas. Od muževih batina, pobjegla je, sa dvoje djece u Sigurnu kuću u Banjaluci. Nakon godina maltretiranja, prvi put je ovdje mirno zaspala. Ali, Republika Srpska, iako se zakonom obavezala da će sa 70 odsto sredstava finansirati sigurne kuće, šest mjeseci nije uplatila ni marku. Na brojne apele, iz Ministarstva finansija, stizali su razni odgovori: te nema u budžetu, te ekonomska je kriza,... Dana 2. juna 2009. Sigurna kuća u Banjaluci je zatvorena, a desetoro djece i sedam žena žrtava nasilja, od kojih su dvije bile trudnice, upućeno je u „privremeno sklonište”. Istog dana, pod pritiskom javnosti, novac je uplaćen.

Svakoga dana, na SOS telefone javlja se na desetine žena žrtava nasilja u porodici. Samo najhrabrije odluču da razbiju okove nasilja i odu u Sigurnu kuću.

Zakonom o ravnopravnosti polova u BiH nasilje je zabranjeno. Krivičnim zakonom RS nasilje u porodici je sankcionisano kao krivično djelo. Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici propisano je da žrtva ima pravo na zaštitu i da nasilnik može biti odstranjen iz stana, a pristup žrtvi zabranjen. U Republici Srpskoj poznat je samo jedan slučaj, kada je nasilnik uklonjen iz stana. Vratio se i ubio žrtvu.

„Zabranjen je svaki oblik nasilja u privatnom i javnom životu po osnovu pola. Nadležne vlasti preduzet će odgovarajuće mjere radi eliminacije i sprečavanja nasilja na osnovu pola u javnoj i privatnoj sferi života, te instrumente pružanja zaštite, pomoći i naknade žrtvama.

Nadležne vlasti će takođe preduzeti mjere prevencije nasilja zasnovanog na polu, posebno u oblasti obrazovanja, radi eliminacije predrasuda, običaja i svih drugih praksi baziranih na ideji inferiornosti ili superiornosti bilo kojeg pola, kao i na stereotipnim ulogama muškaraca i žena.

Ovo uključuje ali nije ograničeno na edukaciju i podizanje svijesti među državnim službenicima, u javnosti i sl.”

Tematski sastanak:**„ŽENE ŽRTVE NASILJA – ŠTIĆENICE SIGURNE KUĆE“**

Banja Luka, 02. 06. 2009.

Na vijest da će nevladina organizacija „Udružene žene“ biti primorana da zatvori Sigurnu kuću u Banjaluci, jer iz budžeta Republike Srpske nisu uplaćena sredstva za funkcionisanje ovog skloništa za žrtve nasilja u porodici, Helsinški parlament građana Banjaluka organizovao je sastanak sa žrtvama smještenim u Sigurnu kuću, aktivistkinjama i profesionalkama zaposlenim u ovom skloništu. Uvodno izlaganje o profilu žrtava porodičnog nasilja smještenih u banjalučku Sigurnu kuću prezentovala je koordinatorka Sigurne kuće, Amela Bašić Tomić.

Na sastanku su se čule potresne ispovijesti žrtava i slučajevi neprimjerenog ponašanja institucija prema ženama žrtvama nasilja u porodici.

Ona je istakla da žene žrtve nasilja mogu, prema pravilima, u sigurnoj kući ostati najduže tri mjeseca, a

ponovo se mogu vratiti u sklonište, tek kada prođe šest mjeseci od izlaska iz kuće. Ipak u jednom slučaju napravljen je presedan. Žena sa djetetom od osam mjeseci, vratila se iz Sigurne kuće mužu. Nakon samo 15 dana ponovo je doživjela nasilje, oteto joj je dijete, tukao je. Vratili su je u Sigurnu kuću.

U Sigurnoj kući je boravila i žena iz Ribnika, majka četvoro djece, i žrtva porodičnog nasilja, koja je bila odlučna da se ni po koju cijenu ne vrati nasilniku. Dok je boravila u skloništu, jedan njen sin se ubio, ali ona nije odustajala od namjere da nađe posao i izvuče se iz pakla.

“Kod nas je bila i žena sa lakšom mentalnom retardacijom, trudnica u terminu za porod, koju je muž tukao i u trudnoći. Ona ima još jedno dijete, a i sama je odrasla u nasilnoj porodici sa osmoro djece. Ona je sa mužem živjela u šumi, u kućici bez poda. Trebalo bi je smjestiti u posebnu ustanovu, ali takva ustanova kod nas ne postoji, pa joj je Centar za socijalni rad preporučio da se vrati svekrvi, koja živi u kućici pored muževe. Pošto je ona pristala na to, mi nismo mogli ništa učiniti“, rekla je Amela Bašić Tomić.

U Sigurnoj kući je istaknuto da Centri za socijalni rad stalno vrše pritisak na žrtve nasilja da se vrate u nasilnu zajednicu, ili da se smjeste kod rodbine (majke, brata) što je, smatraju u NVO sektoru, nedopustivo, jer to nije nikakva izlazna strategija za osnaživanje žene.

Zaključeno je da je uz probleme finansiranja rada Sigurne kuće, izlazna strategija, ustvari najbolnija tačka cijelog procesa podrške žrtvi porodičnog nasilja.

Za dvije i po godine, otkako je otvorena, u Sigurnoj kući u Banjaluci boravilo je 145 žena i djece žrtava porodičnog nasilja. Svaka druga žena se, nakon ponovljenog nasilja, vrati u Sigurnu kuću.

ZAKLJUČCI

- Nastaviti sa senzibilizacijom socijalnih radnika/ca, jer Centri za socijalni rad stalno vrše pritisak na žrtve da se vrate u nasilnu zajednicu, te im je najjača izlazna strategija da se smještaju kod porodice (majke, brata, sestre) što je neprihvatljivo.

- Nastaviti sa senzibilizacijom javnosti i zalaganjem za zaštitu žrtava nasilja u porodici, jer su izdvajanja za sigurne kuće za vladu i opštine „nebitna stavka“, pošto je uvriježeno mišljenje da se isticanjem problema nasilja u porodici „potkopava mit o porodičnim vrijednostima“.
- Potrebno zaštititi Sigurne kuće od nasilnika – slučaj da nasilnik prolazi pored kuće i maše sasvim je dovoljan da se žena žrtva uplaši.
- Uticati na sudove da češće izriču zaštitne mjere obaveznog psihijatrijskog liječenja nasilnicima.
- Solidarnost – velika šansa za izlaznu strategiju, jer štićenice Sigurne kuće i nakon izlaska pomažu jedna drugoj, zajedno traže posao i sl.
- Istaknut problem nepostojanja zaštitnih mjera protiv nasilnika, ne može se smjestiti na psihijatriju ako sam ne da pristanak, a sudije nisu voljne da izriču bilo kakve mjere samostalno.
- Neophodni programi za osnaživanje žrtava nasilja u porodici, kroz obuku za posao, jer su najugroženije nezaposlene žrtve bez kvalifikacija i radnog iskustva.

Prilog: „Žene žrtve nasilja – štićenice Sigurne kuće“, Amela Bašić Tomić (str. 125-128)

Novac otvara vrata sigurne kuće

Iako je Ministarstvo finansija RS uplatilo je prekjue 30.000 KM za sigurnu kuću u Banjaluci, novac juce nije legao na njihov račun, tako da su vrata ove institucije i juce bila zatvorena.

Amela Bašić-Tomić, koordinator sigurne kuće, kazala je da ova ustanova ne može biti otvorena bez

li da su sredstva još u ponu bila uplaćena na račun javnog hoda, te da dalja procedura visi od njih, nego od opštine čije račune su sredstva uplaćena. Borka Vukajlović, direktar za socijalni rad Banjaluke, potvrdila je da su sredstva djeljak uplaćena na račun grada.

Iznos od 30.000 KM trebalo bi danas da se nađe na računu sigurne kuće

tog novca, koji će prema njenim riječima, biti dovoljan samo za pokrivanje zaostalih dugova.

"Da bi ovo sklonište za žene i djecu radilo bez smetnji, resorno ministarstvo bi trebalo da nastavi sa konstantnim uplatama sredstava, jer pet mjeseci nismo ništa dobili od njih", istakla je Bašić-Tomićeva.

Iz Ministarstva finansija su kaza-

li da su sredstva još u ponu bila uplaćena na račun javnog hoda, te da dalja procedura visi od njih, nego od opštine čije račune su sredstva uplaćena. Borka Vukajlović, direktar za socijalni rad Banjaluke, potvrdila je da su sredstva djeljak uplaćena na račun grada.

"U cilju pružanja što bolje usluge za žene iz sigurne kuće nakon povratka u nju, u saradnju sa Ministarstvom finansija RS i Agencijom za društvene djelatnosti, Administrativnoj službi g. Vukajlovićeva.

Amela Bašić-Tomić je potvrdila da će sigurna kuća biti otvorena čim sredstva budu prebačena na njihov račun.

11. 03. 06. 2009.

ŽENSKI SIZIF

Priča prva: Mejra Muharemović, iz sela Suho kod Živinica, samohrana je majka jedanaestogodišnjeg dečaka koji boluje od dijabetesa. Živi u porodičnoj kući sa roditeljima, ali ima pravo da koristi samo jednu sobicu, u kojoj je sve što ima. Namještaja nema. Sa sinom spava na tankoj spužvici na podu...

Priča druga: Nagorka Govedarica, samohrana majka iz Lukavice, nakon svega što je preživela, uključujući i rat, uzela je kredit i u prizemlju porodične kuće – otvorila privatni vrtić.

Neke su samohrane majke odbačene i siromašne, neke samopouz dane i uspješne. Ali, sve su one savremeni ženski Sizifi. Čim izguraju jedan, beskrajni radni dan, svane jutro, teški kamen se otkotrlja u podnožje i – hajd' opet sve ponovo! Posao (ako ga ima), kuhanje, pranje, peglanje, zadaća, plaćanje računa, dežuranje nad bolesnim djetetom, popravka auta i veš mašine (ako ih ima), zubar, pedijatar, patike, školska torba...sve to one moraju same!

Kad njihovi bivši, posle „romantične“ veze, ili burnog razvoda, pobjegnu od roditeljskih obaveza, kad ne plaćaju alimentaciju, država im „ništa ne može“. Kad prijavljuju minimalnu platu, a voze „mercedese“, država im, opet, „ništa ne može“. Tek kad dete krene na maturalsnu ekskurziju, tata se pojavi! Ne da potpis za pasoš! Ne da, i gotovo! Valjda se i njega nešto pita! A zakon je na njegovoj strani.

Samohrane majke u BiH, koje proživljavaju ovakav život, po zakonu - nisu samohrane. Ne mogu biti samohrani roditelji, kažu zakonodavci, kad dete IMA i drugog roditelja.

Toliko od države i zakona!

„Ovim zakonom uređuje se, promoviše i širi ravnopravnost polova i garantuju jednake mogućnosti svim građanima, kako u javnoj, tako i u privatnoj sferi društva, te sprečava direktna i indirektna diskriminacija zasnovana na polu.“

„Majka i otac su ravnopravni u vršenju roditeljskih prava i dužnosti.“

Zakon o ravnopravnosti polova u BiH, član 1.

„Roditelji su dužni da se staraju o životu i zdravlju svoje djece, kao i o njihovom podizanju, vaspitanju i obrazovanju.“

Porodični zakon RS, član 79. član 6.

Tematski sastanak:**„STATUS SAMOHRANIH MAJKI“****Banja Luka, 18. 09. 2009.**

Samohrane majke nakon razvoda najčešće su prepuštene same sebi i bez ikakve zaštite, jer ih zakon ne prepoznaje kao samohrane roditelje, čak ni u slučajevima kada otac nakon razvoda, ili razlaza, uopšte ne učestvuje u izdržavanju i vaspitanju djece, pokazalo je istraživanje „Socijalnom inkluzijom ka aktivnom građanstvu“, kojeg implementira Biro za ljudska prava Tuzla u suradnji sa Helsinškim parlamentom građana Banja Luka, a pod pokroviteljstvom Evropske komisije. Koliko takvih slučajeva ima u BiH, niko ne zna, jer ne postoje statističke evidencije o ovoj oblasti, pa se ne zna koliko samohranih majki ima u BiH.

Ovo su podaci koje je, u ime istraživačkog tima, prezentovala Tanja Slijepac, ekspertkinja Helsinškog parlamenta građana, na radnom sastanku o ovoj temi održanom u Banjaluci. Dijanu Miljatović i Sandu Arsić, rezultati istraživanja nisu potresli ni iznenadili. Njima je sve to odavno jasno – one su samohrane majke i na svojoj koži osjećaju kako je živjeti „bez ikakve zaštite“.

„Već tri godine čekam da se okonča razvoda braka. U toku te tri godine, mog sina je otac vidio svega desetak puta, nije učestvovao ni jednom markom u njegovom izdržavanju, a niko ne može da ga natjera da izvršava svoje roditeljsko obaveze. On je prijavljen na najnižu platu, a ja znam da ima dodatne poslove na crno. Ipak, sve je palo na moja leđa, pa moram da radim čak i vikendom da bi moje dijete i ja preživjeli, a uz to sama brinem o djetetu i još moram da odgovaram na njegova pitanja gdje mu je tata“, rekla je Sanda Arsuić i dodala da bi udruživanje pomoglo samohranim majkama koje su u sličnoj situaciji da podijele probleme, pomognu jedna drugoj i zajedno ostvare prava koja nisu zakonom zagarantovana, jer one formalno ne spadaju u kategoriju samohranih roditelja.

Na sastanku upriličenom u sklopu projekta „Partnerstvo za promjenu – Podrška implementaciji Zakona o ravnopravnosti polova BiH“ učestvovala su i predstavnice i predstavnici

Ministarstva porodice, omladine i sporta RS, Administrativne službe Grada Banjaluka, banjalučkog Centra za asocijalni rad i nevladinih organizacija Udružene žene i „Udruženje porodica četvoro i više djece 4+“, te Gender centra Vlade Republike Srpske.

Vera Sladojević, socijalna radnica Centra za socijalni rad Banjaluka, je prezentovala pregled stanja samohranih majki u smislu zakonskih ograničenja i problema sa kojima se ova kategorija susreće u praksi.

Jelena Milinović iz Gender centra RS najavila je istraživanje na regionalnom nivou, kojim će biti snimljena sociodemografska slika samohranih majki, a rezultati će biti prezentovani krajem 2009. godine. Dodala je da prema procjenama 13 do 15 odsto djece živi u jednoroditeljskim porodicama, te da je u ovim porodicama najveći problem „siromaštvo vremena“, jer jedan roditelj ne stiže da ispuni sve obaveze sam/a.

Samohrane majke, predvođene Dijanom Miljatić, istakle su potrebu udruživanja kako bi se zajedno borile za svoja prava i pomagale jedna drugoj.

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

- Majke koje same brinu o svojoj djeci iskazale potrebu da se udruže, kako bi zajednički rješavale probleme, ostvarile svoja prava i uticale na zakonodavce.

- Potrebno hitno naći način da se oštrije sankcionišu roditelji koji ne plaćaju alimentaciju i ne učestvuju u vaspitanju i podizanju djeteta nakon razvoda.
- Sve više žena odlučuje da ne trpi nasilje i loše bračne odnose, pa same preuzimaju brigu o svojoj djeci, ali još postoje u pojedinim sredinama predrasude prema razvedenim, a pogotovo prema neudatim majkama.
- Ne postoji jasna evidencija o broju majki, odnosno roditelja koji sami podižu svoju djecu, ali istraživanja pokazuju da većina očeva nakon razvoda ne plaća redovno alimentaciju.
- Neophodno jasno zakonski definisati samohranog roditelja i taj status dati svakom roditelju koji sam brine o svom djetetu ili djeci, pa su neophodne izmjene porodičnih zakona.
- Neophodno informisati samohrane majke o njihovim pravima i osnažiti ih da se odlučnije bore za svoja prava.
- Neophodno osnovati alimentacioni fond, kako bi se razvedenim majkama, kojima bivši suprug ne plaća izdržavanje za dijete, taj novac isplatio iz fonda, a država ili entitet (osnivač fonda) bi prinudno tu sumu naplatio od nesavjesnog oca, pa su neophodne izmjene porodičnih zakona.

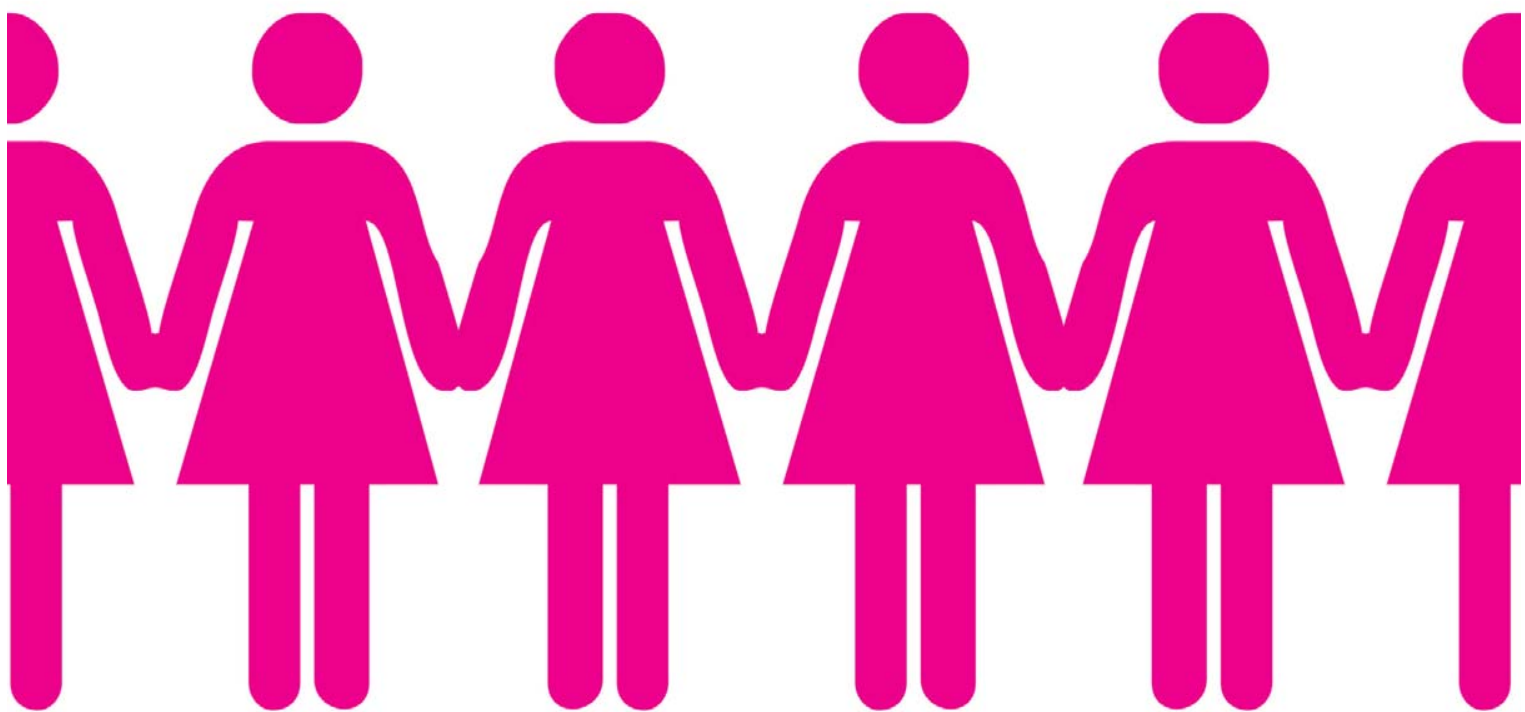
Prilozi:

„Status samohranih majki“, Vera Sladojević (str. 129-131)

Vera Sladojević kao uvodničarka na sastanku

SEOSKA IDILA NA ŽENSKI NAČIN

Na Romaniji ima jedno malo selo Gučevo i njemu pedesetak kuća. U tom Gučevu, ima jedan, još manji zaselak Podgaj i u njemu stara, oronula područna škola sa 11 đaka. Došla sam u to selo jednog tmurnog kasno jesenjeg jutra, kad su se nad rijetkim seoskim kućama vili pramenovi magle...

TV ekipu, koju sam vodila, pred školom je dočekalo nekoliko žena umotanih u vunene džempere. Uvele su nas u malu, skromnu, ali toplu, prostoriju u prizemlju škole. Mlada djevojka svirala je na pijaninu Šopenovu etidu. Na starim školskim klupama tri računara.

„Šta radite na ovim računarima“, upitah žene, prilično zbunjena ovom nadrealističnom slikom.

„Pišemo projekte, i šaljemo ih mejlom donatorima“, odgovoriše u glas, ne krijući ponos.

Ovo je priča o Udruženju žena „Snop“ iz Gučeva kod Rogatice. Slađana Ujić, predsjednica Udruženja, i njene drugarice i komšinice za dvije godine su svoje selo okrenule naglavačke. Uredile su seoski izvor, uvele vodu u nekoliko kuća, nabavile plastenike za proizvodnju povrća, uredile igralište za djecu u dvorištu škole...

Na početku su im se rugali, govorili im „šta hoće te žene“... ali vremena su se promijenila. Upravo dobra energija „Snopa“ učinila je da se mještani, koji su se preko plotu poprijeko gledali, sada redovno dolaze na izvor i druže se uz pjesmu i roštilj. Sad se u Gučevu kaže: sve se može kad se žene slože!

Aktivistkinje „Snopa“ su bile sasvim obične „seljanke“ koje su spremale kuću i muzle krave. Kad su odlučile da se udruže i učine svoj život boljim, o projektima, viziji, misiji i Internetu, priznaju, nisu imale pojma. Ali su sve naučile!

„Kad god me zovu na neku edukaciju ja idem. Nema veze da li se radi o uzgoju gljiva, ženskom aktivizmu ili ekologiji. Računam, kad tad to mi znanje može zatrebati“, kaže predsjednica „Snopa“ Slađana Ujić.

„Sama žena ne može da proda ni 10 kila sira“, rekla je nedavno jedna poljoprivrednica iz okoline Sokoca, koja je sa još 14 kolega, muškaraca, osnovala poljoprivrednu zadrugu. Njene nezaposlene koleginice rekle bi, sama žena na može da se prekvalifikuje i nađe posao. Žene iz političkih partija odavno su shvatile da, ako hoće da se politički profilu, moraju da se udruže. Ipak, kod nas se još uvijek smatra da udruživanje u nevladine organizacije, kao uostalom ni drugi oblici javnog angažmana, nisu ženski posao. Istovremeno, valja poznavati i proceduru za osnivanje nevladinih organizacija, a ponekad čak i 300 maraka takse za registraciju udruženja mogu predstavljati ozbiljan problem.

Tematski sastanak:**„POČETNI KORACI U PROCESU OSNIVANJA ŽENSKIH UDRUŽENJA“****Prijedor, 23. 11. 2009.**

Kako osnovati žensko udruženje i učiniti prve korake na putu aktivizma i zalaganja za bolji život? Odgovor na ova pitanja 23 učesnice iz Prijedora i okoline potražile su na mini radio-nici, koju je u okviru projekta „Partnerstvo za promjenu“ organizovao Helsinški parlament građana u saradnji sa NVO „Teodora“, na preporuku Gender centra Vlade RS i Komisije za ravnopravnost polova opštine Prijedor.

Uvodničar i trener Aleksandar Živanović, upoznao je učesnice sa pravnom procedurom osnivanja nevladinih organizacija, istakavši da su za osnivanje udruženje građana/ki dovoljne tri osobe, ali pod uslovom da znaju šta hoće i šta im je cilj.

„Ne može cilj biti zarađivanje novca, jer su nevladine organizacije, za razliku od preduzeća neprofitne i imaju cilj da učine nešto za dobrobit zajednice ili neke ciljne grupe. Na primjer, ako imate žene na selu, koje su ekonomski nesamostalne one se mogu udružiti, da bi plasirale svoje ručne radove ili domaće proizvode i tako stekle svoj prihod. Takvom udruženju misija bi bila ekonomsko osnaživanje žena na selu, a vizija, dakle ideal kojem se teži, ekonomski samostalne i ravnopravne žene na selu“, pojasnio je Aleksandar Živanović.

Učesnice su istakle kako su i same kroz NVO ili neformalna udruženja, učestvovala u najrazličitijim akcijama: uništavanju ambrozije (ekologija), prevenciji i ranom otkrivanju raka grlića materice (zdravstveno prosvjećivanje), pomoć starim i nemoćnim (socijalna solidarnost), osnivanje Sigurne kuće za žene i djecu žrtve nasilja u porodici (borba protiv porodičnog nasilja), itd.

Živanović je govorio i o istoriji građanskog aktivizma, metodima borbe za zacrtane ciljeve, te načinu struktuiranja nevladinih organizacija i procesu njihove registracije prema zakonima naše zemlje.

Učesnice su potom podijeljene i u tri grupe, a svaka od njih je simulirala osnivanje nevladine organizacije, i to iz tri različite oblasti: edukacija o pravima žena, ekonomsko osnaživanje žena na selu, i kulturno i zdravstveno prosvjeđivanje žena na selu. Rezultati su pokazali da učesnice imaju potencijala za aktivizam.

Učesnice su pokazale interesovanje i za sticanje specifičnih vještina, kao što su pisanje i budžetiranje projekata, nastup u medijima, javno izlaganje, te akcije zagovaranja i lobiranja.

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

- Glavni problemi zbog kojih su žene spremne da se udružuju kako bi ih riješili su: nezaposlenost i otkazi nakon privatizacije, neadekvatno učešće žena u politici, slaba zastupljenost žena u rukovodstvima mjesnih zajednica
- Pri organizovanju bitno odrediti cilj i prepoznati i angažovati saveznike koji će pomoći u ostvarivanu cilja
- Neophodno dalje osnaživanje žena, naročito na selu, kroz edukacije o pravima žena i sticanje vještina
- Bitna podrška Gender centra i opštinskih Komisija za ravnopravnost polova

ROMIMA JE TEŠKO, ROMKINJAMA JOŠ TEŽE

Sretnih osamdesetih, usred Beograda, pored najvećeg studentskog naselja na Balkanu, tavorila je uboga nastamba potleušica od kartona i lima. Romsko naselje. Srećna prestolnica srećne socijalističke Jugoslavije pravila se da to naselje ne vidi... Jednog jutra, prolazeći kraj „kartonke“ zapazih arhetipsku scenu. Romkinja brezovom metlom čisti „dvorište“ ispred otvorene potleušice, vatra već podložena, u obijenom lončiću nešto se krčka, a unutra, na dušek u na podu, zavaljen kao paša leži Rom, biće njen suprug, puši i dosađuje se. Tek da se zna ko je muško!

Mnogo godina kasnije, u Dekadi Roma (Jugoslavije više nije bilo, ni socijalizma, ali je romski život na Balkanu ostao isti) u jednom selu blizu Doboja „udala se“ 12-godišnja djevojčica. Tu vijest novinari su prokomentarisali podrazumijevajućim „pa to su Romi!“ Pitam se, kakva bi reakcija bila da je neko u protivzakonit brak odveo „bijelu“ 12-godišnju djevojčicu, pripadnicu nekog od tri konstitutivna naroda!

Sudbina većina Romkinja u BiH omeđena je zatvorenim krugom predrasuda, siromaštva, nepismenosti.

Vera Seferović iz Gradiške, svim srcem se bori da se otme takvoj sudbini. Odrasla u siromaštvu, sa još 12 braće i sestara, ona je prva pismena osoba u svojoj porodici. Sa 15 godina naučila je da piše. U osnovnoj školi za odrasle, za dvije godine je završila četiri razreda. Želi da postane pjevačica, ili frizerka... Ako uspije i završi školu, makar i ovu po skraćenom programu, za odrasle, Vera ima šansu da postane dovoljno samostalna, samopouzdana i pismena da pomogne svojim sunarodnicama u ostvarivanju prava iz socijalne zaštite. Jer i socijalna zaštita je većini Romkinja nedostupna, pošto se prava, ne samo zbog nepismenosti, nego i zbog patrijarhalnih pravila uskraćuju. Najčešće se ta prava ostvaruju preko romskih udruženja, koja vode – muškarci.

„Svi imaju jednaka prava na socijalnu zaštitu bez obzira na pol. Zabranjena je diskriminacija na osnovu pola u uživanju svih oblika socijalnih prava utvrđenih važećim zakonima, a posebno u slučajevima:

- podnošenja zahtjeva za ostvarivanje bilo kojeg prava iz oblasti socijalne zaštite;
- postupak utvrđivanja i načina korištenja socijalnih prava i utvrđenih beneficija;
- prestanka uživanja utvrđenih prava.“

Tematski sastanak

„POLOŽAJ ROMKINJA U LOKALNOJ ZAJEDNICI“

Tuzla, 18. 09. 2009.

Većina Romkinja iz Tuzle i okoline nije se potpisala na listu učesnica sastanka, jer su – nepismene. I to je jedan, ali ne i jedini uzrok njihove marginalizacije u svim oblastima života, od zapošljavanja i ostvarivanja socijalnih prava, do učešće u upravljanju lokalnom zajednicom.

Tematskom skupu, organizovanom u okviru projekta „Partnerstvo za promjenu“, prisustvovala su i predstavnice NVO „Vaša prava“, Helsinškog parlamenta građana Banjaluka i pomoćnik direktora tuzlanskog Centra za socijalni rad.

Na području Tuzle živi oko 15000 Roma, a procjenjuje se da žene čine oko 60 odsto populacije.

Predsjednica Udruženja Romkinja „Bolja budućnost“ iz Tuzle, Indira Bajramović, u uvodnom izlaganju opisala je stanje žena Romkinja u lokalnoj zajednici, naglašavajući da se njihov položaj bitno razlikuje od slučaja do slučaja. Ipak većina njih su neobrazovane, žive u lošim uslovima, nisu informisane o svojim pravima i načinu ostvarivanja tih prava, pa često propuštaju rokove i prilike da poboljšaju svoj život.

„Romkinje su aktivno uključene u rad našeg udruženja, gdje dobijaju informacije o svojim pravima, a uz to ih edukujemo u mnogim korisnim vještinama kao što su šivenje, kućna radinost i opismenjavanje. Međutim, u drugim romskim udruženjima, pogotovo na ruralnom području, glavnu riječ vode muškarci, oni se ponašaju kao vlasnici udruženja, pa su žene potpuno isključene“, istakla je Indira Bajramović.

Ona je dodala da je većina žena Romkinja neobrazovana i nezaposlena i živi u patrijarhalnoj zajednici. Nezaposlenost je velika u cijeloj romskoj zajednici, a naročito je izražena kod žena.

„Kad sam se javila za radno mjesto čistačice, tražili su mi srednju stručnu spremu. Ne

možemo se zaposliti ni kod privatnika, jer svi oni misle da su Romkinje lijene i neuredne“, rekla je jedna od učesnica sastanka.

U posljednje vrijeme, istakla je Indira Bajramović, Romkinje se trude da žensku djecu šalju u škole, ali djevojčice često završavaju obrazovanje nakon osnovne škole, kada se udaju. Zbog loših uslova života Romkinje se rano razbolijevaju, a djevojčice već od 12. godine moraju da rade u kući i brinu o braći i sestrama, a neke su primorane i da prose i bave se prostitucijom.

U Dekadi Roma, Akcioni planovi za poboljšanje statusa romske populacije još nisu zaživjeli, a tome ne doprinose ni mnogobrojna romska udruženja. Na nivou Tuzlanskog kantona aktivno je čak devet organizacija koje okupljaju Rome, te resursni centar koji okuplja 15 udruženja, ali prema tvrdnjama prisutnih, velike probleme prave pojedinci iz tih organizacija, jer se stvara konkurencija i novac koji se dobije se troši nenamjenski.

„Veliki problem je što muškarci vode sve aktivnosti, prodaju pomoć koja se dobije, pa čak i fizički napadaju Romkinje kada se obrate za pomoć nekom od udruženja“, kaže Indira Bajramović.

Učesnice su iznijele i niz primjera, kada zbog birokratije i administrativnih taksi koje su za njih skupe, ne mogu da ostvare prava iz socijalne zaštite. Posebno su u teškoj situaciji Romkinje samohrane majke.

„Imamo slučaj maloljetne samohrane majke, koja ima bolesno dijete, a ne može dobiti zdravstveno osiguranje“, rekla je jedna od učesnica.

Druga je istakla svoja slučaj, navodeći da ona i njen suprug, bivši borac, nemaju nikakvih prihoda, a školuju petoro djece u kući bez struje i vode, pa je prinuđena da prosi, jer vrlo rijetko dobija jednokratnu pomoć.

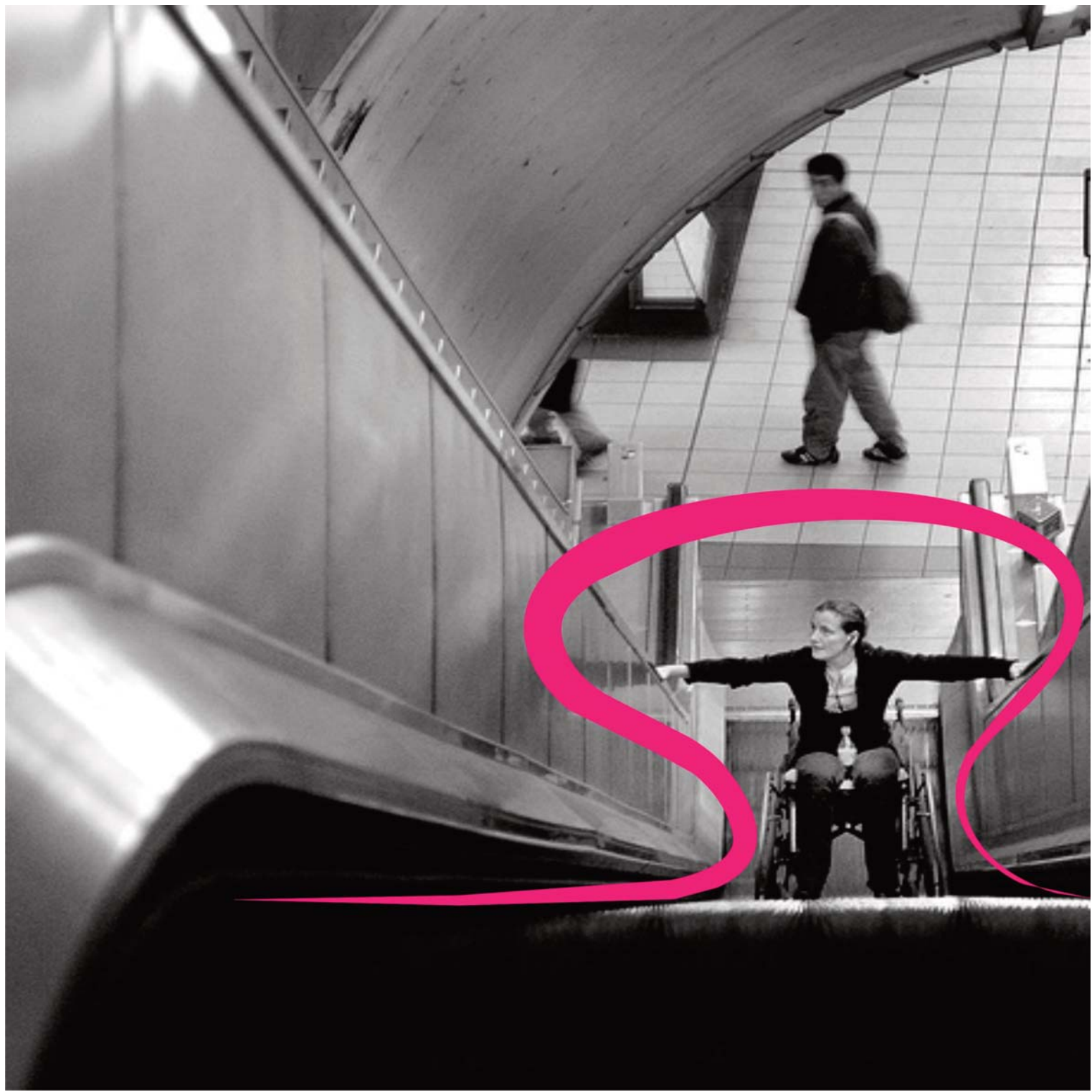
Predstavnica NVO „Vaša prava“ je navela da je ova organizacija spremna da pomogne Romkinjama pravnim savjetima, kako bi im olakšala naknadni upis djece u matične knjige, jer veliki broj romske djece nije na vrijeme upisan u matičnu evidenciju, te da im pomažu da lakše dođu do ličnih dokumenata, što je preduslov za ostvarivanje svih prava.

ZAKLJUČCI

- Neophodan popis Roma uz socijalnu kartu svake porodice, kako bi se egzaktno utvrdilo ko je i u kojoj mjeri ugrožen
- Neophodno opismenjavanje Roma i Romkinja
- Potrebno potstaci Romkinje da se same potrudu da poboljšaju uslove života svojih porodica
- Radi zapošljavanja Roma i Romkinja, potstaci poslodavce na pozitivnu diskriminaciju, kako bi pri popuni radnih mjesta prednost dali Romima
- Potrebno pojednostaviti proceduru za dobijanje socijalne pomoći i osloboditi socijalno ugrožene plaćanja administrativnih taksi
- Potrebno bolje obavještavanje o pravima i proceduri za ostvarivanje prava
- U zaštiti majki, porodilja i samohranih majki potrebno dosljedno primjenjivati zakone
- Potrebno usklađivanje entitetskih zakona kako bi svi i u praksi imali pravo na zdravstveno osiguranje
- Naći načine aktivnijeg uključivanja žena u romska udruženja
- Romske organizacije bi trebalo da djeluju jedinstveno i osnuju i krovno udruženje, kako bi potakli vlasti da se više angažuju u Dekadi Roma
- Pokrenuti inicijativu da se osnuje Služba za provođenje Akcionog plana za poboljšanje uslova života romske zajednice
- Potrebno osnivanje komisije za stambeno zbrinjavanje Roma, izgradnju kuća i pojednostavljenje procedure legalizacije već izgrađenih kuća

ŽENA S GREŠKOM

Kada muškarac (p)ostane invalid, to je, naravno, velika nesreća, ali ne i kraj „normalnog” života. U životu će ga održati – žena, koja će mu kuhati posebna jela, prati mu i peglati košulje, a ako treba, i kupati ga, i brižati i brinuti o njegovom zdravlju i dobrom raspoloženju. Ako je oženjen, njegova će supruga ostati s njim, čak i ako ju je ranije tukao i vrijeđao, smatrajući to, ne samo bračnom solidarnošću, nego i pitanjem ženske časti! Ako bi supruga napustila invalida, okolina bi je, naravno, osuđivala, sve riječima: „dok je bio zdrav, bio joj je dobar!” Pa čak i ako nije oženjen, muškarac invalid uvijek se može nadati da će se neka sirotica, raspuštenica ili samohrana majka, udati za njega kako bi stekla svog domaćina i topli dom.

Ako žena (p)ostane invalidna, e, to je već sasvim druga stvar! Ako je udata, pa suprug ostane uz nju, smatraće ga pravim herojem humanosti i mučenikom. Pa čak i ako suprug maltretira ženu s invaliditetom, govoreći joj ružne riječi, ostavljajući je samu, za kaznu, daleko od telefona, invalidskih kolica, lijekova i tanjura s hranom, ONA će naći opravdanje za njega: jadnik, mnogo radi, mora i njoj da pomaže, napet je i nervozan, sve je dobro, samo neka je ne napusti zauvijek! Ako je, ipak, napusti, pa bože moj, nije baš pravedno, ali šta da se radi, ima ON pravo na normalan život! Šta će mu, na kaju krajeva, žena koja ne može da kuha, pere, pegla i ostalo, nego još ON treba da služi NJU!

„Polovi su ravnopravni. Puna ravnopravnost polova garantuje se u svim sferama društva, a naročito u oblasti obrazovanja, ekonomiji, zapošljavanju i radu, socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti, sportu, kulturi, javnom životu i medijima, bez obzira na bračno i porodično stanje. Diskriminacija na osnovu pola i polne orijentacije zabranjena je.

Diskriminacija po osnovu pola, u smislu ovog zakona, predstavlja svako pravno ili fizičko, direktno ili indirektno razlikovanje, privilegiranje, isključivanje ili ograničavanje zasnovano na polu zbog kojeg se pojedinkama/cima otežava ili negira priznanje, uživanje ili ostvarivanje ljudskih prava i

Ako je djevojka s invaliditetom neudata, pa, da se ne lažemo, dovoljno je samo da malo hramlje na jednu nogu, ona ne može da ima momka, seksualni i društveni život, o braku i djeci da ne govorimo!

U udaljenim selima, priznaju i socijalni radnici, ima djevojčica i djevojaka s invaliditetom, koje nikad niko, osim porodice, nije ni video! Drže ih zatvorene u sobicama, jer je djevojka „s greškom” ili „falinkom” sramota za porodicu.

Diskriminacija ne završava u toplom domu. Čak i ako je završila fakultet, a teško će ga završiti, žena s invaliditetom, teško će naći posao: arhitektonske barijere, i barijere u glavama su nepremostive! Iako u RS postoje programi podrške za zapošljavanje invalida, žene s invaliditetom nisu imale nikakve koristi od toga.

I u javnoj sferi se „podrazumijeva” da žena sa invaliditetom, nije kao druge žene. U cijeloj Republici Srpskoj ne postoji ni jedna ginekološka ambulanta prilagođena za pregled žena s invaliditetom. Trudnicu, koja u porodilište dođe u invalidskim kolicima, gledaće s nevjericom i neodobravanjem!

Tako u praksi. U konvencijama i zakonima jasno piše da je diskriminacija zabranjena, ali one su dvostruko diskriminisane: kao žene, i kao osobe s invaliditetom.

sloboda u političkom, obrazovnom ekonomskom, socijalnom, kulturnom, sportskom, građanskom i svakom drugom području javnog života. Diskriminacija može biti direktna ili indirektna. Direktna diskriminacija po osnovu pola postoji kada je osoba bila tretirana, tretira se, ili može biti tretirana nepovoljnije u odnosu na drugu osobu, u istoj ili sličnoj situaciji, a na osnovu pola. Indirektna diskriminacija po osnovu pola postoji kada prividno neutralna pravna norma, kriterij ili praksa jednaka za sve dovede u nepovoljan položaj osobu jednog pola u poređenju sa osobama drugog pola.”

Tematski sastanak:**„ŽENE SA INVALIDITETOM“****Doboj, 03. 12. 2009.**

Posljednji u nizu sastanaka sa marginalizovanim grupama, održan je 3. decembra 2009. u Doboju i posvećen je problemima sa kojima se u lokalnoj zajednici bore žene sa invaliditetom. Radni sastanak organizovan je u saradnji sa Udruženjem paraplegičara regije Doboj.

U uvodnom izlaganju Gordana Vidović, predsjednica UG „Budućnost“ iz Modriče, upozorila je da su žene sa invaliditetom izložene brojnim oblicima diskriminacije, uključujući i porodično nasilje, pa su tako neke od njih zatražile zaštitu u Sigurnoj kući UG „Budućnost“.

U radu skupa su učestvovalе aktivistkinje iz dobojskih NVO Edukativni resurni centar, Mehramet, Prima natura – centar za zaštitu prava žena, te žene s invaliditetom iz Doboja i susjednih mjesta.

I same učesnice su navele nekoliko potresnih primjera iz života žena sa invaliditetom, ističući da je pogotovo teška sudbina invalidnih žena koje žive na selu.

„Živim na selu, ostala sam bez noge, ali sam morala da radim na selu sve kao i druge žene i još da negujem nepokretnu svekrvu. Dešavalo mi se da mi proteza spadne, a ja moram dalje, za poslom i za stokom, nemam kad o sebi da brinem. Imam djecu, nastojim da im pružim što više, ali sad sam u godinama i sve mi je teže. Moj muž ima malu platu, a od mene mnogo očekuje, prosto ne razumije da ja u ovim godinama i sa ovakvim invaliditetom ne mogu raditi kao mlada zdrava žena“, požalila se na skupu jedna seoska žena sa invaliditetom.

Gordana Vidović je ocijenila da 99 odsto žena sa invaliditetom trpi verbalno nasilje, a da žrtve nisu ni svjesne toga, jer zajednica i mediji ne čine ništa da osvijeste taj problem.

Jedna od učesnica ispričala je svoju potresnu životnu priču, koja bi ipak mnoge žene sa invaliditetom mogla potstaći na optimizam.

„Rano sam oboljela od distrofije, ali problemi su počeli tek kad je bolest uznapredovala, a invaliditet postao očigledan. Na poslu me kolegice i kolege nisu podržavale/i ni razumjele/i, pa sam penzionisana. I sama sam imala problem da se suočim sa stvarnošću, ali nisam imala s kim da pričam o tome. Nakon penzionisanja sam bila bukvalno zatvorena u četiri zida. Počinju i bračni problemi, odlučila sam da se razvedem i zbog toga doživjela teške uvrede. Ipak, istrajna sam, razvela se, promijenila stan i sada je u mom domu sve prilagođeni mojim potrebama, imam personalnu asistenticu, samouvjerena sam, pa me i rodbina i prijatelji drugačije doživljavaju,» priča ova heroína u invalidskim kolicima.

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

- Potrebno je podizanje svijesti kod zdravih osoba, kako bi se razbili stereotipi o ženama sa invaliditetom, kao nemoćnim i manje važnim ženama
- Razvijati žensku solidarnost – podrška zdravih žena ženama s invaliditetom
- Promijeniti propise kako bi se izbjegla diskriminacija žena sa invaliditetom pri zapošljavanju, jer su diskriminisane, ne samo u odnosu na druge žene, nego i u odnosu na muškarce sa invaliditetom
- Potrebno promovisati dostignuća osoba sa invaliditetom, pogotovo žena
- Edukacija državnih službenika, zdravstvenih radnika i drugih javnih radnika, kako bi se izbjegla institucionalna diskriminacija žena s invaliditetom. Neki predstavnici institucija se nikada nisu ni sreli sa udruženjima osoba sa invaliditetom, niti su upoznati sa njihovim problemima ni potrebama, a i kada dođu u kontakt s njima, ne znaju kako da se postave
- Potrebno je raditi na podizanju svijesti u porodici i školi tako da zdrava djeca nauče da prihvataju osobe sa invaliditetom
- Pripremiti posebne programe za pomoć ženama sa invaliditetom koje žive na selu
- Pojednostaviti proceduru dobijanja ortopedskih i drugih pomagala
- Promijeniti percepciju o ženama s invaliditetom, kako bi im zajednica umjesto sažaljenja, pružila podršku - obrazovanjem i podizanjem svijesti putem medija razbiti predrasude i stereotipe

- Žene sa invaliditetom moraju biti edukovane o svojim pravima tako da znaju da prepoznaju bilo koju vrstu nasilja koje se vrši nad kao rezultat njihovog hendikepa
- Napraviti memorandum šta to osobama sa invaliditetom smeta kod zdravih osoba - institucija se mogu obratiti udruženjima osoba sa invaliditetom za izradu priručnika koji bi proizašao iz tog memoranduma
- Svim institucijama – poslati pravila ponašanja institucija prema osobama sa invaliditetom - naročito školama (prije svega edukacija razrednika), stanicama policije, itd.
- Najvažnija je podrška, važno uvrstiti u sve zakonske propise sve sugestije osoba sa invaliditetom
- Jako je bitna pomoć ostalih organizacija, saradnja, umrežavanje

Prilog: „Položaj žena s invaliditetom u lokalnoj zajednici“, Gordan Vidović (str. 132-138)

ROZE I PLAVO

Mama sprema ručak, tata čita novine. Djevojčice nose roze, dječaci plavo. Muškarci su policajci i vojnici, žene medicinske sestre. I tako dalje... Teško bi bilo pobrojati koliko ovakvih stereotipa kriju, u tekstovima i fotografijama, udžbenici stranog jezika, poznavanja prirode i društva, maternjeg jezika! Da ne govorimo o „muškoj“ istoriji u kojoj se veličaju revolucije i ratovi, a naučna dostignuća i umjetnička djela koja su promijenila svijet, pominju se tek sporadično. U istoriji ženskih likova gotovo da nema. Ni u udžbenicima filozofije, o prirodnim i tehničkim naukama da ne govorimo. Jedna je Marija Kiri!

Posebna priča su prosvjetno – pedagoška predavanja. „Ti si djevojčica, ne treba da galamiš i tučeš se. Pusti njega on je dječak!“, često će reći učitelj i još češće učiteljica.

Tek nedavno, tek pod pritiskom međunarodne zajednice, policijske škole i akademije otvorene su za djevojke. I u pravilu, one su najbolje učenice i studentkinje, ali u pravilu predavači će odmahnuti rukom na to: one bolje uče, ali oni će, kažu, biti bolji policajci i inspektori.

I danas, djevojke su rijetke na fakultetima tehničkih nauka, dok ćete na pedagogiji, studijama stranih jezika i medicinskim školama rijetko sresti dječaka. A sve to počinje još na početku života: roze benkicama za djevojčice i plavim za dječake.

Ako ne promijenimo udžbenike i stavove učitelja i učiteljica, džaba nam zakoni. Jer, običajni zakon uvijek je jači!

„Svi imaju jednaka prava na obrazovanje, bez obzira na pol.

Obrazovna ustanova ne smije vršiti diskriminaciju zasnovanu na polu u vezi sa: uslovima prijema, odbijanjem prijema, načinom pružanja usluga i beneficija, isključenjem iz procesa obrazovanja, vrednovanjem drugih rezultata u toku obrazovanja, jednakim uslovima u stvaranju karijere i profesionalnom usmjeravanju, stručnom usavršavanju i sticanju diploma i drugim mogućim slučajevima. Nadležne vlasti, obrazovne institucije i druge pravne osobe obezbijediće da planovi i programi i metodologije osiguraju uspostavu obrazovnog sistema, koji će garantovati eliminaciju nastavnih programa koji sadrže stereotipnu društvenu ulogu muškarca i žene, a koji za posljedicu imaju diskriminaciju i nejednakost polova.

Sadržaji, koji promovišu jednakost polova, sastavni su dio nastavnog programa za sve nivoe obrazovanja. Nadležne vlasti, obrazovne institucije i druge pravne osobe obezbijediće efikasne mehanizme zaštite protiv diskriminacije i seksualnog uznemiravanja i neće preuzimati nikakve disciplinske ili druge kaznene mjere prema osobi, zbog činjenice da se on/ona žalio/la na diskriminaciju, uznemiravanje, ili seksualno uznemiravanje, ili je svjedočio/la o diskriminaciji, uznemiravanju, ili seksualnom uznemiravanju.“

Predavanje :**„UVOD U RAVNOPRAVNOST POLOVA – TEORIJA I PRAKSA U PEDAGOGIJI“
ODSJEK ZA PEDAGOGIJU - FILOZOFSKI FAKULTET BANJA LUKA****Banja Luka, 26. 05. 2009.**

Za studentkinje i studente druge i treće godine Odsjeka za pedagogiju na Filozofskom fakultetu u Banjaluci, u okviru projekta „Partnerstvo za promjenu“ organizovano je tematsko predavanje o ravnopravnosti polova. Posjećenost je bila impresivna. Predavanju je prisustvovalo 38 studenata i studentkinja, a neki od njih su sa drugih studijskih grupa ili godina studija, ali su se koleginicama i kolegama pridružili jer im je tema bila interesantna.

Svi su oni bili vrlo aktivni u diskusijama, iznosili su i branili svoje stavove, raspravljali o (ne)ravnopravnosti muškaraca i žena u našem društvu i otkrivali prikrivene vidove diskriminacije po osnovu roda.

Nakon teorijskog predavanja („Uvod u ravnopravnost polova“), Dijana Tepšić, PR Gender centra - Centra za jednakost i ravnopravnost polova Vlade RS, upriličila je praktičnu vježbu u kojoj su studentkinje i studenti otkrivali rodno stereotipne izjave. Pokazalo se da su vrlo brzo shvatili u čemu je suština stereotipne podjele rodnih uloga i razliku između biološkog pola i društvene konstrukcije roda.

Predavanje o tome kako pedagozi rade u praksi i kako, svjesno ili nesvjesno podržavaju rodne stereotipe, govorila je psihologinja Maja Radišić, zaposlena u banjalučkoj Osnovnoj školi „Borislav Stanković“. I nakon ovog predavanja uslijedila je vježba. Studentkinje i studenti su dobili mali „test“ u kome je pet grupa odgovaralo na pet različitih grupa pitanja iz iste oblasti. Cilj testa je bio da studentkinje i studenti otkriju sa kakvim su se stereotipima sretali u svom odrastanju, te njihove stavove o tome, kako bi rješavali neke situacije u praksi.

Studentkinje, koje su i inače bile aktivnije u diskusijama, iznijele su niz primjera o prikrivenoj diskriminaciji u praksi, od toga da su žene manje plaćene za svoj rad, do toga da se od rane mladosti djevojkama nameću stereotipni modeli ponašanja.

„Ako djevojka izlazi do kasno i druži se u kavanama, ona je automatski stigmatizovana, smatra se lošom djevojkom i muškaračem. Ako se momci ponašaju na takav način oni su frajeri za primjer“, rekla je jedna studentkinja. Njena koleginica je zastupala stav da djevojke ne treba da idu u noćne provode, niti da piju alkohol, jer su one nježnije od momaka, pa bi im takvo ponašanje moglo škoditi, dok mladićima to ne smeta!!!

Nakon predavanja studentkinjama i studentima su podijeljene brošure Helsinškog parlamenta građana i Gender centra Vlade RS od ravnopravnosti polova i nasilju u porodici.

- **PREPORUKA:** ovakva predavanja bi trebalo i ubuduće organizovati za studente i studentkinje pedagogije, psihologije i drugih odsjeka i fakulteta na kojima uče budući prosvjetni radnici i radnice, te za studente i studentkinje komunikologije, novinarstva, sociologije, filozofije i političkih nauka

Prilozi: „Uvod u ravnopravnost polova“, Dijana Tepšić (str. 139-145)

Jer, orijentalist, profesor, liječnik, urednik, novinar ili što drugo u javnom životu do jučer je praktično mogao biti samo muškarac

Jezik i rodna ravnopravnost

Prije koju večer u središnjem dnevniku Federalne televizije ide izvještaj s promocije dviju publikacija iz Orijentalnog instituta. Uz zadovoljstvo da je ta prevažna institucija ponovno na nogama i da radi, odmah i čuđenje, upit... Uz sliku gospode koja je potpisana kao mr Amina Šiljak-Jesenković stoji još i - orijentalist. Je li se gospoda ljudima s televizije sama predstavila kao "orijentalist" ili ju je takvom televizija identificirala, ovdje je nevažno, premda bi i o tome imalo smisla govoriti. Ono mnogo važnije je da u našu rigidno konzervativnu i religijski ideologiziranu sredinu sporo i teško prodire, čak se koči svijest o ženi kao javnom društvenom čimbeniku. A da to, posljedično, ima reperkusije i na jezik, gotovo je i suvišno isticati. Otuda je društvenoj svijesti, snažno kontaminiranoj lošim jezikom medija, tako prirodno da gđa Šiljak-Jesenković nije orijentalistica ili orijentalistkinja, nego - orijentalist. Jer, orijentalist, profesor, liječnik, urednik, novinar ili što drugo u javnom životu do jučer je praktično mogao biti samo muškarac. A ženi je mjesto iza zara, svejedno fizičkog ili mentalnog.

Ne, ne bi ova priča nimalo vrijedila da je slučaj nominacije gđe Šiljak-Jesenković usamljen. On je tek jedan od bezbroj što ih možete svakodnevno vidjeti u našim medijima. Dvije ilustracije radi, još jedan drastičniji primjer uzet iz (našeg) javnog života: Bravo-Mehmedbašić, doceptivni stručnjak i sudac u vješak za medicinu. Tada nam istim "slobodnim" novinara (što bi to bilo, a ne s drukčijom atribucijom?) u redakciji, ni redaktor, ni lektor nije pripisao nijednu od tri nominacije uz uglednu liječnicu kao moguću ženske. Ne znam ima li ta redakcija ili redakcija FTV i slične redakcije po BiH neki rječnik bosanskoga jezika (postoji li takvo što uopće?) ili srpskog jezika, ali rječnik hrvatskoga jezika (provjerio sam) nema zbiljno tretiraju poženstvenjuju "titularne, funkcijske i profesijske imenice": -ica, -ka, -nja, -kinja, -ilja, -teljica, -ačica.

No, nije to dovoljno samo naučiti i znati, nego se nužno malo i otrgnuti od lijenosti duha, kreativnije gledati svijet oko sebe, gledati kako to rade bolji od nas. Dakako, važna je i promjena milieua i onoga što se zove društveni i profesionalni angažman onih kojih se to malo više tiče. Ali, ništa ne dolazi odozgo, kao rješenje deus ex machina. Za sve je potreban i vlastiti napor.

Uz ljude iz jezične struke, važno je i mišljenje onih koje ćemo ovdje nazvati ženskim faktorom, tj. "mislećih" žena koje bi se morale više angažirati za vlastitu društvenu poziciju! Neće valjda biti da je ženi dovoljno samo to da bude izabrana za suca, za ministra, predsjednika ili da za završi za liječnika, inženjera, ekonomista... A rodna senzitivnost???

U protivnom, nekompetentnost, poluobrazovanost, lijenost, sporost duha u kojim živimo, a koje se tako eklatantnim pokazuju u slučaju gospode Alme Bravo-Mehmedbašić, neće vidjeti docenticu, neuprosihijaticu i sudsku vještakinju, kao ni u slučaju gospode Šiljak-Jesenković orijentalisticu. U nekom novom slučaju ministricu, glasnogovornicu, pedagožicu, meteorologinju, kirurginju...

Ne znam šta otuda se traže i moguća druga rješenja, ali je očigledno u jeziku (Nijemci su se to otuda potrudili - to se u Njemačkoj može vidjeti na svakom koraku), ako su već na primjer neka hrvatska rješenja strana našem uhu. No, bit će da je sve ipak stvar "lijenosti duha", budući da su i druge posudbenice iz "susjednih" jezika s vremenom postajale dečake ili barem tako prirodne. Nisu, složiti ćemo, riječi podmornica ili velesajam dio "slučajke" ili srpskog jezičnog korpusa, ali je to jezik koji žive i u tima našim jezikom realiziraju kao što štiti i štiti i u našem jeziku. No hrvatske d. z. z. na jezikovne i tvoriti i učiti niti a d. z. z. je to radilo i prije nas.

S malo bi mara i truda i pomoćnik urednika u novinama koje držite u ruci mogao/la biti atribuirana u ženskom rodu, sve dok na tom mjestu bude žena.

Dakako, to nisu ni najvažniji ni najbitniji problemi jezika u medijima, jer gori i opasniji od ovih su elementarna i logička nepismenost, kojima su naši mediji preplavljeni, a o kojima ovdje i sada ipak nećemo govoriti. Naravno, nismo naivni da mislimo da je na medijima da se još bave i jezikom, jer je to jedan širi i sveobuhvatniji društveni problem, ali je na medijima kao najfrekventnijim i najutjecajnijim širiteljima onoga što se zove jezična (ne)kultura, silna odgovornost, ma koliko je sami bili (ne)svjesni.

No, nije to dovoljno samo naučiti i znati, nego se nužno malo i otrgnuti od lijenosti duha

Za je potreban i vlastiti napor

Jezik i rodna ravnopravnost

JACI POL I ONAJ DRUGI

Hajde da se malo igramo! Kada bi neko stvorenje sa druge planete, kojim čudom, došlo do novina ili snimaka TV dnevnika, i kada bi to stvorenje, nekim čudom opet, moglo da razumije o čemu se tu piše i govori, zaključilo bi da na planeti Zemlji žive dvije vrste: Zemljani, kojih je više i koji su jači, pametniji, drčniji, jer odlučuju o svemu i rade sve važne stvari, i Zemljanke, kojih je mnogo manje, ali su nježne, ljepše i samo se zabavljaju - nose šarenu odjeću, pjevaju, glume i tračaju.

Čak i ono malo Zemljanki, koje ipak, vode narode i vojske, uče nauku ili planiraju velike operacije, biće s druge planete ne bi VIDJELO, ni PREPOZNALO. Jer, biće sa te daleke planete ne zna za čudan običaj u Zemljana: da žene, kad rade nešto veliko i važno, imenuju u muškom rodu.

Istina, na planeti, u Evropi, a bogami i u balkanskoj zemlji Bosni i Hercegovini, u posljednjih nekoliko godina stvari su se donekle promijenile. Samo donekle. U BiH dvadesetak medija, od oko 300 koliko ih ukupno ima, prihvatilo je „rodno osjetljiv jezik“ i nazvalo žene ženskim imenom. Ali i to samo donekle. I oni mediji koji su prihvatili to pravilo, teško će se „usuditi“ da, recimo, ženu koja se bavi psihologijom nazovu psihologinjom, ili stručnjakinjom za psihologiju. I tako i u tim, rodno osviještenim medijima, ima šarenila.

U cijelom tom bespuću jezika, urednik/ca ili lektor/ica, neće baš biti od pomoći mladom novinaru ili novinarki, jer – standard ne postoji! Postoje samo konvencije i zakoni, koji garantuju jezičku ravnopravnost muškaraca i žena. Ali, ko kaže da se u ovoj zemlji zakoni MORAJU poštovati!

„Svi imaju pravo pristupa medijima bez obzira na pol.

Zabranjeno je javno prikazivanje i predstavljanje bilo koje osobe na uvredljiv, omalovažavajući ili ponižavajući način, s obzirom na pol. Mediji su dužni kroz programske koncepte razvijati svijest o ravnopravnosti polova.“

Zakon o ravnopravnosti polova u BiH, član 16.

Predavanje:

„RODNO OSJETLJIVI JEZIK U MEDIJIMA“

Pale, 07. 12. 2009.

Drugo predavanje u okviru projekta „Partnerstvo za promjenu“ o temi „Rodno osjetljiv jezik u medijima“ održano je na Palama, na katedri za novinarstvo Filozofskog fakulteta Univerziteta u Istočnom Sarajevu. Predavačice su bile profesorica doktorka Svenka Savić, psiho-lingvistikinja sa Univerziteta u Novom Sadu i Vanja Furtula, urednica u informativnom programu RTRS-a.

Interesovanje za ovu temu bio je veliko, o čemu svjedoči i činjenica da su pored studenata i studentkinja žurnalistike svih godina, predavanju prisustvovali i studenti i studentkinje drugih odsjeka Filozofskog fakulteta.

Profesorka Savić je govorila o preporukama za korištenje rodno osjetljivog jezika u medijima, ali ne samo u medijima, već i u svakodnevnom životu, a zatim je kroz praktične vježbe provela studente/ice kroz ovu tematiku.

„Rodno osjetljiv jezik nije standardizovan, ali je standardizovano da se subjekat i predikat moraju slagati u rodu i broju, a ipak se tvrdi da je ISPRAVNO reći predsjednik je rekla ili ministar je izjavila“, navela je profesorica Svenka Savić. Ona je takođe istakla da je diskriminirajuće oslovljavati ženu prema njenom bračnom statusu, kao gospođu ili gospođicu, te da je takođe diskriminirajuće reći da je neko došao sa suprugom.

„Kada se govori o bračnom paru, treba navesti punu identifikaciju za oboje supružnika“, rekla je profesorica Savić. Ona je posebno istakla da je potrebno zanimanja i funkcije koje obavljaju žene pisati u ženskom rodu „kad god je to moguće“.

Vanja Furtula je u drugom dijelu predavanja govorila o upotrebi rodno osjetljivog jezika u medijima u BiH, te uopšte o situaciji po pitanju rodne ravnopravnosti i implementacije Zakona o ravnopravnosti polova u svim segmentima medijskog djelovanja i politikama medijskih kuća. Podsjetila je na konvencije, zakone i preporuke, koje obavezuju medijske profesionalce i pro-

fesionalke da koriste rodno osjetljiv jezik u izvještavaju. Podsjetila je takođe na još uvijek slabu vidljivost žena u medijima i predstavljanje žena na stereotipan način.

„Iako u ovoj zemlji obrazovanih žena ima čak više nego obrazovanih muškaraca, u medijima ekspertno mišljenje u 89,2 % slučajeva iznosi muškarac, a u 10,8 % žena“, istakla je u svom izlaganju Furtula.

Predavanje i diskusija o ovoj temi trajali su puna dva sata.

Na početku predavanja, profesorka Savić je uručila svoje knjige predsjedniku Saveza studenata kao poklon za fakultetsku biblioteku.

- Diskusija: studentkinje su bile mnogo više zainteresovane nego studenti, ali su se složili da im je ovo predavanje dalo nove informacije i znanja po pitanju kako rodne ravnopravnosti, tako i upotrebe rodno osjetljivog jezika, koje će uticati na njihov budući rad na fakultetu, ali i u profesionalnom životu
- **ZAKLJUČAK:** Slična predavanja neophodno je održati i na drugim fakultetima, na smjerovima za novinarstvo, komunikologiju i druge srodne studije, kako bi budući profesionalci dobili znanja i iz ove oblasti, koja uglavnom, nije obuhvaćena propisanim nastavnim planovima i programima.

Prilog: „Upotreba rodno osjetljivog jezika u medijima“, Vanja Furtula (str. 146-152)

PROJEKAT NIJE BAUK

Prema Direktoriju, koji je izdala sarajevska Fondacija „Cure“, 2008. u Bosni i Hercegovini je bilo stotinu ženskih grupa i organizacija, a procjenjuje se da ih danas ima oko 150, u gradovima i selima širom BiH. Samo najznačajnije su uspjele da projektima ostvare kontinuitet rada. Veliki je broj, naročito lokalnih formalnih i neformalnih grupa, čije aktivistkinje ne uspijevaju da izgrade identitet i kapacitete za aktivno i trajno djelovanje.

U javnosti i danas opstaje percepcija da je projekat čudesna riječ koja služi samo jednom cilju: da nevladine organizacije dođu do velikih para, uglavnom od „stranaca“, kako bi aktivisti i aktivistkinje u tim organizacijama lagodno živjeli ne radeći ništa.

Naravno, to je velika zabluda. Novac u NVO sektoru ne pada s neba, niti je cilj projekata sticanje dobiti. Ljudi se udružuju kako bi riješili neki problem, promijenili stvarnost, zaštitili interese grupe za koju se zalažu. Ali, kako? Znanjem, vještinama i aktivizmom, koji će, preko niza projekata, dovesti do cilja. Ali kako osmisliti projekat i doći do novca za njegovu realizaciju? I to se uči. Dakle, projekat nije bauk, naravno pod uslovom da nije sam sebi cilj. Jer ako jeste, ništa od projekta!

Za one koji imaju jasan cilj, viziju šta žele postići, ideje o projektima nametnuće se same po sebi. A od ideje do realizacije, treba malo vještine i znanja. A to se uči.

Radionica:**PLANIRANJE I BUDŽETIRANJE MINI PROJEKATA****Banja Luka, 17-18. 10. 2009.**

U cilju osnaživanja lokalnih ženskih organizacija, kroz edukaciju njihovih članova i članica, Helsinški parlament građana Banjaluka je na dvodnevnoj radionici upoznao 20 aktivistkinja /aktivista sa vještinama planiranja projekata i njihovog budžetiranja.

Treneri na radionici su bili mr Natalija Petrić iz Udruženih žena Banjaluka i Aleksandar Živanović iz Udruženja medijatora BiH.

Nakon teorijskog dijela – predavanja, uslijedio je praktični dio radionice, u kojem su učesnice u grupama vježbale pisanje i budžetiranje projekata.

Treneri su istakli da je jako bitno da se zna šta je cilj projekta. „Cilj projekta ne može biti zarada, niti dobijanje posla. Legitiman cilj projekta je rješavanje problema koji je fokusiran kao bitan“, rekao je Aleksandar Živanović. Pojašnjeno je da projekat mora biti napisan jasno, na najviše 15 stranica teksta, jer većina projekata biva odbijena zbog nejasnosti i preopširnosti. Potrebno je istražiti uzrok problema, čije je rješavanje cilj projekta, a potom postaviti cilj i specifične ciljeve koji moraju biti jasni, mjerljivi, dostižni i realni, te odrediti jasne rokove rješavanja.

U vezi s problemom, odnosno rješavanjem problema, treba precizno planirati aktivnosti u sklopu projekta, pojasnili su treneri.

Posebna pažnja je posvećena budžetiranju projekata, u kojem za svaku aktivnost treba odrediti koliko je novaca potrebno za provođenje te aktivnosti. „Svaka stavka mora biti realno procijenjena, a bitno je da znate da ono što ne bude navedeno u projektu, neće biti ni plaćeno“, istakli su treneri.

„Ovom radionicom smo željeli da osnažimo ženske organizacije po pitanju osmišljavanja i kreiranja projekata, koji bi se ticali promocije ženskih prava, ravnopravnosti polova, osnaživanja žena i poboljšanja statusa žena u lokalnoj zajednici,“ rekla je Stanislava Ninković, koordinatorica ovog projekta. Tokom rada u grupama, učesnice su napravile prijedloge lokalnih projekata, a najbolje predložene projekte će finansirati Helsinški parlament građana Banjaluka u formi malih grantova. To je bila, ujedno i nagrada najuspješnijim polaznicama/ima i njihovim organizacijama.

Odlučeno je da na ovaj način budu finansirano šest projekata:

- „Žene u atletici “ - škola atletike - projekat Atletskog kluba Banja Luka
- „Kreativnošću i tradicijom do ekonomske stabilnosti žena“ - projekat ekonomskog osnaživanja žena Udruženja građanki Grahovo
- „Istinom do promjena“ – projekat Udruženja samohranih roditelja „PONOS“ Banjaluka
- „Obezbeđenje zdravstvena zaštite majkama iz socijalno-ugroženih porodica uvođenjem redovnih zdravstvenih pregleda“ – projekat Udruženja „DIJAKOM“ Sanski Most
- „Promocija Zakona o ravnopravnosti polova u mjesnim zajednicama“ - projekat Udruženja žena „SNOP“, Gučevo kod Rogatice
- „Ekonomsko osnaživanje žena kroz kućnu radinost“ – projekat Udruženja „Teodora“ iz Prijedora

PRILOZI

Uvodna izlaganja

Natalija Petrić

PREPREKE U PRIMJENI ZAKONA O RAVNOPRAVNOSTI POLOVA BOSNE I HERCEGOVINE

„Svako kome je povrijeđeno pravo osigurano ovim zakonom može pokrenuti odgovarajući postupak pred nadležnim sudom...”

(član 19. Zakona o ravnopravnosti polova BiH)¹

Govoriti o pravoj regulativi u oblasti ravnopravnosti polova, ili, preciznije, (ne)ravnopravnosti žena, uvijek znači govoriti o diskrepanci formalno-pravno zagaranovanog i u stvarnom životu ostvarivog. Bilo da je u pitanju pravo na život bez nasilja, uznemiravanja i seksualnog uznemiravanja ili pravo učestvovati u javnom i političkom životu, svjedokinje smo „dobrih” zakonskih rješenja i neuspjeha pri primjeni ovih prava, ili bolje rečeno, prepreka i vrlo često neuspjeha pri nastojanjima da se u slučajevima njihovog kršenja ishodi zaštita. Drugim riječima, politička volja iskazana deklarativnim priznavanjem prava kroz usvajanje zakona nije praćena politikama i praksama koje bi omogućile da se ovi zakoni provedu u praksi.

Usvajanje Zakona o ravnopravnosti polova predstavljalo je veliki napredak u prepoznavanju ženskih ljudskih prava i simboličko priznanje da su diskriminacija, uznemiravanje, seksualno uznemiravanje i nasilje po osnovu pola društveno neprihvatljivi. Smatram da je za vrijeme u kojem je usvojen, iako je od tada prošlo nepunih šest godina, bio solidno napisan ali i da je, kao zakon koji bi trebao da eliminiše diskriminacijske prakse, mogao predviđanjem sankcija za sve oblasti koje su njime pokrivenne, dati bolje uporište za insistiranje na njegovoj dosljednoj primjeni. Svakako da ne treba propustiti reći da su zakoni neophodni kao prvi korak ka ostvarivanju ravnopravnosti, ali ni dodati da su nedovoljni ukoliko ne postoji volja

da se provedu u praksi. Pod ovim podrazumijevam, između ostalog, nastojanja onih koji po prirodi svog posla treba da primjenjuju ove zakone, da se dodatno upoznaju ne samo sa tekstovima zakona, već i njegovom suštinom i svrhom donošenja, uzrocima i posljedicama neravnopravnosti polova. Moje je mišljenje da se bez odgovornog pristupa, u minimumu, službenih lica koja primjenjuju zakone rješavajući po konkretnim zahtjevima, ni Zakon o ravnopravnosti polova Bosne i Hercegovine (kao ni ostali zakoni koji priznaju prava u onim oblastima života u kojima su se problemi koje pokrivaju do nedavno smatrali nepostojećim), ne može ni očekivati bitniji napredak. Najveće iskustvo imam u u dvjema oblastima koje ovaj zakon pokriva, pa tako su mi prepreke za dostizanje ravnopravnosti žena vezano za učešće u javnom i političkom životu i nastojanju da žive slobodne od nasilja poznate. Vjerujem da je slično i sa ostalim oblastima koje pokriva Zakon o ravnopravnosti polova.

Posljednjih dvanaest godina bavim se, kako aktivistički, tako i profesionalno i akademski, problemom domaćeg nasilja protiv žena. Aktivistički, podrškom ženama u javnom i političkom životu. Smatram da sam time kvalifikovana iznijeti svoje mišljenje o preprekama za ostvarivanje ravnopravnosti u ove dvije oblasti. Iskustvo koje sam tokom godina prikupila potvrđuje tezu po kojoj primjena zakona u velikoj mjeri zavisi od ličnih stavova (i predrasuda) onih koji ih primjenjuju i nepostojanja sumnje navedenih u vlastitu „objektivnost”². Bilo koji pristup odabrala, ili kombinovala, pokušavajući pomoći pri slučajevima domaćeg nasilja, uvijek se susrećem sa nerazumijevanjem službenih osoba koje se kreće od potrebe da mi se objasni da to u stvari i nije problem kod nas već da je nametnut od međunarodne zajednice, ili da se radi o sporadičnim slučajevima koje nije trebalo pokrivati posebnim zakonom, ili da nisu samo muškarci nasilni već, naprotiv, da su i žene te koje su nasilne, samo podmuklije, verbalno, ili da je krivica žene što je žrtva nasilja, bilo da je trpila dugi niz godina pa zatražila zaštitu ili je to učinila nakon prvog čina nasilja, bilo da je donijela odluku da napusti nasilnika ili da ostane sa njim... Slične reakcije, sa drugačijim argumentima, mogu se zabilježiti i kada se radi o javnom i političkom životu, odnosno, potrebi da žene učestvuju u zakonodavnim i izvršnim

2 Natalija Petrić, Uticaj pravne regulative na zaštitu žene od rodno zasnovanog nasilja, Magistarski rad, Univerzitet u Sarajevu, Centar za interdisciplinarnu postdiplomske studije, Magistarski program „Rodne studije”, Sarajevo: 2008, str. 58-73

organima vlasti, na svim nivoima, te na svim mjestima gdje se donose odluke. Interesantno je da argumentacija u prilog potrebe da žene učestvuju u vlasti, bez obzira na publiku, ni izdaleka nije dovoljna da dovede u pitanje opšteprisutan stav po kojima ženama nije prirodno da se bave politikom, te da je njihovo mjesto u kući, eventualno poslu koji ne zahtijeva angažman izvan radnog vremena i koji je po svojoj prirodi bliže ženinim „urođenim” sposobnostima koje je čine boljom u pomažućim i njegujućim profesijama, na takozvanim ženskim radnim mjestima. Društvena konstruisanost koja omogućuje opstanak podjele na privatnu i javnu sferu života i sistemska i strukturalna podrška poretku koji reprodukuje rodne uloge koje internalizuju ne samo muškarci već i žene kao vlastiti odabir i prirodan i neupitan tok stvari, dovodi u pitanje opravdanost svakog drugačijeg razmišljanja i insistiranja na ravnopravnosti. I to ne samo u zakonima, odnosno mogućnostima, već i u rezultatima. Ovo čini teškim zadatak da se navedu prepreke za primjenu Zakona o ravnopravnosti polova.

Studija „Ravnopravnost (s)polova i sudska praksa u Bosni i Hercegovini”³ je pronašla kao najčešće prepreke za primjenu ovog zakona sljedeće:

- da se krivično gonjenje najčešće preduzima za krivično djelo koje je definisano u krivičnim zakonima a zanemaruje krivično djelo definisano u Zakonu o ravnopravnosti polova
- da postoji različitost u određivanju stvarne nadležnosti sudova i tužilaštava (podaci iz navedene studije ukazuju da su gonjenja za krivična djela, osim Tužilaštva BiH, preduzimala i druga tužilaštva shodno čemu su i presude izricali i drugi sudovi, osim Suda BiH)⁴
- da službena lica koja su u obavezi da primjenjuju Zakon nisu upoznata sa njim, ili, ako su čuli za njega, nije im poznat njegov sadržaj
- da djelo seksualnog uznemiravanja na osnovu pola nije prepoznato niti od strane žrtava niti od onih koji su zaduženi za gonjenje izvršilaca ovog krivičnog djela⁵

3 Aleksandar Živanović et al, Ravnopravnost (s)polova i sudska praksa u Bosni i Hercegovini, Helsinški parlament građana, Banja Luka: 2007.

4 isto, str. 29, 31

5 isto, str. 41

- da je detaljno poznavanje ovog zakona ostalo je u uskim krugovima⁶
- da žrtve imaju problema dokazati da se radi o diskriminaciji zasnovanoj na polu
- da žrtve osjećaju strah i nepovjerenje u efikasnost ovog zakona u okruženju koje nema razumijevanja za njegovu suštinu
- da nema provedbenih mjera, tumačenja, podzakonskih akata, pravilnika kao ni javne promocije ili praktične brošure
- da nema mogućnosti prenošenja aktivne legitimacije na interesne grupe ili institucije koje se bave zaštitom i promocijom ravnopravnosti polova koja bi omogućila pokretanje postupaka protiv odluka koje rezultiraju diskriminacijom jednog pola u praksi
- da su definicije – objašnjenja pojmova – nejasne i nepotpune
- da su, u vrijeme izrade Studije, donesene samo dvije presude na osnovu Zakona o ravnopravnosti polova⁷ (do danas još jedna)⁸
- da su odredbe člana 28. Zakona nedorečene
- da samo uvodni članovi zabranjuju diskriminaciju na osnovu spola, roda i spolne orijentacije što se u ostalim članovima „zaboravilo“

Ovo su, kao što je navedeno, problemi i prepreke koje su artikulisane nakon provođenja tromjesečnog terenskog istraživanja tokom kojeg su prikupljeni podaci od sudova, tužilaštava, pedagoških zavoda, ministarstava prosvjete, entitetskih Gender centara, Agencije za ravnopravnost spolova BiH, Regulatorne agencije za komunikacije, Vijeća za štampu, sindikata i nevladinih organizacija⁹. Podaci su prikupljeni sa ciljem da se riješe neke nedoumice u vezi sa primjenom Zakona, ali i da se ohrabre žrtve diskriminacije da zaštitu svojih prava ostvare pred sudom. Mišljenja sam da smo u prvom uspjele/i, ali da smo žrtve i potencijalne žrtve koje su pročitale studiju sasvim sigurno obeshrabrile da se odluče potražiti zaštitu. Ukoliko unaprijed znaju sa kakvim će se preprekama susresti ako pokrenu postupak

6 isto, str. 86

7 isto, 91

8 po saznanjima autorice ovog teksta

9 Ravnopravnost (s)polova..., str. 6

tražeći zaštitu svojih prava, teško je očekivati da će preuzeti rizik da dokazuju „nedokazivo“ i preživljavaju dodatnu diskriminaciju ili viktimizaciju.

Kao profesionalka sam svjesna da bez pokretanja postupaka Zakon o ravnopravnosti polova, kao ni drugi zakoni koji se odnose na oblast ravnopravnosti polova, nema mnogo šanse da zaživi i da je za podizanje nivoa svijesti i stručne i najšire javnosti neophodno insistirati ne samo na priznavanju već i zaštiti ženskih ljudskih prava, međutim, vrlo često se pitam da li bih se ja, sa znanjem koje imam, obratila sudu? Vrlo često na ovo pitanje odgovorim negativno. Ipak, kao što sam to već više puta istakla, za prakticiranje prava neophodno je da kao takva budu prepoznata i priznata zakonima, a za njihovu adekvatnu zaštitu, osim propisanih procedura i praksi, neophodna je saradnja svih aktera uključenih u provođenje zakona ali i korijenite promjene u društvenim stavovima i praksama vezano za ravnopravnost polova i društvenu ulogu muškaraca i žena.

Veliki značaj u ovom procesu, osim nevladinih organizacija, imaju i institucionalni mehanizmi za ostvarivanje ravnopravnosti polova. Smatram da je Zakon u tom smislu potrebno dopuniti na način da se ojača uloga ovih mehanizama kako bi im se obezbijedilo više političke moći i veći uticaj na sve institucije u državi, uključujući i Vlade. Također smatram da bi se u sistem institucionalnih mehanizama trebalo uvesti posebno tijelo, koje poznaje većina zakonodavstava u regiji, koje bi imalo mandat da se, između ostalog, bavi pojedinačnim zahtjevima i donosi odluke koje bi, iako neobavezujuće, trebalo da imaju jaku političku podršku koja bi garantovala njihovo provođenje i na taj način obezbijedi uticaj na promjenu trenutnog, po žene nepovoljnog, stanja. Smatram da bi ovo tijelo dodatno osnažilo institucionalne mehanizme koji bi imali više prostora za rad na uvođenju, održavanju i unaprjeđivanju rodno odgovornih politika na svim nivoima vlasti i podršku u tijelu koje bi, u slučaju kršenja prava, moglo da, odlučujući u konkretnom predmetu, dodatno ukaže na odgovornost države za kršenje ženskih ljudskih prava. Smatram da bi ovom tijelu trebalo dati mogućnost da inicira i vodi postupke u slučajevima kada nađe da neka pravna norma, politika ili postupanje, predstavlja kršenje ženskih ljudskih prava, pogotovo u slučajevima kada ne postoji osoba čije je pojedinačno pravo povrijeđeno i koja bi mogla povesti ovakav postupak.

Hajrija Hadžimerović Muftić

IZAZOVI U PRIMJENI ZAKONA O RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA U BiH¹⁰

Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH primjenjuje se u praksi već šestu godinu i po tome sudeći očekivati je da su stvoreni uslovi za njegovu implementaciju, a to znači da je sa ovim zakonom obezbijeđena zaštita svih prava po osnovu ravnopravnosti spolova u oblasti obrazovanja, rada i zapošljavanja, socijalne i zdravstvene zaštite, sporta, kulture, javnog života i medija, zabrane nasilja, naknada štete, obaveza vlasti, praćenje i nadzor nad sprovođenjem zakona, te kaznene odredbe, koje definiše krivično djelo po osnovu ravnopravnosti polova sa propisanom krivično pravnom sankcijom.

Dakle, ovim zakonom se uređuje, promoviše i štiti ravnopravnost polova i garantuje su jednake mogućnosti svim građanima, kako u javnoj, tako i privatnoj sferi društva, te sprječava direktnu i indirektnu diskriminaciju zasnovanu na polu. Ovaj zakon izričito navodi da su polovi ravnopravni i zabranjuje diskriminaciju po osnovu pola i polne orijentacije. Ova prava zagarantovana su brojnim međunarodnim konvencijama, a prije svega to je Evropska konvencija o osnovnim pravima i slobodama, i dr., te domaćim zakonodavstvom, najviši pravni akt je Ustav BiH- član 2(4) i mnogi drugi zakoni i propisi.

Imajući u vidu široki spektar međunarodnih i domaćih pravnih propisa kojima je su zagarantovana prava po osnovu ravnopravnosti polova, očekivati je da su obezbijeđeni svi potrebni resursi za njihovu implementaciju i da se svim građanima pruža efikasna i djelotvorna zaštita ovih prava.

Međutim, u stvarna slika je sasvim drugačija.

Ovdje želim da ukažem na probleme u praksi koje se vežu za krivično pravnu oblasti.

10 Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini usvojila je Parlamentarna skupština BiH na sjednici Predstavničkog i Doma naroda koje su održane 22. aprila 2003. godine, a objavljen je u Službenom glasniku BiH, broj:16/03.

Do sada najčešći vidovi povrede prava po osnovu spola primijećeni su kroz razne vidove seksualnog uznemirenja i zlostavljanja, a koje se najčešće izvršava u kombinaciji sa drugim krivičnim djelima definisanim u krivičnim zakonima koji su u primjeni u Bosni i Hercegovini, tako da se počinioци krivično gone za osnovno krivično djelo, a zapostavlja ili ne prepoznaje krivično pravna zaštita definisana u Zakonu o ravnopravnosti spolova u BiH.

Ovo dolazi prije svega zbog nedovoljnog poznavanja određenih pojmova koji su veoma značajni kod identifikovanja slučajeva na koja se primjenjuje član 27. Zakona o ravnopravnosti polova BiH, koje je definisano kao krivično djelo za koje je predviđena kazna zatvora u trajanju od 6 mjeseci do 5 godina, a veže se za član 4. ovog Zakona.

Prije svega treba dobro poznavati bitna obilježja krivičnih djela definisanih u krivičnim zakonima, i šta se smatra kao seksualno uznemirenje i zlostavljanje, za razliku od seksualne diskriminacije i uznemirenja. Ovo iz razloga što je primijećeno da se upravo zbog nedovoljnog znanja određenih pojmova u sudskoj praksi dolazi do različitih tumačenja, što dovodi ili do pogrešne kvalifikacije krivičnog djela, ili pogrešne ocjene činjeničnog ili pravnog osnova slučaja koji je procesuiran, a sve to utiče na konačnu odluku suda, i zaštitu prava oštećenih u krivičnom postupku.

Seksualno uznemirenje i zlostavljanje podrazumijevaju svako neželjeno ponašanje seksualne prirode ili drugačije ponašanje zasnovano na spolu, koje utiče na dostojanstvo žena ili muškaraca kroz fizičko, verbalno ili neverbalno ponašanje).

Seksualna diskriminacija i uznemirenje podrazumijevaju različita ponašanja, koja se najčešće manifestuju kroz pokušaj dobijanja seksualnih usluga obećavanjem nekih pogodnosti ili prijetnjama, zatim, neželjena seksualna pažnja – verbalna i neverbalna ponašanja koja su uvredljiva i neželjena (seksualno orijentisane primjedbe vezane za nečije tijelo, odjeću ili seksualnu aktivnost, ogovaranje nečijeg seksualnog života, izravna pitanja o seksualnom iskustvu, seksualno orijentisane šale, neželjeno dodirivanje, ili seksualne primjedbe o spolnim ulogama).

Međutim, treba imati u vidu činjenicu da se jednom krivičnopravnom radnjom mogu počiniti dva krivična djela, tj. krivično djelo koje je propisano krivičnim zakonom, ali se može podvesti i pod kaznene odredbe Zakona o ravnopravnosti polova u BiH.

Pravilnim tumačenjem Zakona o ravnopravnosti polova u BiH, Sud BiH je stvarno nadležan da postupa za krivično djelo definisano ovim zakonom, a po tom zakonskom osnovu se zasniva i nadležnost Tužilaštva BiH. Međutim, zabilježeni su slučajevi u kojima su postupali općinski sudovi u F BiH i RS i donosili odluke koje su postale i pravomoćne, što dovodi u pitanje zakonitost ovih odluka.

Isto tako zakonodavni okvir vezan za krivično-pravnu oblast nije usaglašen sa međunarodnim standardima koji proizlaze iz Konvencije o pravima djeteta, kao i Konvencije o transnacionalnom organizovanom kriminalu sa dodatnim Protokolom za sprječavanje, zaustavljanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito ženama i djecom i Konvencijom o pravima djeteta, i Fakultativnim protokolom o pravima djeteta, prodaji djece, dječijoj prostituciji i pornografiji (potpisana u Palermu 13.12.2000. godine, ratifikovana 05.02.2002. godine), prema kojoj se djetetom smatra svaka osoba ispod 18 godina.

Prema definiciji koju daje materijalno krivično pravo (član 2 stav 9 i 10 KZ BiH), djetetom se smatra osoba koja nije navršila 14 godina života, a maloljetnik je osoba koja nije navršila 18 godina života. Iste definicije nalaze se u KZ Brčko Distrikta, dok u KZ RS nije postavljena definicija djeteta odnosno maloljetnika, izuzev što su u članu 69 KZ RS propisane krivične sankcije prema maloljetnicima u kojim se pravi razlika u starosti maloljetnika, i to do 14, 16 i 18 godina.

S tim u vezi u materijalnom krivičnom pravu u oblasti krivičnih djela protiv spolne slobode i morala (seksualni delikti), i krivičnih djela protiv braka i obitelji, i dalje se pravi razlika u kvalifikaciji krivičnih djela i predviđenim krivično-pravnim sankcijama, prema uzrastu djeteta, i to do 14 i preko 14 godina starosti.

Različit pristup prema uzrastu djeteta postoje i u zakonima iz oblasti radnih odnosa, socijalne i zdravstvene zaštite, kao i u svim drugim zakonskim i podzakonskim aktima kojim se definišu prava djeteta.

Takođe, u ostvarivanju prava iz građansko pravne oblasti postavljene su iste razlike u Porodičnom zakonu FBiH i RS.

Dakle, primjenom navedenih odredbi krivičnog procesnog zakona na posredan način se štiti žrtva krivičnog djela, koja u postupku dobija svojstvo oštećenog ili svjedoka.

Međutim, problem je što ne postoje jasne procesne odredbe o neposrednoj zaštiti žrtve krivičnog djela tokom krivičnog postupka, kao što to sadrži član 22. Statuta međunarodnog krivičnog suda od 1991. godine, koji predviđa da će „Međunarodni sud u svojim pravilima o postupku i dokazima osigurati zaštitu žrtava i svjedoka”.

Praksa je i kod nas pokazala neophodnost uvođenja zakonskih odredbi koje bi omogućavale ne samo zaštitu interesa žrtve, nego i zaštitu njenog psihičkog i tjelesnog integriteta. Primijećeno je da se krivična djela koja za osnovu imaju povredu ravnopravnosti spolova, vežu za jednog ili više počinitelja /saizvršioce/, i više krivičnih djela u kombinaciji sa drugim krivičnim djelima (razbojništvo, iznuda, ucjena, otmica, silovanje, spolni odnos zloupotrebom položaja, bludne radnje, posjedovanje i širenje pornografskog materijala i sl.). Problem se veže i za samu proceduru ocjene izjave svjedoka - žrtve krivičnog djela, na kojem dokazu se u velikoj mjeri temelji sudska odluka, jer kod većine krivičnih djela vezanih uz nasilje, žrtva sama po sebi predstavlja i subjektivni i materijalni dokaz kojim se utvrđuje jedna činjenica (iskaz svjedoka – žrtve krivičnog djela, kao posredni dokaz i ozljede kao neposredni dokaz). Sadašnja zakonska rješenja ne zadovoljavaju u potpunosti, jer ne pružaju čvrstu garanciju žrtvi da će joj biti pružena zaštita društva od moguće odmazde, da će njen iskaz biti maksimalno objektivno i svestrano ocijenjen kao i motiv prijavljivanja djela, te konačno da će se u postupku sa najvećim stepenom vjerodostojnosti moći utvrditi materijalna istina. U iznalaženju najboljeg rješenja moramo imati u vidu i koncept krivičnog postupka (neposrednost, kontradiktornost, presumpcija nevinosti, in dubio pro reo). U svakom slučaju za razmišljanje je da se za ovu vrstu krivičnih djela obezbijedi zaštita žrtvi kroz institucionalizaciju stručnih službi, koji bi zavisno od potrebe, na traženje procesnih subjekata davali stručnu pomoć i savjete, koji bi imali istu snagu validnog dokaza kao i u slučaju vještačenja, čime bi se postigla maksimalna objektivnosti onemogućio utjecaj zainteresovanih stranaka na ishod postupaka.

S tim u vezi, potrebno je izvršiti i harmonizaciju materijalnog i krivičnog zakonodavstva u BiH, posebno kada je u pitanju stvarna nadležnost suda, jer je primijećeno da je bilo slučajeva gdje se nadležnost suda zasnivala na pogrešnom tumačenju, odnosno primjeni Zakona o ravnopravnosti polova u BiH.

U daljem toku izlaganja želim da ukažem na konkretne slučajeve u kojima se pogrešno tumačio Zakon o ravnopravnosti polova u BiH, a što je direktno vezano za povredu prava žrtve ovog krivičnog djela, i ostvarivanje zakonom zagaranovanih prava, na što smo ukazali i Agenciji za ravnopravnost polova u BiH i Uredu Ombdusmana u BiH.

Isto tako ovi slučajevi mogu poslužiti kao dobar primjer za prikaz sličnosti i razlika krivičnog djela spolni odnos zloupotrebom položaja, bludne radnje, i krivičnog djela iz člana 27. Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH, u vezi člana 4. istog Zakona, koja se u praksi često pojavljuju, i dovode do dileme u pogledu identifikacije i pravne kvalifikacije krivičnog djela, a od čega najčešće ovisi i odluka suda.

U jednom predmetu pojavio se problem da li se na taj slučaj može primijeniti član 4. Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH, iz razloga što tumačenjem odredbe člana 1. Zakona o ravnopravnosti spolova U BiH izvodi zaključak „da je oštećena mladb., odnosno da ima 14 godina, te da se radi o djetetu, i po tom osnovu zaključuje da ne postoje pretpostavke da se vrši procesuiranje, odnosno utvrđivanje postojanja krivičnog djela u smislu Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH.”

Smatram da je ovaj stav neprihvatljiv, jer bi po tome značilo da osobe do 18 godina, koje se u smislu UN Konvencije o transnacionalnom organizovanom kriminalu sa dodatnim Protokolom sprečavanju, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ljudima, posebno žena i djece (BiH potpisala 13.12.2000. g., a ratifikovala 05.02.2002.g.), kao i UN Konvenciji o pravima djeteta, kojoj i Ustav BiH daje obavezujuću primjenu u Aneksu I „Dodatni sporazumi o ljudskim pravima koji će se primjenjivati u Bosni i Hercegovini” ne bi imale krivično pravnu zaštitu po osnovu primjene Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH, što je apsolutno pogrešno, jer svaka osoba rođenjem stiče prava i slobode zagaranovane kroz domaći i međunarodni pravni okvir, pa time i krivično pravnu zaštitu i po osnovu Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH, koji se temelji na brojnim međunarodnim dokumentima koji promoviraju ravnopravnost spolova i obavezuju države potpisnice da eliminiraju bilo koji oblik diskriminacije na temelju spola, a među njima je i Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, koju je Bosna i Hercegovina potpisala i dala joj obavezujuću primjenu kroz Ustav BiH, jer čini njegov sastavni dio, i snagu iznad svih drugih zakona. Zakon o ravnopravnosti

spolova u BiH zasniva svoju krivičnu zaštitu između ostalog i na odredbi člana 9. ove Konvencije – „pravo na privatnost i porodični život, slobodu mišljenja, savjesti i vjeroispovijesti i druga prava“.

Ženska ljudska prava su prava žena i djevojčica, kao neotuđivi, sastavni i neodvojivi dio univerzalnih ljudskih prava, uključujući i koncept reproduktivnih prava (preuzeto iz „100 riječi o ravnopravnosti - Rječnik termina o ravnopravnosti žena i muškaraca“, objavljen od strane Official Publications of the European Communities, European Communities, 1998. godine, prevod – Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova- 2004).

S tim u vezi treba posmatrati odredbu člana 27 Zakona o ravnopravnosti spolova koja glasi „ko na osnovu spola vrši nasilje, uznemirenje i seksualno uznemirenje, opisano odredbama člana 4 ovog Zakona, kaznit će se za krivično djelo kaznom zatvora u trajanju od 6 mjeseci do pet godina“.

Radnja izvršenja ovog krivičnog djela definisana je u odredbi člana 4. istog Zakona. Prema tome ovo krivično djelo može se izvršiti: nasiljem, uznemirenjem i seksualnim uznemirenjem. Pojam „nasilje“ za posljedicu ima nanošenje fizičke, mentalne, seksualne, ekonomske štete ili patnje koja ozbiljno sputava osobe da uživaju u svojim pravima i slobodama na principu ravnopravnosti spolova, u javnoj i privatnoj sferi života (nasilje), kao i prijetnja takvim djelima koja ozbiljno sputavaju osobe da uživaju u svojim pravima i slobodama na principu ravnopravnosti spolova u javnoj ili privatnoj sferi života. Pod pojmom „uznemirenja“, smatra se nanošenje štete integritetu osobe ili samo stvaranje zastrašujuće, neprijateljske, ponižavajuće ili prijeteeće ili slične situacije, dok kod „seksualnog uznemirenja“ za posljedicu imamo nanošenje štete integritetu osobe, ili stvaranje zastrašujuće neprijateljske, ponižavajuće, prijeteeće ili slične situacije, a koje je motivisano pripadnošću različitom spolu ili različitom seksualnom orijentacijom, a koje za oštećenu osobu predstavlja nepoželjno fizičko, verbalno, sugestivno i drugo ponašanje. Pasivan subjekt može biti jedna ili više osoba čija su prava odnosno zakoniti interesi povrijeđeni na osnovu spola, dakle, to može biti i punoljetna i maloljetna osoba.

Nastupanjem ovih posljedica djelo je dovršeno, a započinjanjem svake radnje izvršenja postoji pokušaj ovog djela, koji je kažnjiv. Ujedno važno je napomenuti da se ovo krivično djelo može izvršiti samo sa direktnim umišljajem.

Prema svemu ovome ostaje nejasno po osnovu čega se u ovom slučaju izvodi zaključak da nema osnova za primjenu Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH, jer u svim navedenim radnjama izvršenja opisanim u odredbi člana 4. istog zakona, navodi se riječ „osoba“, kao pasivni subjekt, a to može biti i ženska i muška osoba, bilo da je punoljetna i maloljetna. Potvrdu ovog mišljenja nalazimo i u Priručniku „Ravnopravnost (s)polova i sudska praksa u Bosni i Hercegovini“

Ukoliko se ovaj stav veže za nejasno definiran pojam „pola“ koje se daje u definiciji člana 1. Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH, a isti se veže za „društveno uspostavljenu ulogu žena i muškaraca u javnom i privatnom životu za razliku od istog izraza koji daje biološko određenje“, onda se ova odredba očigledno u ovom slučaju pogrešno tumači. Objašnjenja „neposredne diskriminacije“ i „pola“ i „roda“, imamo u izdanju autorica Jelene Pošalić, Svetlane Đurković i Amira Hodžića „Kreaciji Spola?Roda?“, izdanje Zagreb, 2006. godina.

Pol (eng. sex) je društveno uslovljena medicinska i zakonska klasifikacija bioloških karakteristika koja dijeli osobe na samo dvije kategorije i to prvenstveno na osnovu spoljašnjih polnih organa („ženski“ i „muški“).

Rod (eng. gender) je individualni konstrukt sopstvenog identiteta/izražavanja koji potvrđuje, negira ili nadilazi društveno zadane i formirane polne i rodne uloge „muškarac“ i „žena“ kao i cijelu binarnu osnovu „muškog“ i „ženskog“. Takođe, rod je i društveni konstrukt pola koji po definiciji određuje društvene uloge „muškarca“ i „žena“.

Drugi slučaj se odnosi na slučaj koji se odnosi na razgraničenje krivičnog djela spolni odnos zloupotrebe položaja, bludne radnje i člana 27. Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH, i u kojem sam nastojala ukazati da objašnjenje koje je dato uz naredbu o nesprovođenju istrage je u suprotnosti sa stavom sudske prakse, prema kojem se postupajući tužilac trebao prvo fokusirati na dokazivanje postojanja obilježja krivičnog djela spolni odnos zloupotrebom položaja, pa ukoliko svestranom i pravilnom ocjenom svih provedenih dokaza utvrdi da ne postoji ni pokušaj ovog krivičnog djela, u daljim razmatranjima dokaza utvrđivati postojanje krivičnog djela bludne radnje, imajući u vidu da osnovni oblik krivičnog djela bludne radnje postoji samo u slučajevima kad nije ostvaren ni pokušaj krivičnog djela silovanja, spolni odnos zloupotrebom položaja i drugih krivičnih djela iz ovog poglavlja krivičnog zakona.

Prema zakonskoj definiciji osnovni oblik krivičnog djela polnog odnošaja zloupotrebom položaja, čini onaj ko zloupotrebom svog položaja navede na obljubu ili drugu polnu radnju lice koje se prema njemu nalazi u odnosu kakve podređenosti ili zavisnosti. Ovo krivično djelo vrši onaj ko bez prinude iskorištavanjem položaja zavisnosti zbog kojeg se žrtva nije u stanju oduprijeti polnom zahtjevu izvršioca. Pri tome smatra se da odnos podređenosti postoji kada je jedno lice obavezno da postupa po naređenju ili uputstvu drugog lica, dok zavisnost znači da je položaj jednog lica takav da se može pogoršati po volji drugog lica. Postojanje takvog stanja se utvrđuje u svakom konkretnom slučaju.

Primarno je da se ovim krivičnim djelom štiti sloboda odlučivanja u sferi seksualnosti onih lica koja se nalaze u odnosu podređenosti ili zavisnosti o drugom licu. U suštini ovdje se radi o krivičnom djelu gdje se prinuda na obljubu ili neku drugu polnu radnju manifestuje kroz navođenje na obljubu zloupotrebom položaja od strane lica prema kojem se pasivni subjekt nalazi u kakvom odnosu zavisnosti ili podređenosti. U pitanju je tzv. psihička prisila tako da kod ovog krivičnog djela nema vanjske manifestacije otpora pasivnog subjekta prema seksualnim radnjama izvršioca, iako pasivni subjekt ne želi, ali pristaje na njih zbog odnosa podređenosti ili zavisnosti prema izvršiocu. Zapravo pasivni subjekat pristaje na seksualne radnje sa izvršiocom, zbog toga da se njegov položaj ne bi pogoršao, ili da bi se taj položaj popravio. Svršeno krivično djelo je kada obljuba na ovaj način bude izvršena, a ukoliko nije došlo do oblube, kao što je u konkretnom slučaju, postojaće pokušaj ovog krivičnog djela. Navođenje na obljubu u smislu ove inkriminacije treba shvatiti kao stvaranje ili učvršćenje volje drugog lica da izvrši obljubu ili drugu polnu radnju sa izvršiocom bez upotrebe sile ili ozbiljne prijetnje. Specifičnost ovog krivičnog djela je u tome što se navođenje vrši zloupotrebom položaja izvršioca, tako da se zloupotreba položaja javlja kao sredstvo kojim se pasivni subjekt navodi na obljubu ili drugu polnu radnju. U ovom kontekstu pojmova, zloupotreba znači korištenje, iskorištavanje samog položaja izvršioca i žrtve. Ona se ostvaruje prvenstveno davanjem, odnosno obećanjem određenih pogodnosti ili prijetnjom od nagovještaja nastupa ozbiljnih štetnih posljedica koje su vezane za položaj izvršioca u odnosu na pasivni subjekat. Pri svemu tome, bitno je da navođenje u smislu ovog krivičnog djela postoji samo u slučaju kad inicijativu za obljubu ili drugu polnu radnju daje izvršilac, a isto tako i ako je izvršilac dao povoda žrtvi sa svrhom da je polno iskoristi.

Subjektivnu stranu ovog krivičnog djela čini umišljaj koji mora obuhvaćati sve elemente krivičnog djela. To znači da izvršilac krivičnog djela mora biti svjestan da se pasivni subjekat prema njemu nalazi u odnosu kakve zavisnosti ili podređenosti i da izvršilac zloupotrebom položaja zadire u slobodu odlučivanja u sferi seksualnosti kod druge osobe (npr: oštećena je student kojoj predstoji polaganje ispita kod profesora koji je u svom kabinetu protiv njene volje pokušava zagrliti i poljubiti, pri tome joj govori da će kod polaganja ispita imati određene pogodnosti, što oštećena ne prihvata i udaljava se iz njegovog kabineta).

U vezi sa iznesenim treba napomenuti da je zakonodavni motiv ove inkriminacije u tome da se omogućiti krivično gonjenje slučajeva koji imaju nesumljivo kriminalni karakter, tj. kod kojih disciplinske sankcije ili mjere druge društvene osude nisu dovoljne. Zbog toga je, za pitanje postojanja ovog krivičnog djela, potrebno u svakom konkretnom slučaju pažljivo ocijeniti oblik i stepen podređenosti, odnosno zavisnosti neke osobe prema izvršiocu, kao i način na koji je izvršilac iskoristio svoj položaj da bi drugu osobu naveo na obljubu.

U svakom konkretnom slučaju treba prvenstveno utvrditi zakonsko obilježje zloupotrebe položaja, koje izvršilac koristi da bi drugu osobu naveo na obljubu, a pod tim se podrazumijeva svako zadiranje u slobodu odlučivanja o seksualnim odnosima drugog lica, koje se može izvršiti zloupotrebom položaja. Ukoliko izvršilac zloupotrebom službenog položaja stavlja drugoj osobi određene pogodnosti ili nagovještajem nastupanja određenih štetnih posljedica i navede je da s njim stupi u polni odnos, govorimo o svršenom krivičnom djelu spolni odnos zloupotrebom položaja, a ako u toj istoj situaciji nije došlo do spolnog odnosa, postojaće pokušaj ovog krivičnog djela.

Osnovni kriterij za razgraničenje između krivičnih djela bludne radnje i spolni odnos zloupotrebom položaja djela, je umišljaj učinioca, koji se očituje u namjeri pobuđivanja ili zadovoljenja seksualnog nagona, dodirom raznih dijelova tijela druge osobe, koja radnja se najčešće manifestuje kao grljenje, ljubljenje, te drugi dodiri raznih dijelova tijela i podražaji koji ukazuju da se radi o seksualnom izživljavanju koji su ostvareni protiv volje druge osobe.

Istovremeno kada se pojave navedene dileme treba razmotriti mogućnost primjene odredbe člana 27. Zakona o ravnopravnosti spolova u vezi sa članom 4. istog Zakona, bez obzira što

podnosilac prijave nije ukazao na ovo krivično djelo, jer se ovo krivično djelo goni po službenoj dužnosti.

Prema tome, imajući sve ovo u vidu odluka o tome koji će se zakon primijeniti i koja pravna kvalifikacija krivičnog djela postaviti ne ovisi od oštećenog, već je to odluka postupajućeg tužioca, koji zavisno od činjenica i dokaza može činjenični opis i pravnu kvalifikaciju mijenjati, prilagođavati i precizirati tokom cijelog krivičnog postupka, a isto tako ukoliko utvrdi da postoje obilježja nekog drugog krivičnog djela za koje nije nadležan da postupa, ustupiće predmet nadležnom tužilaštvu.

Sve navedeno ukazuje na potrebu kontinuirane edukacije, saradnje i koordinacije u radu svih službi koje su uključene u primjenu Zakona o ravnopravnosti polova u BiH.

CENTRALNA IZBORNA KOMISIJA BiH:

UČEŠĆE ŽENA U IZBORNIM PROCESIMA BOSNE I HERCEGOVINE

OPŠTI IZBORI 2002. GODINE

IZBORNI NIVOI VLASTI

- Predsjedništvo BiH
- Predstavnički dom Parlamentarne skupštine BiH
- Predstavnički dom Parlamenta Federacije BiH
- Predsjednika i Potpredsjednika Republike Srpske
- Narodnu skupštinu Republike Srpske
- Skupštinu kantona u Federaciji BiH

Napomena: U okviru Opštih izbora 2002. godine, na osnovu Odluke Ureda Visokog predstavnika o organizovanju Opštih izbora u Opštini Žepče broj 143/02 od 03.04.2002. godine i u skladu sa odredbama Izbornog zakona BiH, održani su lokalni izbori za Opštinsko vijeće Opštine Žepče¹¹.

POLNA STRUKTURA BIRAČKOG TIJELA	
Žene	1.201.519 (51,3%)
Muškarci	1.140.622 (48,7%)
UKUPNO	2.342.141

IZLAZNOST NA IZBORE	
Žene	
Federacija BiH	370.544 (48,73 %)
Republika Srpska	258.868 (48,09 %)
Ukupna izlaznost žena u BiH	629.412 (48,47 %) ¹²
Muškarci	
Federacija BiH	389.918 (51,27 %)
Republika Srpska	279.497 (51,91 %)
Ukupna izlaznost muškaraca u BiH	669.415 (51,53 %) ¹³

STRUKTURA OVJERENIH KANDIDATA	
Žene	2.576 (35%)
Muškarci	4.775 (65%)
UKUPNO	7.351

POLNA STRUKTURA IZABRANIH ZVANIČNIKA	
Žene	109 (20,15%)
Muškarci	432 (79,85%)
UKUPNO	541

11 U Opštinsko Vijeće Opštine Žepče imenovane su 23 osobe

12 Od ukupnog broja osoba koji su izašli na izbore

13 Od ukupnog broja osoba koji su izašli na izbore

LOKALNI IZBORI 2004. GODINE

IZBORNI NIVOI VLASTI

- Opštinska vijeća/ Skupštine opština
- Načelnike opština u Federaciji Bosne i Hercegovine
- Načelnike opština u Republici Srpskoj
- Skupštinu Brčko Distrikta BiH
- Gradsko vijeće Grada Mostara
- Skupštinu Grada Banje Luke
- Gradonačelnika Grada Banje Luke

POLNA STRUKTURA BIRAČKOG TIJELA	
Žene	1.193.861 (51,4%)
Muškarci	1.128.826 (48,6%)
UKUPNO	2.342.141

IZLAZNOST NA IZBORE	
Žene	
Federacija BiH	280.315 (47,59%)
Republika Srpska	221.831 (47,54%)
Brčko Distrikt BiH	16.100 (49,86%)
Ukupna izlaznost žena u BiH	518.246 (47,64%) ¹⁴
Muškarci	
Federacija BiH	308.648 (52,40%)
Republika Srpska	244.806 (52,46%)
Brčko Distrikt BiH	16.193 (50,14%)
Ukupna izlaznost muškaraca u BiH	569.647 (52,36%) ¹⁵

OVJERENI KANDIDATI			
Za načelnika	809	32 žene	(3,96%)
		777 muškaraca	(96,04%)
Za OV/SO	26.606	9.551 žena	(35,90%)
		17.055 muškaraca	(64,10%)
UKUPNO	27.415		

POLNA STRUKTURA OVJERENIH KANDIDATA	
Žene	9.583 (34,95%)
Muškarci	17.832 (65,05%)
UKUPNO	27.415

POLNA STRUKTURA IZABRANIH KANDIDATA ZA OV/SO	
Žene	547 (7,4%)
Muškarci	2.594 (82,6%)
UKUPNO	3.141

POLNA STRUKTURA IZABRANIH KANDIDATA OV/SO RAZVRSTANIH PO ENTITETIMA		
Federacija BiH	žena	332 (18,50%)
	muškaraca	1.464 (81,50%)
	UKUPNO	1.796
Republika Srpska	žena	214 (16,26%)
	muškaraca	1.102 (83,74%)
	UKUPNO	1.316
Brčko Distrikt BiH	žena	1 (3,44%)
	muškaraca	28 (96,56%)
	UKUPNO	29

14 Od ukupnog broja osoba koji su izašli na izbore

15 Od ukupnog broja osoba koji su izašli na izbore

POLNA STRUKTURA IZABRANIH NAČELNIKA	
Žene	3 (2,14%)
Muškarci	137 (97,86%)
UKUPNO	140

UKUPNO UČEŠĆE U VLASTI	
Žene	550 (16,76%)
Muškarci	2.731 (83,24%)
UKUPNO	3.281

POLNA STRUKTURA IZABRANIH NAČELNIKA RAZVRSTANIH PO ENTITETIMA		
Federacija BiH	žena	1
	muškaraca	77
	UKUPNO	78
Republika Srpska	žena	2
	muškaraca	60
	UKUPNO	620

OPŠTI IZBORI 2006.GODINE

IZBORNI NIVOI VLASTI

- Predsjedništvo BiH
- Predstavnički dom Parlamentarne skupštine BiH
- Predstavnički dom Parlamenta Federacije BiH
- Predsjednika i Potpredsjednika Republike Srpske
- Narodnu skupštinu Republike Srpske
- Skupštinu kantona u Federaciji BiH

IZLAZNOST NA IZBORE	
Žene	
Federacija BiH	449.901 (48,88%)
Republika Srpska	282.497 (47,73%)
Ukupna izlaznost žena u BiH	732.398 (48,43%)¹⁶
Muškarci	
Federacija BiH	470.560 (51,12%)
Republika Srpska	309.429 (52,27%)
Ukupna izlaznost muškaraca u BiH	779.989 (51,57%)¹⁷

POLNA STRUKTURA BIRAČKOG TIJELA	
Žene	1.374.646 (50,28%)
Muškarci	1.359.641 (49,72%)
UKUPNO	2.734.287

REGISTROVANI KANDIDATI PO POLNOJ STRUKTURI	
Žene	2.624 (36,2%)
Muškarci	4.621 (63,8%)
UKUPNO	7.245

POLNA STRUKTURA IZABRANIH ZVANIČNIKA	
Žene	89 (17,21%)
Muškarci	428 (82,79%)
UKUPNO	517

16 Od ukupnog broja birača koji su izašli na izbore

17 Od ukupnog broja birača koji su izašli na izbore

Izvještaj o aktivnostima projekta u 2009.

LOKALNI IZBORI 2008. GODINE

IZBORNI NIVOI VLASTI

- Opštinska vijeća/ Skupštine opština
- Načelnike opština u Federaciji Bosne i Hercegovine
- Načelnike opština u Republici Srpskoj
- Skupštinu Brčko Distrikta BiH
- Gradsko vijeće Grada Mostara
- Skupštinu Grada Banje Luke
- Gradonačelnika Grada Banje Luke

BIRAČKO TIJELO		
Federacija BiH	žena	927.205 (50,56%)
	muškaraca	906.434 (49,44%)
	UKUPNO	1.833.639
Republika Srpska	žena	547.498 (49,31%)
	muškaraca	562.782 (50,69%)
	UKUPNO	1.110.280
Brčko Distrikt BiH	žena	39.133 (48,79%)
	muškaraca	41.075 (51,21%)
	UKUPNO	80.208

POLNA STRUKTURA BIRAČKOG TIJELA	
Žene	1.513.836 (50,05%)
Muškarci	1.510.291 (49,95%)
UKUPNO	3.024.127

IZLAZNOST NA IZBORE	
Žene	
Federacija BiH	481.779 (49,30%)
Republika Srpska	315.120 (48,70%)
Brčko Distrikt BiH	23.543 (50,03%)
Ukupna izlaznost žena u BiH	820.442 (49,08%) ¹⁸
Muškarci	
Federacija BiH	495.447 (50,70%)
Republika Srpska	332.582 (51,30%)
Brčko Distrikt BiH	23.506 (49,97%)
Ukupna izlaznost muškaraca u BiH	851.535 (50,92 %) ¹⁹

STAROSNA STRUKTURA OVJERENIH KANDIDATA		
Do 30 godina	žena	3.920 (55,61%)
	muškaraca	3.129 (44,39%)
	UKUPNO	7.049 (24,27%)
Preko 30 godina	žena	6.325 (28,75%)
	muškaraca	15.674 (71,25%)
	UKUPNO	21.994 (75,73%)

18 Od ukupnog broja osoba koje su izašle na izbore

19 Od ukupnog broja osoba koje su izašle na izbore

POLNA STRUKTURA OVJERENIH KANDIDATA	
Žene	10.245 (35,28%)
Muškarci	18.798 (64,72%)
UKUPNO	29.043

POLNA STRUKTURA IZABRANIH KANDIDATA ZA OV/SO ²⁰	
Žene	469 (15%)
Muškarci	2.678 (85%)
UKUPNO	3.147

POLNA STRUKTURA IZABRANIH KANDIDATA OV/SO RAZVRSTANIH PO ENTITETIMA ²¹		
Federacija BiH	žena	265 (14,5%)
	muškaraca	1.565 (85,5%)
	UKUPNO	1.830
Republika Srpska	žena	209 (16%)
	muškaraca	1.112 (84%)
	UKUPNO	1.321
Brčko Distrikt BiH	žena	3 (9,7%)
	muškaraca	28 (90,3%)
	UKUPNO	31

POLNA STRUKTURA IZABRANIH NAČELNIKA	
Žene	4 (2,85%)
Muškarci	136 (97,15%)
UKUPNO	140

POLNA STRUKTURA IZABRANIH NAČELNIKA RAZVRSTANIH PO ENTITETIMA		
Federacija BiH	žena	1 (1,28%)
	muškaraca	77 (98,72%)
	UKUPNO	78
Republika Srpska	žena	3 (4,84%)
	muškaraca	59 (95,16%)
	UKUPNO	62

IZABRANI KANDIDATI NACIONALNIH MANJINA ²²	
Žene	8 (22,85%)
Muškarci	27 (77,15%)
UKUPNO	35

UKUPNO DODIJELJENIH MANDATA		
Redovni mandati u OV/SO	žena	469 (14,9%)
	muškaraca	2.678 (85,1%)
	UKUPNO	3.147 (94,73%)
Mandat za predstavnike nacionalnih manjina		35 (1,06%)
Načelnik opština i gradonačelnik Banja Luke		140 (4,21%)
UKUPNO		3.322

20 Bez nacionalnih manjina

21 Sa nacionalnim manjinama

22 Od ukupno 37 osvojenih mandata za nacionalne manjine dodeljeno je 35 mandata, jer za dva mjesta nije bilo kandidata (Breza i Odžak/Vukosavlje)

Primjedbe i komentari grupe nevladinih organizacija na

NACRT ZAKONA O IZMJENAMA I DOPUNAMA ZAKONA O RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA U BOSNI I HERCEGOVINI

Grupa nevladinih organizacija iz Bosne i Hercegovine²³ na ovaj način se pridružuje raspravi povodom Nacrta zakona o izmjenama i dopunama zakona o ravnopravnosti spolova koji je pripremila Agencija za ravnopravnost spolova BiH. Naši komentari su dostavljeni: radnoj grupi koja je pripremila Nacrt, Agenciji za ravnopravnost spolova BiH, zastupnicima i zastupnicama u Komisiji za ostvarivanje ravnopravnosti spolova i Ustavnom pravnoj komisiji Parlamentarne skupštine BiH kao i međunarodnim organizacijama u BiH.

Predmet zakona

Nevladine organizacije smatraju da je u predložene izmjene potrebno ugraditi **zabranu diskriminacije na osnovu spolne orijentacije** kako je to bilo u važećem Zakonu, a kako se postojeća zaštita ne bi smanjila. Zaštitu spolne orijentacije traže Anti-diskriminacijske direktive EU kao i UN konvencije kroz definicije spola koje su mnogo šire i obuhvataju i zaštitu prava na spolnu orijentaciju i rodni identitet. Ističemo da je BiH zajedno sa još 65 država potpisnica Izjave o ljudskim pravima, seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu iz decembra 2008. godine. Ovo obavezuje BiH da svoje zakonodavstvo i praksu uskladi sa međunarodnim normama i svojim obavezama na međunarodnom nivou. Ističemo da postoji snažna veza između spolne orijentacije i rodnog identiteta i zaštite spolne odnosno rodne ravnopravnosti, jer su spolna orijentacija i rodni identitet sastavni dio roda i spola što vodi ka diskriminaciji ovih osoba upravo zbog njihove orijentacije i identiteta.

Stoga predlažemo izmjenu u Nacrtu i tražimo da **seksualna orijentacija** ostane osnov zaštite i nediskriminacije spolova.

23 U potpisu se nalazi lista nevladinih organizacija koje se pridružuju komentarima na Nacrt zakona o izmjenama i dopunama Zakona o ravnopravnosti spolova

Također, predlažemo izmjenu u Nacrtu tako da se rodni identitet uključi kao osnov nediskriminacije, bilo direktno ili indirektno, kroz definiciju roda.

Smatramo da predložena definicija roda treba da uključi i **pitanje zaštite interseksualnih osoba**. Uobičajeni razvoj spola se odnosi na muški i ženski, međutim poznat je i atipični razvoj spola. Potrebno je da ovaj Zakon osigura pomoć i zaštitu i interseksualnim osobama budući da je potrebno zaštititi i osigurati normaliziranje spola i spolnog razvoja, pogotovo kod djece kod ovakvog poremećaja.

Ističemo da se rod ne odnosi samo na sociološki i kulturološki uvjetovanu razliku između muškaraca i žena, već i na sociološki i kulturološki i društveno prihvaćene uloge koje su nametnute muškarcima i ženama.

Kroz praksu u dosadašnjoj primjeni ZoRS-a je primijećen problem zaštite osoba koje su maloljetne, jer ne postoji definicija žena i muškaraca te se u praksi postavljalo pitanje da li Zakon osigurava ravnopravnost i zaštitu djevojčica i dječaka. Nevladine organizacije su mišljenja da je veoma važno osigurati ravnopravnost svih bez obzira na dob te predlažu da se umjesto termina muškarci i žene koristi termin **osobe muškog i ženskog spola** kroz cijeli Zakon.

Iz gore navedenih razloga predlažemo da se u članu 1 Nacrta kojim se mijenja član 1:

- umjesto riječi „žena i muškaraca“ upotrijebe riječi: „**osoba ženskog i muškog spola**“,
- iza riječi spola izbriše tačka i dodaju riječi „**i spolne orijentacije**“.

Ravnopravnost

Predlažemo da se član 2 Nacrta kojim se mijenja član 2 uskladi sa gore navedenim i da se

- u stavu 1 umjesto riječi: „žene i muškarci“ upotrijebe riječi: „**osobe muškog i ženskog spola**“.
- u stavu 2. nakon riječi: „spola“ dodaju riječi: „**i spolne orijentacije**“.
- u stavu 3 umjesto riječi: „žena i muškaraca“ upotrijebe riječi: „**osoba muškog i ženskog spola**“.
- u stavu 4 iza riječi: „spola“ dodaju riječi: „**i spolne orijentacije**“.

Osnovni pojmovi

Predlažemo da se u članu 3 Nacrta kojim se iza člana 2 dodaje novi član 2a):

- u stavu 1 tačka a) doda rečenica: „**Spol također podrazumijeva spolnu orijentaciju, spolni/rodni identitet i/ili izražavanje i odnosi se također i na interseksualnost osobe**“.
- da se briše tačka c) – da se ovaj dio premjesti u član 12.

Diskriminacija po osnovu spola

Predlažemo da se u članu 4 Nacrta kojim se mijenja član 3:

- u stavu (1) iza riječi: „osobe“ dodaju riječi: „**i/ili grupe osoba**“.

Predlažemo da se u članu 5 Nacrta kojim se dodaju članovi 3a, 3b, 3c i 3d:

- u članu 3a stav (1) ispred riječi „osoba“ dodaju riječi: „**bilo koja**“, a iza riječi „osoba“ riječi: „**i/ili grupe osoba**“.
- u članu 3a stav (2) ispred riječi „osoba“ dodaju riječi: „**bilo koja**“, a iza riječi „osoba“ dodaju riječi: „**i/ili grupe osoba**“,
- u članu 3b. stav (1) ispred riječi: „osobe“ dodaju riječi: „**bilo koje**“ a iza riječi „osoba“ dodaju riječi: „**i/ili grupe osoba**“.

Predlažemo da se kroz cijeli tekst zakona ustraje sa određenjem „**bilo koje osobe i/ili grupe osoba**“.

- u članu 3c. stav (2) briše riječ: „**ozbiljno**“.
- u članu 3c. u stavu (3) tačka d) umjesto riječi: „ugrožavanje ljudskih prava“ upotrijebe riječi: „**nasilje**“.

Napomena: Pogledati obrazloženje uz prijedlog na član 9 Nacrta!

Viktimizacija

Zabrana viktimizacije ili osvetničkog ponašanja prema osobi koja je prijavila slučaj, ili pokrenula pravni postupak za zaštitu od diskriminacije po osnovu spola, ili na bilo koji način učestvovala ili podržala pokretanje ovakvog postupka, na primjer kao svjedok u takvom postupku, je od izuzetne važnosti za efikasnu sudsku i drugu zakonsku zaštitu u

slučajevima diskriminacije po osnovu spola te djeluje i kao preventivna mjera za sprječavanje dalje diskriminacije. Ovakav standard postoji u svim novijim Antidiskriminacijskim direktivama Evropske unije te je i BiH obavezna da svoje zakonodavstvo ali i praksu usaglasi sa ovim direktivama.

Stoga predlažemo izmjenu u Nacrtu u članu 3d. (zaštita od viktimizacije) te predlažemo da taj član glasi:

„Niko ne smije biti diskriminiran ili doveden u nepovoljniji položaj zbog toga što je odbio nalog za diskriminatornim postupanjem, prijavio diskriminaciju, pokrenuo ili podržao pokretanje postupka za zaštitu od diskriminacije po osnovu spola, bio svjedok u postupku zaštite od diskriminacije ili na bilo koji drugi način sudjelovao u postupku vođenom povodom diskriminacije.

Zabranjeno je otpuštanje, degradiranje ili druga neosnovana promjena radnog pravnog statusa osobe koja je pokrenula postupak, podržala pokretanje postupka ili na drugi način učestvovala u postupku za zaštitu od diskriminacije po osnovu spola.“

Sudska zaštita

Smatramo da je potrebno obezbijediti mogućnost da udruženja, tijela, ustanove ili druge organizacije koje se bave zaštitom od diskriminacije određene grupe osoba, mogu podnijeti tužbu protiv osobe koja je povrijedila pravo na jednako postupanje, ukoliko učine vjerovatnim da je postupanjem tuženog povrijeđeno pravo većeg broja osoba koje pretežno pripadaju grupi čija prava tužilačka strana štiti. Drugim riječima, smatramo da je potrebno priznati pravo bilo kojoj osobi i/ili grupi osoba da mogu pokrenuti predmete koje se tiču diskriminacije i/ili diskriminacijske prakse. Također, smatramo neophodnim pružanje mogućnosti i da se osobama koje tvrde da su žrtve diskriminacije, uznemiravanja, seksualnog uznemiravanja ili poticane na diskriminaciju, pridružiti tijelo, organizacija, ustanova, udruženje ili druga osoba koja se u okviru svoje djelatnosti bavi zaštitom od diskriminacije osoba ili grupe osoba o čijim se pravima odlučuje u postupku. Opštim mjestom u zaštiti osnovnih ljudskih prava i sloboda nalazimo prebacivanje tereta dokazivanja na tuženu stranu.

Predlažemo da se u članu 9. Nacrta kojim se mijenja član 19.:

- u stavu (1) umjesto riječi: „svako“ upotrijebe riječi: „**bilo koja osoba i/ili grupa osoba**“.
- u stavu (3) ispred riječi: „dostave Agenciji“, dodaju riječi: „**stavljene na uvid javnosti**“.
- da se doda stav (4) koji glasi: „**Udruženja, tijela, ustanove ili druge organizacije koje su registrirane u skladu s propisima koji reguliraju udruživanje građana u Bosni i Hercegovini, a imaju opravdani interes za zaštitu interesa određene grupe ili se u sklopu svoje djelatnosti bave zaštitom od diskriminacije određene grupe osoba, mogu podnijeti tužbu protiv osobe koja je povrijedila pravo na jednako postupanje, ako učine vjerovatnim da je postupanjem tuženog povrijeđeno pravo na jednako postupanje većeg broja osoba koje pretežno pripadaju grupi čija prava tužitelj štiti.**“
- da se doda stav (5) koji glasi: „**U parnicu i/ili upravni postupak povodom zahtjeva iz stava (1). ovog člana može se kao treća strana na strani osobe ili grupe osoba koje tvrde da su žrtve diskriminacije, uznemiravanja, seksualnog uznemiravanja i/ili poticane na diskriminaciju, pridružiti tijelo, organizacija, ustanova, udruženje ili druga osoba koja se u okviru svoje djelatnosti bavi zaštitom od diskriminacije, uznemiravanja i/ili seksualnog uznemiravanja i/ili poticanja na diskriminaciju osoba ili grupe osoba o čijim se pravima odlučuje u postupku. O sudjelovanju treće strane odlučuje sud primjenjujući na odgovarajući način odredbe Zakona o parničnom postupku. Sud će dopustiti sudjelovanje treće strane samo uz pristanak osobe i/ili grupe osoba na čijoj strani se treća strana želi umiješati.**“
- da se doda stav (6) koji glasi: „**U slučajevima kada osoba ili grupa osoba navode činjenice u postupku iz stava (1) ovog člana, potkrepljujući navode o tome da je zabrana diskriminacije prekršena, navodni prekršilac dužan je dokazati da nije prekršio načelo jednakog postupanja ili zabrane diskriminacije u predmetu rasprave, odnosno, da nije poticao na diskriminaciju. U slučajevima u kojima osoba smatra da je snosila posljedice diskriminacije, kao dokazno sredstvo za ostvarenje prava iz stava (1) ovog člana mogu se koristiti i statistički podaci ili baze podataka. U slučajevima kada osoba smatra da je snosila posljedice diskriminacije zbog propuštanja razumnog prilagođavanja, teret dokazivanja leži na protivnoj strani.**“

Nadležnost Agencije za ravnopravnost spolova i entitetskih Gender Centara

Pitanje rodne odnosno ravnopravnosti spolova je od izuzetne važnosti za cijelu BiH. Iako je država poduzela neke korake ka uspostavljanju ravnopravnosti spolova mišljenja smo da zakonodavni organi BiH nisu u dovoljnoj mjeri upoznati sa stanjem ravnopravnosti spolova u zemlji. Obzirom da su zakonodavni organi tijela koja donose i mijenjaju zakone i politike smatramo da bi od izuzetnog značaja za unapređenje ravnopravnosti spolova, a naročito položaja žena u BiH, da ova tijela razmatraju periodično, najmanje jednom godišnje, izvještaje o ravnopravnosti spolova u BiH te preduzimaju odgovarajuće aktivnosti kao što su izmjene i dopune odgovarajućih zakona i politika ili zatraže posebne izvještaje u pojedinim oblastima.

Stoga smatramo da je potrebno član 12, stav 1. tačku c. Nacrta koji se odnosi na poslove koje obavlja Agencija za ravnopravnost spolova izmijeniti na način:

- c) *Prati i analizira stanje ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini u okvirima svoje nadležnosti samostalno kao i na osnovu izvještaja entitetskih gender centara te o tome godišnje izvještava Vijeće Ministara Bosne i Hercegovine kao i Parlamentarnu skupštinu Bosne i Hercegovine. O rezultatima analiza i praćenja može sačinjavati posebne izvještaje, mišljenja, sugestije i preporuke nadležnim tijelima na državnom nivou vlasti. Agencija je obavezna na osnovu izvještaja pripremiti i nacрте mjera, izmjene zakona i politika koje će predložiti na razmatranje i usvajanje Parlamentarnoj skupštini BiH.*

Također potrebno je unijeti izmjenu u član 13 Nacrta koji se odnosi na poslove entitetskih Gender Centara i to:

- a) *prate usaglašenost zakona i drugih akata, politika, strategija, planova i programa koji se donose na nivou entiteta, sa domaćim i međunarodnim standardima za ravnopravnost spolova te su obavezni na osnovu nalaza pripremiti nacрте mjera, izmjena zakona i politika koje će predložiti na razmatranje i usvajanje Vladama entiteta i entitetskim parlamentima/skupštinama;....*
- d) *pripremaju i sačinjavaju redovne godišnje i posebne izvještaje o stanju ravnopravnosti spolova u određenim oblastima, pripremaju i sačinjavaju informacije, mišljenja i preporuke koje dostavljaju vladama entiteta i entitetskim parlamentima/skupštinama na razmatranje i usvajanje.*

Krivično djelo nasilje na osnovu spola

Predlažemo da se u članu 14. Nacrta kojim se mijenja član 27.:

- iza riječi: „spola“ dodaju riječi: „i spolne orijentacije“.
- da se umjesto riječi: „ugrožava“ upotrijebi: „ugrozi“.
- da se doda stav 2: „Gonjenje se preduzima po službenoj dužnosti“.

Iz dosadašnje prakse u primjeni ovog, ali i drugih zakona koji zabranjuju nasilje po osnovu spola, proizašla je (štetna) praksa do koje se došlo tumačenjem i na ovom mjestu upotrijebljenog glagolskog oblika „ugrožava“ po kojem je, da bi se radilo o nasilju zasnovanom na spolu, potrebno da radnja ugrožavanja bude ponovljena nekoliko puta. Radi izbjegavanja ovakvih praksi i u buduću, smatramo neophodnim da se ovaj glagolski oblik upotrijebi na način koji neće dozvoljavati ovakva i slična tumačenja, odnosno, da se upotrebom glagolskog oblika „ugrozi“ prizna da za nasilje po osnovu spola nije neophodno da je isto opetovano. Radi približavanja priznatih prava osobama koje će biti u situaciji koristiti se ovim zakonom, a što je više puta isticano kao jedna od prepreka koja je dovela do, u praksi, nedovoljne primjene zakona, predlažemo da se izričito navede da se gonjenje preduzima po službenoj dužnosti.

Kaznene odredbe

Nevladine organizacije su i do sada isticale²⁴ da je potrebno dopuniti i precizirati **član 28 Zakona o ravnopravnosti polova**, jer ne sadrži posebne odredbe kojima se kažnjava kršenje, odnosno reguliše povreda člana 8 stav 2, te povreda članova 11, 12, 13, 14, 15 i član 17 stav 2 i 3 ovog zakona. [...] Takođe, član 28 Zakona o ravnopravnosti spolova **ne sadrži ni jednu odredbu koja se odnosi na kažnjavanje fizičke osobe za prekršaj u privatnoj sferi života, niti kažnjavanje malodobnih osoba, kao ni zaštita maloljetnih osoba kao žrtve prekršaja**²⁵.

24 „Ravnopravnost (s)polova i sudska praksa u Bosni i Hercegovini“. Živanović, Aleksandar et al. Helsinški parlament građana Banja Luka: 2007.

Dostupno na: <http://www.hcabl.org/pdf/publikacije/Sudska_praksa.pdf>, str. 47, 71, 84, 96.

25 isto, str. 97.

Predlažemo da se član 28 važećeg zakona izmijeni i dopuni na način da za svako postupanje koje nije u skladu sa članovima zakona kojim se mijenja i dopunjuje važeći zakon, tako i onim koji ostaju neizmijenjeni, **bude zapriječena kazna.**

Smatramo da je od izuzetne važnosti da pripremljeni Nacrt izmjena i dopuna Zakona o ravnopravnosti spolova bude razmatran zajedno sa komentarima i prijedlozima nevladinih organizacija iznesenim u ovom dokumentu. Stoga predlažemo Komisiji za ostvarivanje ravnopravnosti spolova i Ustavnom pravnoj komisiji Parlamentarne skupštine BiH da otvori javnu raspravu unutar komisija na kojoj su predstavnici nevladinih organizacija spremni obrazložiti izmjene zatražene u ovom dokumentu i otvore dijalog sa ciljem usvajanja izmjena i dopuna Zakona o ravnopravnosti spolova koje će doprinijeti boljoj i efikasnijoj zaštiti građana i građanki BiH.

Komentare potpisuju sljedeće organizacije:

„Prava za sve“, Sarajevo
 Udružene žene Banja Luka
 Helsinški parlament građana Banja Luka
 Udruženje „Q“, Sarajevo
 Owpsee fondacija, Sarajevo
 Udruženje žena i porodica, Gradiška
 „Budućnost“, Modriča
 Komitet „Grad ljudskih prava“, Bihać
 Glas Žene“, Bihać
 „Žene to mogu“, Banja Luka
 Forum žena, Bratunac
 UŽ „Derventa“, Derventa

Svenka Savić

RODNO OSETLJIV SRPSKI JEZIK U SLUŽBENOJ I JAVNOJ UPOTREBI: PREDLOG ZA NORMATIVNU PRAKSU

Jezik nije moguće jednoznačno definisati:

- U službenoj upotrebi je standardni jezik.
- Standardni jezik je normiran i njime se služi obrazovana elita.
- Normi doprinose izvorni govornici datog jezika.

Rodno osetljiv jezik je usklađen sa zahtevima:

- iz Deklaracije o ljudskim pravima (1948)
- i Vodiča za rodno neutralan jezik UNESCO (1999),
- i drugim važećim dokumentima i kod nas.

Rodno osetljiv srpski jezik nije normiran:

- Predlog norme ovde se zasniva na teoriji jezičke delatnosti.
- Osnovna je postavka da pomoću jezika nešto činimo.
- U tom činjenju pravimo izbore shodno kontekstu i sagovorniku.

Neka uputstva za razvijanje i normiranje rodno osetljivog srpskog jezika:

- Subjekat i predikat u rečenici srpskog jezika moraju se slagati u licu, rodu i broju.
- Upotrebljavati dosledno formu ženskog roda za zanimanja i titule žena svuda gde je to moguće
- Jezik je jednako navika koliko i odvika.
- Koristiti rodno neutralne reči prilikom govorenja ili pisanja o osobama oba pola ili kada se ne zna o kom polu je reč.
- Koristiti paralelne forme ako se preporuka odnosi i na muškarce i na žene.
- Prilikom oblikovanja teksta kreativno koristiti razne forme rodno osetljivog jezika.
- Pisati titule i zanimanja u punom obliku, a izbegavati pisanje skraćenica za titule i zanimanja žena.
- Ukoliko saopštavate o bračnom paru, navoditi punu identifikaciju za svaku osobu posebno.
- Ne treba identifikovati ženu prema bračnom statusu.
- U prevodu na srpski jezik iz nekog stranog jezika primeniti ovde predložena pravila.

Milkica Milojević

„JEZIK I MEDIJI – OD PRAVOPISA DO SISTEMA VRIJEDNOSTI“

Život i pravila

Ja sam novinarka. Jezik, dakle, nije moja struka, ali jeste alat kojim se u svom poslu služim. Od nas, novinarki i novinara, s pravom se očekuje da govorimo i pišemo po propisanim pravilima, ali jasno, razumljivo, što bi se reklo jezikom „običnog naroda“. I ta dva zahtjeva, čini mi se, ne bi smjela biti u suprotnosti. Jezička pravila i norme su, ako me još dobro služi davno stečeno školsko znanje, rezultat dogovora. I trebalo bi da prate razvoj živog govornog jezika.

Kada je u pitanju upotreba imenica koje označavaju zanimanja, funkcije i titule u ženskom rodu, najčešći argumenti protivnika takozvane feminizacije jezika su: da to nije u skladu sa važećim pravopisom i da nije u duhu srpskog jezika. Pitam se na čemu se ti argumenti temelje.

Još prije trideset ili čak četrdeset godina, kad sam bila djevojčica, roditelji su me, kad se prehladim, vodili kod doktorice. U vrtiću su me čuvale vaspitačice. U školi me učila učiteljica. Hljev i mlijeko sam kupovala u obližnjem dućanu od trgovkinje. Pokojni djeda me od milja zvao „moja mala novinarka“. Majka je bila naročito ponosna kada sam postala predsjednica razreda. A na kafu nam je povremeno dolazila komšinica sudinica, za koju su još govorili da je odlična pravnik. I sve je to, još šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog vijeka, bilo sasvim u duhu jezika, koji se tada zvao srpskohrvatski.

Jezik i moć

Kasnije, kad sam porasla, prihvatila sam zdravo za gotovo da se za uvaženu drugaricu, koja je sekretar komiteta, nipošto ne može reći sekretarica: sekretarica je bila, podrazumijevalo se, mlada našminkana ženica koja nam preko telefona saopštava da drug (kasnije gospodin) direktor nije tu. Ako je žena direktor, saradnici su je, često, zvali direktorica, ali je na njenim vratima i u potpisu memoranduma, obavezno stajalo „direktor“. Tim zvaničnim muškim

nazivom, oslovljavali su je i novinari, u svojim tekstovima. Uzgred, i direktorica je uvijek imala sekretaricu, sekretar je bio funkcioner koji vodi pravne poslove preduzeća ili ustanove.

Podrazumijevalo se takođe, a neki lektori su mi čak tvrdili da je tako propisano pravopisom, da se za ljekarku u dispanzeru može reći doktorica, a za nastavnicu u srednjoj školi profesorica, ali ako je žena doktor nauka i profesor univerziteta, onda pravilno samo - profesor doktor.

Slična je situacija bila i sa imenicama predsjednik/predsjednica: predsjednica razreda mogla se provući, ali je Milka Planinc bila obavezno predsjednik Savezne vlade.

Sa ženama ministrima, donedavno, nismo imali jezičkih problema, jer su ministri bili isključivo muškarci.

Nije neophodna naročita visprenost da se zaključi: u muškom rodu uvijek se govore i pišu zanimanja ili funkcije koje znače moć.

Jezik, bar onaj živi, svakodnevni, govorni, a taj bi trebalo da prati i standardizovani jezik, uvijek je odraz realnog života. A u realnom životu moć su imali, i još uvijek imaju, uglavnom muškarci. Zato su sasvim normalni, životni, parovi zanimanja: doktor - medicinska sestra, direktor - sekretarica, pilot - stjuardesa, direktor škole - učiteljica, načelnik - službenica, itd.

Uloga tradicije

Naziv zanimanja u ženskom rodu, sasvim prirodno, utemeljio se i nesporan je za zanimanja koja odavno, ili često, obavljaju žene. Zato nema nikakve diskusije oko zanimanja čistačica, kuvarica, vaspitačica, medicinska sestra. čak i kod nekih zanimanja koja podrazumijevaju izvjesnu moć i društveni ugled postoje uobičajeni i nesporni nazivi u ženskom rodu. Recimo učiteljica. Do drugog svjetskog rata, u Srbiji, odnosno prvoj Jugoslaviji, učiteljica nije bilo samo zanimanje nego i društveni status. Učiteljica, naime, prema tadašnjim zakonima, mogla je nakon udaje zadržati zanimanje, samo ako se uda za učitelja. Ako bi se udala za muškarca drugog zanimanja, morala se odreći svoje profesije. To pravilo, međutim, nije važno za muškarce učitelje: oni su se mogli ženiti po svom izboru, pa, kako su bili na cijeni, uglavnom

su prosili djevojke iz bogatih kuća. Zato su mnoge učiteljice, iz ljubavi prema svom poslu, ostale neudate. Borba protiv takozvanog „celibata učiteljica“ bila je jedna od prvih misija ženskog pokreta u Srbiji krajem 19. i početkom 20. vijeka.

Godine 1879. na univerzitetu u Cirihi diplomirala je Draga Ljočić, prva žena ljekar u Srbiji. Već početkom dvadesetog vijeka Srbija je imala nekoliko žena ljekarki. Ne treba dakle da čudi što se na ovim prostorima za ženu ljekara odomaćio naziv doktorica. Ali žena doktor nauka još uvijek je - doktor. Jer doktorke nauka, do prije 30-tak godina bile su izuzetak koji potvrđuje pravilo da je nauka muški posao!

Uz sve to, mnogo lakše se prihvataju imenice u ženskom rodu, ako one označavaju zanimanja u kojima se oponašaju tradicionalne uloge žene: uloga majke (vaspitačica, učiteljica), domaćice (sekretarica, stjuardesa, sobarica, kuvarica, spremačica, čistačica), ili brižne supruge, kćerke ili sestre koja njeguje bolesne i nemoćne (doktorica, medicinska sestra).

Igra asocijacije

Nadam se da će mi psiholingvisti oprostiti moj mali laički izlet u njihovu oblast. Ali, želim kratko podsjetiti da imenice istog korijena, u muškom i ženskom rodu, često imaju sasvim različita podrazumijevajuća značenja. U ovoj igri asocijacije navešću dva primjera. Imenica domaćin, asocira nas na dobro stojećeg gospodina koji uspješno vodi imanje. Imenica domaćica, međutim, znači jadnica koja po cijeli dan kuva, pere, pegla i čisti, a za to je niko ne plaća.

Kad kažemo pratilac, u smislu zanimanja, najčešće mislimo na tjelohranitelja neke važne ličnosti. Zanimanje pratilja, međutim, prevodi se kao metresa ili eskort djevojka.

Klaustrofobična komedija

Uz već navedene, jedan od najčešćih argumenta protivnika „feminizacije jezika“, na srpskom govornom području, glasi: to je kroatizam. Sutkinja, ministrica, tužiteljica (pogotovo ako se radi o glavnoj tužiteljici Haškog tribunala), sve su to, po mišljenju srpskih jezičkih čistunaca - kroatizmi. O lingvistkinjama, psihologinjama ili sociologinjama da ne govorimo! Eto,

hoćemo u Evropu, hoćemo u evroatlanske integracije, a strogo pazimo da nam se ne omakne neka riječ, koju upotrebljavaju prve komšije, sa kojima smo, uzgred, donedavno dijelili isti jezik. Upotrijebiti kroatizam - to je grijeh koji se teško oprašta! Rat je odavno završen, ali navodni kroatizmi su još uvijek su, izgleda, djelo „neprijateljske propagande“. Ova klaustrrofobična jezička komedija, podsjeća me na ratno vrijeme, kada su me urednici ozbiljno ubjeđivali da iz tekstova izbacim riječ domovina, jer je domovina kroatizam - srpski se, tvrdili su, kaže otadžbina. Uzalud sam im pod nos stavljala knjige najveće srpske poetese Desanke Maksimović, koja je tako lijepo pjevala o domovini.

Idemo u Evropu

Imenice u ženskom rodu koje označavaju zanimanja ili funkcije, reći će opet branioci tradicionalnih srpskih vrijednosti, dio su hrvatskog novogovora. To je, djelimično tačno: prije rata ni u Hrvatskoj se nije govorilo sutkinja ili psihologinja. Ali, Hrvatska je, očigledno, prije svih drugih na Balkanu, i u jezičkom smislu krenula put Evrope. U većini zapadno-evropskih zemalja i jezika, imenice koje označavaju funkcije i zanimanja imaju i muški i ženski rod. Francuska je, na primjer, taj problem riješila još 2000. godine, kada je u vladu izabrano osam ministrica. One su zahtijevale da ih oslovljavaju sa gospođe ministarke i zbog toga se podigla strašna galama. Navodno, takav naziv nije bio u skladu sa francuskom gramatikom koja je poznavala samo riječ ministar. Akademija nauka ustala je u odbranu čistote francuskog jezika, francuske lingvistkinje su tvrdile da gramatiku valja mijenjati i uskladiti sa realnim životom, u priču se umiješao i predsjednik Žak Širak i - da ne dužim: u Francuskoj se danas žene ministri zovu ministarke. Tako je i u većini drugih frankofonskih zemalja.

Iako je prva žena na položaju njemačkog saveznog kancelara, Angelu Merkel su, od prvog dana, zvanično oslovljavali sa „Frau Doktorin und Bundeskanzelerin“ - dakle, gospođa doktorka i savezna kancelarka. Nikom nije padalo napamet da je nazove kancelarom.

Evropska poruka polako stiže i u susjednu Srbiju: neke velike srbijanske tv kuće već upotrebljavaju imenice u ženskom rodu za zanimanja i funkcije koje obavljaju žene. Sa novinama, doduše, ide malo teže, ali proces je krenuo.

Konzervativni mediji

Ministarka, predsjednica, direktorica, tužiteljica, generalna sekretarka... Neću odgovarati na pitanje da li je to gramatički „pravilno“ ili „nepravilno“, to ću ostaviti uvaženim lingvistima, a u redakcijama lektorima. Podsjetiću samo da bi jezička pravila i standardi trebali biti prilagođeni svakidašnjem životu i vremenu u kome živimo.

Na nama, novinarima i novinarkama je da presudimo da li su imenice ministarka, predsjednica, direktorica, tužiteljica, društveno prihvatljive i društveno poželjne. Radi se, dakle, ne o gramatici, nego o vrijednostima, a u kreiranju sistema vrijednosti uticaj medija je danas presudan.

Ali, iako u javnosti vlada pozitivna predrasuda da u mediji avangarda društva, to nažalost nije istina. Borba za profit i publiku, podilaženje masovnom ukusu, komformizam i senzacionalizam često praćen seksizmom, učinili su naše medije jednim od najkonzervativnijih segmenata društva, odnosno takozvane društvene elite.

Da smo mi u medijima otvoreniji, radoznaliji, spremniji na izazove i zainteresovaniji za napredak društva, ovaj okrugli sto organizovali bismo mi, i to odavno. I razmislili bismo zašto se zanimanja i funkcije u ženskom rodu već odavno upotrebljavaju u hrvatskim medijima, koji su bez sumnje najkvalitetniji u ovom dijelu Evrope. Ili bi se bar novinarke i urednice, kojih u domaćim medijima ima znatno više nego njihovih muških kolega, zapitale zašto ih, javno i zvanično, u špicama i impresumima, potpisuju u muškom rodu, i ako se one međusobno, u svakodnevnoj komunikaciji oslovljavaju ili imenom ili funkcijom u ženskom rodu. Recimo nikad nisam čula kolegu ili koleginicu da urednici kaže: da li bi mi, uredniče, pregledala tekst!

I mada se deklarativno i glasno zalažemo za „istinu i samo istinu“, i za to da stvarnost u medijima trebamo prikazivati samo i jedino onakvom kakva jeste, slažemo već na prvom koraku: kad potpisujemo svoje tekstove, priloge, emisije ili novine.

Bojan Božić

DISKRIMINACIJA ŽENA U SPORTU

Diskriminacija žena u sportu je svakodnevna pojava i kao takva je neupadljiva i neprimjetna, međutim, prisutna je u svakom društvu. Ova pojava, koja seže do najranijih vremena, prisutna je danas u savremenim društvenim sistemima.

Na prvoj Olimpijadi 776 p.n.e. žene su bile isključene iz svih vidova bavljenja sportom. Godine 396 p.n.e. spartanska princeza pobjeđuje u trci kočijama i na taj način pokazuje da je ravnopravna sa muškarcima, međutim, ni to nije bilo dovoljno da sama preuzme nagradu, to je umjesto nje morao uraditi muškarac. Nakon zabrane nastupa sportiskinjama, 1896. godine u Atini, predstavница Malpomene istrčala je maraton za muškarce i time udarila temelje ravnopravnosti žena u sportu. Četiri godine kasnije, na Olimpijadi u Parizu nastupilo je prvih 19 žena i to u tenisu, golfu i kriketu, a od tada broj žena u sportu neprestano raste, baš kao i njihova sportska dostignuća.

Danas je situacija dosta bolja, prisutnija je ravnopravnost polova međutim i dalje postoje razni mehanizmi diskriminacije u sportu.

Neki od njih su razlika u dodjeli budžetskih sredstava; niži iznosi nagrada, premija i ugovara za sportiskinje u odnosu na sportiste; kao i niži transferi za prelazak u drugi klub.

Polna diskriminacija žena na osnovu sporta je prisutna cijelom svijetu, te je tako prisutna i u RS, odnosno Bosni i Hercegovini.

Jedan od najboljih primjera je Ženski rukometni klub Borac koji je dvostruki osvajač duple krune u Bosni i Hercegovini, ali i pored toga ima višestruko niži budžet od muškog Rukometnog kluba Borac koji nije osvojio ništa.

Ženski odbojkaški klub Jedinstvo Mobi'S iz Brčkog od kada postoji takmičenje na nivou Bosne i Hercegovine je i šampion i osvajač Kupa. Ovaj klub ima manji budžet od Muškog odbojkaškog kluba Modriča Optima koji je u prethodne tri godine osvojio samo jednu šampionsku titulu.

Velike razlike u iznosima finasijskih sredstava koje se ulažu u muški i ženski sport imaju i niz drugih posljedica kao što su nedovoljna zastupljenost u medijima (promocija), posjećenost ženskih mečeva, sportskih događaja, manja zainteresovanost sponzora za ženski sport.

Primjetno je i da žene u mnogo manjem procentu ostaju u sportu kao trenerice, članice uprave klubova i sličnim pozicijama što je takođe jedan vid polne diskriminacije.

Na kraju, treba konstatovati da su uspjesi žena u sportu manje zapaženi u odnosu na uspjehe muškaraca, a vrlo rijetko su prečica ka nekim privilegijama u životu kao što je slučaj kod muškaraca (ulazak u politiku, dolazak na sportske funkcije, itd).

Amela Bašić-Tomić

ŽENE ŽRTVE NASILJA – ŠTIĆENICE SIGURNE KUĆE

Sigurna kuća za žene i djecu žrtve nasilja u porodici na regiji koju pokriva Grad Banja Luka je osnovana na inicijativu NVO „Udružene žene“ Banja Luka i počela je sa radom 12. februara 2007. godine, kada su stečeni svi uslovi za rad i finansiranje tekućih troškova Sigurne kuće.

U periodu svog rada u Sigurnoj kući je boravilo 195 osoba, i to 77 žena i 118 djece sa područja Banja Luke, Laktaša, Kneževa, Bratunca, Prijedora, Gradiške, Istočnog Sarajeva, Ugljevika, Kotor Varoši, Ribnika, Srpc i Gacka.

Činjenica o neadekvatnom načinu finansiranja je potakla Udružene žene za iznalaženje sistemskog rješenja kojim bi se osigurao kontinuitet u finansiranju Sigurnih kuća u Republici Srpskoj. Model finansiranja je činio obezbjeđenje 70% ukupnih sredstava iz entitetskog budžeta, dok se ostatak izdvajao iz budžeta lokalne zajednice. Ovaj način finansiranja je na samom početku godine doveo do povećanog broja korisnica i djece u pratnji u odnosi na isti period prethodne godine. U toku 2008. godine period boravka i broj osoba koje su koristile usluge Sigurne kuće je bio veći za gotovo 50% u odnosu na 2007. godinu.

Različit pristup stručnog osoblja centara za socijalni rad korisnicama Sigurne kuće u samom početku njihovog boravka je u velikoj mjeri uticao na njihovo osnaživanje i donošenje odluke za povratak u porodicu. Na taj način sve korisnice koje su nakon pretrpljenog, u najvećem broju slučajeva fizičkog nasilja od strane svojih partnera imale potpuno isti tretman u pogledu svojih prava starateljstva nad djecom. Za čitav period boravka ostvarivani su kontakti nasilnika sa djecom, uprkos činjenici da ih je otac do momenta njihovog smještaja u potpunosti ili djelomično zanemarivao u većini slučajeva. Prijedlog Sigurne kuće da se u vremenskom periodu boravka od dvije sedmice onemoguće redovni kontakti nasilnika sa djecom radi brže adaptacije na novostečene uslove nikad nije uzet u obzir. Takođe, jedan od prijedloga je da se za određen vremenski period žene uz vlastiti pristanak zadrže u Si-

gurnoj kući, bez svakodnevnog viđanja sa nasilnikom i pokušaja pomirenja u prostorijama Centra za socijalni rad. Karika koja u potpunosti nedostaje u multidisciplinarnom pristupu jeste neregulisani rad sa nasilnicima. Ne postoje mehanizmi izvršavanja određenih zaštitnih mjera kojima se nastoje otkloniti potencijalni uzroci nasilničkog ponašanja, niti načini njihove implementacije.

Osoblje Sigurne kuće čini sedam stalno zaposlenih osoba i to koordinatorica – diplomirana psihologinja, diplomirana socijalna radnica, domaćica i četiri medicinske sestre. U Sigurnoj kući je osiguran psihoterapijski rad kliničke psihologinje, te pravna pomoć pravnice i advokate. Četiri medicinske sestre pokrivaju smjene tokom 24 sata, tako da je osoblje na raspolaganju svim korisnicama tokom 24 sata.

Žene i djeca koja su preživjela nasilje u porodici se u Sigurnu kuću mogu smjestiti na nekoliko načina u zavisnosti od mjesta prebivališta. Za žene koje imaju mjesto prebivališta na teritoriji grada Banja Luke, odluku o smještaju donosi Tim za pomoć i podršku žrtvama porodičnog nasilja. Tim za pružanje pomoći i podrške žrtvama nasilja u porodici funkcionise od 1.maja 2007. godine i pored predstavnika/ca policije čine ga i predstavnik/ca Centra za socijalni rad Banja Luka i predstavnik/ce Udruženih žena Banja Luka. Tim je mobilan tokom 24 časa svakog dana u sedmici i funkcionise na način da se na poziv policije obavještavaju ostali članovi, koji nakon izlaska na teren čine odgovarajuće korake. Ukoliko se procijeni da bi se u narednom periodu nasilje moglo ponoviti i prouzrokovati određene posljedice donosi se odluka za smještaj osoba u Sigurnu kuću Banja Luka.

Pojedine korisnice su u Sigurnu kuću smještene odlukom nadležnog centra za socijalni rad koji je smatrao da mogućnost daljeg ostanka žena u nasilnoj vezi nije moguć, te je nakon konsultacije sa stručnim osobljem Sigurne kuće donesena odluka o smještaju.

Osoblje Sigurne kuće u saradnji sa stručnim osobljem iz Centra za socijalni rad donosi sve odluke koje uključuju produženje boravka korisnica, privremene odlaske žena iz skloništa u cilju ostvarivanja određenih prava, kao i odluke o prekidu i otkazivanju boravka.

Stručni tim je pojedinačno za svaki slučaj vršio procjenu bezbjednosti za privremene izlaske iz skloništa. Ukoliko se procijeni da ne postoji mogućnost susreta žene sa nasilnikom, radni odnos

žene se nastavlja i za vrijeme njenog boravka u skloništu. U jednom slučaju je nasilnik nastavio praviti probleme na radnom mjestu svoje supruge, što je imalo za posljedicu dobijanje otkaza. Djeca školskog uzrasta su prelazila u školu sa kojom Sigurna kuća Banja Luka ima postignut dogovor vezano za rad sa djecom. Procedura premještanja je obavljena u roku od 24 sata tako da su djeca odmah nastavila sa nastavnim planom i programom, te nisu zaostajala u gradivu. Pri upisu u školu osoblje upoznaje pedagoga/icu škole o stepenu pretrpljenog nasilja svakog pojedinačnog slučaja, kao i načinima reagovanja u slučaju pojave nasilnika. Kroz kontakt sa predstavnicima škole kontinuirano se prati stanje svakog djeteta pojedinačno. Ukoliko se procjeni mogućnost pojave nasilnika, djeci se obezbjeđuje prevoz i pratnja do škole.

Najveći procenat od 55% žena pripada kategoriji dugogodišnjih žrtava porodičnog nasilja u periodu dužem od 10 godina, dok je 30% korisnica nasilju bilo izloženo nekoliko mjeseci. Na osnovu dosadašnjih iskustava može se uočiti da žene mlađe starosne dobi kao rezultat pojačane javne svijesti o ovom problem nasilje vrlo brzo prijavljuju, dok žene srednje i starije dobi nasilje prijavljuju nakon svih iscrpljenih metoda njegovog zaustavljanja. U 35% slučajeva korisnice su nasilje prijavljivale nakon par mjeseci nasilne torture od strane svojih zlostavljača. Analizirajući podatke možemo uočiti da su osobe srednje i starije dobi, nasilje preživljavale i više od deset godina, dok su osobe mlađe dobi nakon kraćeg vremenskog perioda bile spremne da prijave nasilje i izađu iz okvira ukorijenjenih stereotipa i predrasuda.

Period boravka korisnica u Sigurnoj kući Banja Luka se kretao od jednog dana do tri mjeseca, u zavisnosti od pronalaska adekvatnog rješenja za korisnice. Žene koje su odlučile da se vrate nasilniku, odnosno u porodicu u kojoj je bilo nasilja, Sigurnu kuću su napuštale nakon jedne do dvije sedmice njihovog boravka. Određen broj žena je boravio u Sigurnoj kući duži vremenski period, te nakon izlaska započeo novi život sa svojom djecom. Starosna dob korisnica se kretala od 16 do 75 godina. Najveći procenat žena od 30% se odnosio na kategoriju starosne dobi od 30 do 39 godina starosti. Kategoriji stanovništva koje imaju srednju stručnu spremu čini 55% žena, dok 30% ima završenu samo osmogodišnju školu.

Najveći broj djece koja su boravila u Sigurnoj kući su bili uzrasta od 14 do 18 godina i djeca uzrasta od 8 do 13 godina. U toku rada u pratnji majki su u dva slučaja bile smještene i bebe do godinu dana, što je zahtijevalo nabavku posebne opreme.

Većina korisnica nije imala vlastiti stambeni prostor, tačnije osobe koje su vršile nasilje su ostajale u kući. Podrška od strane porodice žrtava je postojala na nivou psihosocijalne podrške, dok je svaka druga pomoć bila isključena što nije poboljšalo položaj žrtava. Samim tim je bila otežana mogućnost pronalaska izlazne strategije, naročito u situacijama u kojima se korisnica zadržavala kraći vremenski period.

Naša iskustva sa korisnicama su pozitivna, jer smo do sada uspjeli pronaći određena rješenja u pronalasku izlazne strategije u cilju najboljeg interesa za žene i djecu. Izlaskom iz Sigurne kuće Banja Luka, naš rad sa žrtvama nasilja ne prestaje, tačnije on se produžava na period od godine dana nakon izlaska korisnice u smislu davanja podrške u daljem osamostaljenju i praćenja kompletnog slučaja. U daljem kontaktu sa korisnicama možemo uočiti da su zaposlenja koja su korisnice nakon izlaska pronašle još uvijek aktuelna, kao i da su neke nezaposlene klijentice uspjele pronaći adekvatan posao.

U toku prvih pet mjeseci ove godine Sigurna kuća je imala problem sa nedostatkom sredstava koja su bila planirana budžetom Republike Srpske za 2009. godinu. Uslijed toga, Udružene žene su bile primorane da privremeno zatvore sklonište radi nemogućnosti stvaranja uslova za zadovoljenje elementarnih potreba za hranom i higijenom. Istog dana nakon zatvaranja skloništa u kojem je boravilo osamnaest osoba, i to osam žena i desetoro djece, Vlada Republike Srpske je odobrila sredstva kojim je omogućen nastavak rada sa osobama koje su preživjele porodično nasilje.

Vera Sladojević

STATUS SAMOHRANIH MAJKI

SAMOHRANI RODITELJ - terminološko određenje

- **Samohrani roditelj** – roditelj koji samostalno, bez drugog roditelja brine o djeci.
- **Samohran** – sam, samostalan, usamljen, nevjenčan, izvan stalne veze.
- **Uzroci koji determinišu samohranog roditelja** - smrt bračnog druga, nestanak ili napuštanje bračne zajednice, vanbračna veza, oduzeto roditeljsko pravo jednom od roditelja, odsutnost zbog bolesti, izdržavanje kazne zatvora.

PRAVNA REGULATIVA KOJA POKRIVA SAMOHRANE MAJKE (terminološki)

- Samohrani je onaj roditelj djeteta čiji je drugi roditelj:
  - umro
  - nepoznat
  - lišen poslovne sposobnosti
  - oduzeto mu je roditeljsko pravo
  - na dugotrajnom je liječenju
  - na dugotrajnom izdržavanju kazne zatvora.
- Definisana Zakonom o socijalnoj zaštiti, Zakonom o dječjoj zaštiti, Porodičnim zakonom.

PRAVNA REGULATIVA KOJA POKRIVA SAMOHRANE MAJKE (po osnovu prava propisanih zakonom)

- **Identifikovanje potreba samohranih majki**
- **Materijalno obezbjeđenje** (stalna novčana pomoć, jednokratna pomoć u novcu ili naturi)
- **Prava u oblasti dječje zaštite** (naknada plate za vrijeme korištenja porodiljskog odsustva, materinski dodatak, pomoć za opremu novorođenčeta, dječji dodatak)

- **Usluge socijalnog rada** (preventivna djelatnost, dijagnostika, tretman, savjetodavno – terapijski rad, pomoć i podrška pri zapošljavanju, pomoć i podrška u realizaciji humanitarnih akcija)

PROBLEMI SAMOHRANIH MAJKI SA KOJIMA SE SUSREĆEMO U CENTRU ZA SOCIJALNI RAD

- **Teška ekonomska situacija** (drugi roditelj ne želi i ne učestvuje u izdržavanju)
- **Briga za djecu** (u sferi roditeljstva i obezbjeđivanja egzistencijalnih i esencijalnih potreba djeteta)
- **Regulisanje kontakata roditelja i maloljetnog djeteta/ce**
- **Psihološki aspekti procesa žalovanja** (samoća i usamljenost)
- **Organizacija radnog vremena** (neusklađenost radnog vremena i čuvanja djece, pomoć pri upisu djece u vrtić)
- **Nezaposlenost i neizvjesnost stalnog zaposlenja**
- **Neefikasnost sistema u pronalaženju mehanizama za naplatu alimentacije**
- **Neriješeno stambeno pitanje, imovinsko pravni odnosi**
- **Nerazumijevanje i osuda okoline i šire društvene zajednice**

NAŠA ZAPAŽANJA U RADU SA SAMOHRANIM MAJKAMA

- Povećava se broj žena koje su odlučile da same preuzmu potpunu brigu o djeci
- Sve manji je broj žena koje su spremne trpiti izvore nezadovoljstva, poniženja i sukoba u odnosu sa partnerom
- Samohrane majke su danas mnogo sigurnije u sebe i svoje vlastite resurse
- Veći broj samohranih majki ima pomoć i podršku porodice i okoline, što umanjuje osjećaj nedostatke razorene porodice
- Samohrane majke koje su zaposlene i redovno primaju alimentaciju mnogo lakše podnose svoju samoću i funkcionalnije su u sferi roditeljstva
- Većina samohranih majki svjesna je svog statusa u društvu i spremna je da se sa tim nosi (posebno je izražena potreba zaštitničkog odnosa prema djeci)

- Vječita dilema – da li je opravdano uskratiti djetetu mogućnost da raste uz oba roditelja
- U želji da nadomjestite nedostatak oca mnoge žene se trude da budu “savršene” majke

PRIJEDLOZI I PREPORUKE

- Raditi što intenzivnije na osnivanju udruženja samohranih majki
- Graditi mrežu uzajamne pomoći i podrške
- Iskoristiti sve raspoložive resurse na regionalnom nivou u cilju opservacije sociodemografskih obilježja samohranih roditelja (starosna dob, bračni status, radni status, obrazovanje, stambene prilike, broj djece o kojima se brinu)
- Inicirati izradu zakona koji bi detaljnije regulisao status i prava samohranih roditelja (poseban akcenat staviti na učešće u izdržavanju)
- Intenzivirati aktivnosti na izradi strateškog plana pomoći i podrške pri zapošljavanju samohranih majki – prednost pri zapošljavanju.

Gordana Vidović

POLOŽAJ ŽENA SA INVALIDITETOM U LOKALNOJ ZAJEDNICI

Diskriminacija je jedan od najozbiljnijih generatora kršenja ljudskih prava u BiH. Pojedinci i pojedinke su diskriminirani zbog svoje nacionalne, političke i polne pripadnosti. Uz to, žrtve diskriminacije su i pripadnici/e takozvanih „ranjivih“ grupa. Pored žena seksualnih manjina, na meti su i lica sa onesposobljenjem, nacionalne manjine, porodice nestalih, žrtve rata, lica u trećoj životnoj dobi i povratnici. Veoma je rasprostranjena višestruka diskriminacija kojom su pripadnici/e ranjivih grupa diskriminirani po nekoliko osnova. Diskriminacija se ispoljava u nekim vitalnim oblastima kao što su zapošljavanje, obrazovanje, zdravstvena i socijalna zaštita, prava iz penzionog osiguranja.

Pod pojmom „rod“ definišu se one karakteristike žene i muškarca koje su društveno konstruisane, dok se „pol“ odnosi na biološke determinante njihove različitosti. Biološki, ljudi se rađaju kao žene ili muškarci, ali se rodne uloge uče i formiraju u okviru odrastanja u određenoj porodici, sredini, kulturi, vjeri i društvu. Svi ovi faktori dodjeljuju ženama i muškarcima određene uloge koje se, najšire shvaćeno, ogledaju u podjeli na ženske i muške poslove i vrlo specifično se manifestuju na različitim nivoima, kroz rodnu diskriminaciju u vidu nasilja nad ženama, manje plaćene poslove, nezaposlenost, pritisak odgovornosti na porodičnom i profesionalnom planu i drugo.

Od društva prihvaćena rodna diskriminacija utiče na sve aspekte života žena.

Osobe sa invaliditetom se suočavaju sa mnogim preprekama u svojoj borbi za jednakost. Iako su i muškarci i žene sa invaliditetom subjekti diskriminacije po osnovu svoje invalidnosti, žene sa invaliditetom su i više od toga jer je ta diskriminacija dvostruka: po osnovu pola (roda) i po osnovu invalidnosti.

Tradicionalna uloga žene kao nekog ko podiže djecu, ko je majka, supruga, domaćica obično nije ista i za žene sa invaliditetom. Iako je tradicionalna slika majke kao jedine koja brine i

podizhe djecu, još uvijek je ona ta koju društvo koristi kao osnovnu predstavu o ženi. Kako se žene sa invaliditetom smatraju zavisnim i neko o kome treba brinuti, onda veliki broj ljudi teško i može zamisliti kako majka sa invaliditetom može ispuniti ulogu onoga ko brine i gaji djecu. Rašireno je vjerovanje da žene sa invaliditetom ne mogu i ne treba da rađaju i podizhu djecu. Kada žene sa invaliditetom postanu majke suočavaju se sa mnogim teškoćama jer svijet pretpostavlja da ih invaliditet čini nespремnim da budu majke. Iz našeg iskustva kroz pružanje besplatne pravne pomoći mnoge žene invalidi su imale mnogo teškoća da dobiju starateljstvo nad djecom prilikom razvoda. Žene invalidi nisu samo diskriminisane u pokušaju da biološki postanu majke ili starateljice nad djecom, već i u pokušaju usvajanja djece.

U poređenju sa muškarcima sa invaliditetom i ženama bez invaliditeta, žene sa invaliditetom češće ostaju van braka, kasnije se udaju i često se razvode ukoliko se i udaju. Prema jednoj studiji do koje sam došla poređenjem stope razvoda ukazuje se na to da se muškarci češće razvode od žena ukoliko kod žena nastupi invalidnost poslije stupanja u brak, dok se brakovi žena sa muškarcem sa invaliditetom rijetko raskidaju. Iako o tome nema istraživanja to se može uzeti i kao naš lokalni pokazatelj, jer je tokom rata mnogo muškaraca postalo invalidima a njihove supruge ih nisu ostavile. Opet, s druge strane iz mog lokalnog ugla imam sliku mlade žene koja je u ratu ostala bez noge koju je muž ostavio prije nego je izvršila bolničko liječenje. Možda ovo pravilo ne može da se pripiše svim takvim parovima, ali bi moglo biti predmet jednog takvog istraživanja.

U razgovoru sa ženama sa invaliditetom koje su preživjele nasilje došle smo do saznanja da one vrlo često ne prepoznaju nasilje kojem su izložene i uvjerene su da je njihov invaliditet jedini razlog za sve što im se dešava. Stepен invaliditeta žene u patrijarhalnom društvu kakvo je naše, mjeri se u odnosu na to koliko invaliditet ugrožava njene tradicionalne uloge: da je uzorna supruga, dobra majka, domaćica, seksualno poželjna, neko ko „brine“ o svim članovima porodice i odgovara dodijeljenoj društvenoj ulozi. Imajući u vidu stereotip da žene zbog svog invaliditeta najčešće nisu u mogućnosti da ispunjavaju te uloge na očekivani i društveno prihvatljiv način, jer im nisu omogućeni alternativni vidovi podrške, ne čudi onda ni to što im se osporavaju prava na ljubav, seksualnost, brak, materinstvo i lično

potvrđivanje. Samim tim one postaju društveno nevidljive i kao takve, vrlo često žrtve svih oblika porodičnog nasilja, ali na žalost i žrtve institucionalnog nasilja.

Nasilje je uspostavljanje moći i kontrole nad žrtvom, stvarajući i tako odnos „gospodar“ i „rob“. Ukoliko žrtva ima manje mogućnosti da se fizički i intelektualno usprotivi moći i kontrola se lakše i duže održava. Žene sa invaliditetom imaju manje mogućnosti da se na bilo koji način suprotstave nasilju, a još manje da iz njega izađu, prije svega zbog stereotipa i predrasuda okoline, zbog svog invaliditeta. Jedan od najprisutnijih stereotipa, kada je u pitanju nasilje nad ženama sa invaliditetom je: „Niko normalan ne bi mogao da udari ženu u kolicima“, a to često čujemo u razgovoru ljudi kada se desi nasilje prema ženi sa invaliditetom. Žene sa višim stepenom invaliditeta fizički zavise od tuđe pomoći i podrške pri obavljanju osnovnih životnih potreba kao što su odlazak u toalet, prelazak iz kolica u krevet, hranjenje, itd. Ne samo što su ranjivije, one su i vrlo često izložene specifičnijem načinu zlostavljanja, a na skali najviše je verbalno, pa ekonomsko, fizičko je na trećem mjestu, izolacija i na kraju seksualno. Za razliku od njih, žene bez invaliditeta najčešće doživljavaju fizičko kombinovano sa emocionalnim. Uskraćivanje pomoći, izgladnjivanje, udaljavanje od ortopedskih pomagala i sredstava za komunikaciju, ostavljanje samih žena kod kuće bez ičije pomoći je jedan od oblika zlostavljanja na koje su nam ukazivale žene sa invaliditetom. Gotovo uvijek su prisutne prijetnje da će je ostaviti ukoliko ne bude „poslušna“. Na ovaj način nasilnik uspostavlja apsolutnu moć i kontrolu čak i bez upotrebe fizičke sile. U slučajevima gdje je bila prisutna fizička sila uvijek se modrice ili ozljede pripisuju „padovima“ zbog invalidnosti. Stoga je mnogo teže i procesuirati odnosno dokazati nasilje kod ovakvih tvrdnji. Gotovo sve žene sa invaliditetom koje su nam se javljale putem SOS telefona ili su bile smještene u Sigurnu kuću su bile višegodišnje žrtve nasilja i to je jedini obrazac života koji one poznaju, čak je većina to isto doživljavala i u djetinjstvu od strane svojih roditelja. Kao i žene bez invaliditeta, ove žene su kao razlog za nasilje pravdale svog partnera da je nervozan, puno radi, a pored svega mora da brine i o invalidu.

Ekonomska zavisnost ogleda se u nemogućnosti da žena sa invaliditetom, prije svega, svojim radom stekne ekonomsku samostalnost, a onda da raspolaze novcem na način na koji bi ona željela. U većini slučajeva žene sa invaliditetom imaju sredstva samo od tuđe njege i pomoći

i kojim takođe raspolažu muževi. I pored obaveze javnih institucija da moraju otkloniti arhitektonske barijere, na žalost još uvijek je nepristupačan pristup bankama, pošti, a žene sa invaliditetom nisu u mogućnosti da samostalno podižu svoj novac, pa su prinuđene da u tu svrhu ovlaste člana uze porodice, a kada jednom član ili članovi porodice preuzme kontrolu trošenja novca jasno je da je mogućnost uspostavljanja moći i kontrole u drugim segmentima života daleko lakša.

Ako uporedimo zapošljavanje žena sa invaliditetom i žena bez invaliditeta možemo konstatovati da su žene sa invaliditetom u nepovoljnijem položaju jer će svaki poslodavac prije zaposliti ženu bez invaliditeta. Programi kreirani od strane Vlade RS za zapošljavanje invalida nisu urodili plodom, jer prema mojim saznanjima prestankom dobijanja određenih beneficija poslodavci su prestali da pokazuju interes za zapošljavanje invalida. Ako pak uporedimo žene i muškarce sa invaliditetom i tu su žene u nepovoljnijem položaju jer su lokalne zajednice u cijeloj Republici Srpskoj osnovala preduzeća za održavanje i naplaćivanje gradskog parkinga gdje su zaposleni muškarci (uglavnom osobe sa invaliditetom najčešće ratni vojni invalidi), a prema podacima do kojih sam ja došla žene uopšte nisu obuhvaćene ovim vidom angažovanja što definitivno stavlja žene u nepovoljniji položaj.

Žene sa invaliditetom ne učestvuju u političkom životu, kao uostalom ni muškarci. Možda bi se trebalo pozabaviti ovom problematikom te inicirati uvođenje pozitivne diskriminacije naročito na lokalnom nivou uključivanjem osoba sa invaliditetom u rad lokalnih skupština, kako bi sami mogli da utiču na pokretanje inicijativa i donošenje politika koje se tiču njihove problematike.

Zakonom o ravnopravnosti polova BiH, usvojenim 2003. godine uređuje se, promoviše i širi ravnopravnost polova i garantiraju jednake mogućnosti svim građanima, kako u javnoj, tako i u privatnoj sferi društva, te sprečava direktna i indirektna diskriminacija zasnovana na polu (član 2.). Polovi su ravnopravni. Puna ravnopravnost polova garantuje se u svim sferama društva, a naročito u oblasti obrazovanja, ekonomiji, zapošljavanju i radu, socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti, sportu, kulturi, javnom životu i medijima, bez obzira na bračno i porodično stanje. Istim Zakonom zabranjuje se diskriminacija na osnovu pola i polne orijentacije. U članu 3. ovog Zakona definisano je:

Član 3. Zakona o ravnopravnosti polova BiH

„Diskriminacija po osnovu pola, u smislu ovog zakona, predstavlja svako pravno ili fizičko, direktno ili indirektno razlikovanje, privilegiranje, isključivanje ili ograničavanje zasnovano na spolu zbog kojeg se pojedinkama/cima otežava ili negira priznanje, uživanje ili ostvarivanje ljudskih prava i sloboda u političkom, obrazovnom ekonomskom, socijalnom, kulturnom, sportskom, građanskom i svakom drugom području javnog života.

Diskriminacija može biti direktna ili indirektna.

Direktna diskriminacija po osnovu pola postoji kada je osoba bila tretirana, tretira se, ili može biti tretirana nepovoljnije u odnosu na drugu osobu, u istoj ili sličnoj situaciji, a na osnovu pola.

Indirektna diskriminacija po osnovu pola postoji kada prividno neutralna pravna norma, kriterij ili praksa jednaka za sve dovede u nepovoljan položaj osobu jednog pola u poređenju sa osobama drugog pola.

Diskriminacijom po osnovu pola ne smatra se norma, kriterij ili praksa, koju je moguće objektivno opravdati postizanjem zakonskog cilja, proporcionalnog preduzetim nužnim i opravdanim mjerama.

U skladu sa stavom 5. ovog člana dozvoljeno je uspostavljanje specijalnih mjera u cilju promoviranja jednakosti i ravnopravnosti polova i eliminacije postojeće neravnopravnosti, odnosno zaštite polova po osnovu biološkog određenja.“

Ovaj Zakon i pored toga što egzistira već duže od 6 godina nije zaživio u praksi, vjerovatno su razlozi za to višestruki, a jedan od njih je što su njegove odredbe neprecizne i mogu se tumačiti na razne načine. Kada je u pitanju problematika kojom se danas bavimo nema niti u jednoj odredbi ni jedne riječi o zaštiti osoba sa invaliditetom te je nemogući napraviti neko poređenje.

U Gender akcionom planu BiH za period 2008-2009. godine u tački 8. (socijalna inkluzija) planirano je da se inicira izrada politika za osobe sa invaliditetom, uvažavajući specifične potrebe žena i muškaraca i osigura jednak nivo pristupa uslugama i adekvatnoj zaštiti, a nosioci odgovornosti su bili državni i entitetski nivoi vlasti i institucije od najvišeg do najnižeg nivoa. Međutim, nikakve inicijative nije bilo iako je prošlo više od dvije godine od usvajanja ovog akcionog plana. Pitanja gendera nisu integrisana u politike i zakone, te institucionalne mehanizme koji tretiraju pitanja osoba sa invaliditetom.

Dok sposobnost postizanja tradicionalnih ženskih uloga ne znači i mjeru njenog društvenog uspjeha, ispitivanje ograničenja žena sa invaliditetom sa kojim se sreću obezbjeđuje važan uvid u ograničene društvene opcije koje im se nude.

Žene sa invaliditetom su grupa koja je među najranjivijima i najmarginalizovanijima u današnjem društvu. Potrebno je da razvijemo bolje razumijevanje njihovih života da bi otklonili prepreke koje i dalje stoje na njihovom putu ka jednakosti.

Konvencija UN o pravima osoba sa invaliditetom

Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom usvojena je u decembru 2006. godine.

Osnovna načela Konvencije:

- 1) Poštovanje dostojanstva, autonomije i samostalnosti osoba sa invaliditetom
- 2) Nediskriminacija
- 3) Puno i efektivno učešće i uključenost u sve sfere društvenog života
- 4) Poštovanje različitosti i prihvatanje invalidnosti kao djela ljudske raznovrsnosti
- 5) Jednakost mogućnosti
- 6) Pristupačnost
- 7) Jednakost muškaraca i žena
- 8) Poštovanje razvojnih kapaciteta djece sa invaliditetom.

Član 6.

Žene sa invaliditetom

1. Države potpisnice priznaju da su žene i djevojčice sa invaliditetom izložene višestrukoj diskriminaciji i u tom smislu preduzeće mjere radi osiguravanja punog i ravnopravnog uživanja svih ljudskih prava i osnovnih sloboda od strane žena i djevojčica sa invaliditetom.
2. Države potpisnice preduzeće sve odgovarajuće mjere kako bi osigurale pun razvoj, napredak i osnaživanje žena, radi garantovanja vršenja i uživanja njihovih ljudskih prava i osnovnih sloboda iz ove Konvencije.

Član 16.

Sloboda od eksploatacije, nasilja i zlostavljanja

1. Države potpisnice preduzeće sve odgovarajuće zakonodavne, administrativne, socijalne, obrazovne i druge mjere kako bi zaštitile osobe sa invaliditetom od svih oblika eksploatacije, nasilja i zloupotreba, uključujući njihove rodno zasnovane aspekte i manifestacije, kako u njihovim domovima, tako i izvan njihovih domova.
2. Države potpisnice preduzeće takođe sve odgovarajuće mjere kako bi spriječile nasilje i zlostavljanje obezbeđujući osobama sa invaliditetom, njihovim porodicama i licima koja se staraju za njih, između ostalog, odgovarajuće oblike asistencije i podrške koji će voditi računa o specifičnostima uzrasta i roda osoba, uključujući pružanje informacija kako da izbjegnu, prepoznaju i prijave slučajeve nasilja i zlostavljanja. Države potpisnice osiguraće da servisi zaštite vode računa o invalidnosti, rodu i uzrastu osoba.
3. Države potpisnice će osigurati da svi programi, objekti i ustanove za osobe sa invaliditetom budu efektivno nadzirani od strane nezavisnih vlasti kako bi spriječili slučajeve eksploatacije, nasilja i zlostavljanja.
4. Države potpisnice preduzeće sve odgovarajuće mjere kako bi promovisale fizički, kognitivni i psihološki oporavak, rehabilitaciju i socijalnu reintegraciju osoba sa invaliditetom koje su bile žrtve eksploatacije, nasilja i zlostavljanja, uključujući i pružanje zaštitnih usluga. Ovaj oporavak i reintegracija odvijace se u okruženju koje podstiče zdravlje, blagostanje, samopoštovanje, dostojanstvo i autonomiju ličnosti i vodi računa o posebnim potrebama vezanim za uzrast i rod.
5. Države potpisnice će usvojiti efikasno zakonodavstvo i politiku, koji će između ostalog uzeti u obzir rod i uzrast, kako bi osigurale identifikovanje, istragu i, kada je to primjereno, procesuiranje slučajeva

Dijana Tepšić

UVOD U RAVNOPRAVNOST POLOVA

RAZLIKE POL/ROD

POL – Biološki određena razlika između žena i muškaraca, stečena rođenjem;

ROD/GENDER – „društveni pol“ za razliku od biološkog pola socijalno određen, odnosno ono što nam društvo nameće. Ovo se ispoljava u gender/rodnim ulogama i stereotipima. Društveno uslovljene razlike između žena i muškaraca koje su za razliku od bioloških i fizioloških razlika, naučene promjenljive i zavise od različitih faktora: kulture, religije, društvenog i političkog uređenja, ekonomske situacije, klase, starosne dobi, etničke pripadnosti, itd.

RODNI STEREOTIPI – Predstavljaju pripisivanje nekih opštih atributa mišljenja i uloga jednom ili drugom polu. Od muškaraca i žena se očekuje da se ponašaju na „društveno prihvatljiv“ način. Društvo kreira određene stereotipe. Na primjer: Muškarci su agresivni, mačo tipovi, dominantni, ne pokazuju emocije, sportski tipovi, „glava kuće“, neuredni, sposobni, moćni, itd. Žene su emotivne, slabe, poslušne, emocionalne, atraktivne, podložne uticaju, domaćice, dobre majke, itd.

„Mamine princeze“ i „tatine junačine“ – Plavo - Rožo

RAVNOPRAVNOST POLOVA

Ravnopravna vidljivost, osposobljenost i učešće polova u svim vidovima javnog i privatnog života. Sva ljudska bića treba da budu ravnopravna pred zakonima i da imaju slobodu i mogućnost ravnopravno učestvovati u aktivnostima jednog društva, javnoj i privatnoj sferi, bez ograničenja rodnim ulogama i da od tih aktivnosti ravnopravno dijele dobrobit.

Ravnopravnost polova podrazumijeva jednaka prava, odgovornosti i mogućnosti žena i muškaraca. Ne promovise se samo identičnost muškaraca i žena već se uvažava i njihovo pravo na različitost.

- Ravnopravnost žena i muškaraca je fundamentalna dimenzija zaštite i promovisanja ljudskih prava i preduslov za razvoj zdravog i demokratskog društva. Osnovni cilj demokratizacije je postizanje ravnopravnosti svih članova i članica jednog društva.
- To ne znači samo uključivanje podjednakog broja žena i muškaraca u aktivnosti, niti njihovo tretiranje na isti način, već podrazumijeva uključivanje ženskih i muških razvojnih interesa u sve ekonomske, političke i društvene sfere za dobrobit jednih i drugih.
- Da bi se postigla ravnopravnost polova, neophodno je poboljšanje položaja žena u mnogim oblastima, kao što su javni život i odlučivanje, rad, zapošljavanje i pristup resursima, socijalna i zdravstvena zaštita, obrazovanje i posebno zaštita od nasilja.
- U cilju postizanja rodne ravnopravnosti važno je naglasiti proaktivnu ulogu muškaraca u ovom procesu, jer ravnopravnost polova ne podrazumijeva rat polova, pobjedu jednog nad drugim polom, već upravo sinergiju oba pola, žena i muškaraca radi obostrane koristi.

Osnovni pojmovi

- GENDER SENZITIVNOST - Tretiranje i uzimanje u obzir gender dimenzije
- GENDER ZASLIJEPLJENOST - Ignorisanje/zanemarivanje gender dimenzije (za razliku od gender senzitivnosti ili gender neutralnosti)
- GENDER STATISTIKA – Sakupljanje i odvajanje statističkih podataka razvrstanih po polu, kako bi se omogućila komparativna analiza za socio – ekonomsku gender analizu po različitim oblastima
- GENDER PRAVNI OKVIR – Vrijednosti koje se štite. Priznavanje prava od strane zakonodavne vlasti, uživanje prava preko institucija izvršne vlasti i zaštitu prava od strane pravosuđa. Prava žena, djevojaka i djevojčica kao neotuđiv, integralan i nerazdvojit dio univerzalnih ljudskih prava uključujući i koncept reproduktivnih prava. Ravnopravnost žena i muškaraca je fundamentalna dimenzija zaštite i promovisanja ljudskih prava i sadrži snažne indikatore za ravnopravnost i stepen demokratije.

- **REPRODUKTIVNA PRAVA** - Pravo svakog pojedinca/pojedinke ili para da slobodno i odgovorno odluči o broju djece i razmaku godina između njih, i da posjeduje informacije i sredstva za to, kao i pravo da dostigne najviši standard seksualnog i reproduktivnog zdravlja
- **GENDER/ RODNO ZASNOVANO NASILJE** - Bilo koji oblik nasilja, koristeći prijetnju fizičkom ili emotivnom snagom, uključujući silovanje, udaranje žena, seksualno zlostavljanje, incest i pedofiliju
- **NASILJE U PORODICI** - Bilo koji oblik fizičkog, seksualnog ili psihološkog nasilja koji izlaže riziku sigurnost nekog člana porodice i/ili upotreba fizičke ili emotivne snage ili prijetnje fizičkom snagom, uključujući seksualno nasilje, u porodici ili domaćinstvu. Uključuje zlostavljanje djece, incest, udaranje žene i seksualno ili drugo zlostavljanje nekog člana domaćinstva
- **SEKSUALNO UZNEMIRAVANJE** - Neželjeno ponašanje seksualne prirode ili drugo ponašanje zasnovano na polu, koje pogađa dostojanstvo žena i muškaraca (uključujući na radnom mjestu, ponašanje nadređenih i kolega)
- **TRGOVINA LJUDIMA/ŽENAMA I DJECOM** - Trgovina ljudima, prije svega ženama i djecom, za svrhe modernog ropstva, jeftine radne snage ili seksualne eksploatacije
- **GENDER JAZ** - Jaz između muškaraca i žena u bilo kojoj oblasti u smislu njihovog nivoa učešća, pristupa resursima, pravima, nadoknadi za rad i beneficijama
- **GENDER MAINSTREAMING/ RODNO OSVIJEŠTENJA POLITIKA** – Sistematsko integriranje određenih situacija, prioriteta i potreba žena i muškaraca u sve politike i s ciljem promoviranja jednakosti među ženama i muškarcima i mobiliziranja svih opštih politika i mjera, naročito u svrhu postizanja jednakosti, aktivno i otvoreno uzimajući u obzir, na nivou planiranja, njihove posljedice na određene situacije žena i muškaraca u implementaciji, monitoringu i evaluaciji
- **GENDER SENZITIVNI BUDŽETI** – Tretiranje i uzimanje u obzir gender dimenzije u budžetiranje. Sistemsko uvođenje principa jednakosti i ravnopravnosti polova u proces planiranja, izvršenja i kontrole javnih budžeta

- **USKLAĐIVANJE POSLOVNOG I PRIVATNOG ŽIVOTA** - Uključivanje mogućnosti roditeljskog odsustva, osiguranje brige o djeci i starima, i razvoj strukture radne okoline i organizacije koja omogućava kombinovanje poslovnih i porodičnih odgovornosti za žene i muškarce
- **JEDNAKA PLATA ZA RAD JEDNAKE VRIJEDNOSTI** - Jednaka plata za rad kome je dodijeljena jednaka vrijednost bez diskriminacije na osnovu pola ili bračnog statusa, s obzirom na sve aspekte plaćanja i uslove nadoknade za rad
- **FEMINIZAM** – naziv za grupu ideologija kojima je cilj poboljšanje položaja žene u društvu, odnosno izjednačavanje prava sa pravima muškaraca. Nastao je u 19. vijeku kao posljedica industrijske revolucije, kada su žene tražile izjednačavanje plata – jednake plate za jednak rad. Ženska borba za njihova prava i postignuća u političkom, javnom i društvenom životu, ekonomiji, kulturi, umjetnosti i slično.

Diskriminacija po osnovu pola:

- Privilegovanje, isključivanje ili ograničavanje zasnovano na polu, zbog kojeg se pojedninkama/pojedincima otežava ili negira priznanje, uživanje ili ostvarivanje ljudskih prava i sloboda. Može biti direktna i indirektna.
- Rodna diskriminacija se odnosi na društvenu diskriminaciju zasnovanu na društveno konstruisanoj predstavi i shvatanju žena i muškaraca.
- Kada se govori o konceptu ravnopravnosti polova koji bi trebao biti integrisan u sve sfere života, onda bi i jezik trebao da odražava taj koncept. Principi politički korektnog govora i neseksistička upotreba jezika.
- Na primjer: student-studentkinja/ica, profesor-profesorka/ica, direktor-direktorka/ica, građanin-građanka, pedagog-pedagoginja/ica
- Govorenjem/pisanjem možemo da signaliziramo našu dobru volju za saradnjom, afirmacijom ljudskih prava, uvažavanjem ravnopravnosti polova i drugih razlika među ljudima, i možemo odabrati one jezičke forme koje će tu našu namjeru najbolje ilustrovati.

- U važećem Pravopisu zapravo ne postoji zabrana za upotrebu imenica za profesije i zvanja u ženskom rodu (Pravopis 1993 [1994] - Pravopis srpskoga jezika. Navođenje profesija i zvanja žena u muškom rodu je eksplicitna diskriminacija.
- U jeziku takođe treba da se ostvari ravnopravnost polova, ali i svi drugih grupa građana i građanki koji žive u zajednici, bez obzira na rasu, naciju, uzrast, etničku ili vjersku pripadnost. Politički korektan govor je zalaganje za ukidanje diskriminacije u jeziku.

Razlike/prepreke/problemi u komunikaciji među polovima

Gender /Rod utiče na produkt komunikacije među polovima

Niz različitih faktora utiče na probleme u komunikaciji:

- stereotipi
- odgoj
- gender uloge koje se nameću još u djetinjstvu

Djevojčice i dječaci dolaze iz različitih „komunikacijskih kultura“

Komunikacija između žena i muškaraca posmatrana kao kros-kulturalna komunikacija jer gender razlike potiču još od odgoja gdje dječaci i djevojčice odrastaju u različitim kulturama

Gender mainstreaming u oblasti obrazovanja

- Ključni dio bilo kakve strategije gender mainstreaminga je usmjeravanje na obrazovanje. Obrazovanje može poslužiti kao indikator jednakosti polova u datoj oblasti, kako među učenicima-učenicama/studentima-studentkinjama, tako i među nastavnim osobljem. Jednako je važno prepoznati obrazovni sektor kao polaznu tačku za relativiziranje polnih/rodnih stereotipa, koji uveliko doprinose održavanju nejednakosti polova u društvu.

- Nova vizija obrazovanja ne poznaje polnu i druge oblike diskriminacije, te promoviše jednaka prava, mogućnosti i šanse za djevojčice i dječake, djevojke i mladiće, žene i muškarce kao učesnike/učesnice i korisnike/korisnice obrazovnog planiranja i programiranja, te proizvodnje novih modela znanja i spoznavanja.
- Gender senzitivno obrazovanje je značajno za svaku osobu kao i za društvo. Ono je bitno za lični razvoj i kvalitet života svake individue, koji takođe predstavlja i bitan faktor demokratizacije društva, ekonomskog razvoja, prosperiteta i održivosti jednog društva. Obrazovne institucije svakako spadaju u najvažnije institucionalne nosioce procesa socijalizacije djece i mladih, te proizvodnje i razmjene društveno vrednovanih znanja i vještina. Putem obrazovnog procesa i diskursa društvo osigurava reprodukciju vladajućih vrijednosti, modela ponašanja i obrazaca polnih/rodnih uloga.
- Otkloniti nejednakosti i stimulirati jednakost djevojčica i dječaka, mladića i djevojaka, ne znači da ih treba napraviti jednakim, već da se treba pozabaviti razlikama u cilju ostvarivanja istih šansi i mogućnosti, te kreiranja alternativne kulture i „gender prijateljskog okruženja“, u kojem postoji naglasak na samopouzdanju, povjerenju, te kooperaciji između oba pola, a ne takmičenju i suparništvu.
- Gender senzitivni odgoj uzima u obzir različitosti između žena i muškaraca i nudi im mogućnost za individualni razvoj izvan tradicionalnih gender uloga. Stoga ono pomaže mladima da primjenjuju slobodu izbora.
- Od suštinskog je značaja da se integriše koncept gendera/rodne ravnopravnosti u obrazovanje i da se omogući obrazovanje bez stereotipa na svim nivoima. Uz pomoć gender mainstreaminga u obrazovanju postoji mogućnost kreiranja okruženja, u kojem i djevojčice i dječaci od najranijeg uzrasta jednako mogu da razvijaju svoj puni potencijal.
- Jednako pravo na obrazovanje je zaštićeno u legislativi širom Evrope, ali je takođe generalno priznato da stavovi, socijalni uslovi i kulturni pritisci često predstavljaju prepreke za ravnopravnost i da obrazovni sistemi moraju promovisati pozitivno prihvatanje jednakih mogućnosti za oba pola.

- Agencija za ravnopravnost polova Bosne i Hercegovine, Gender centar Vlade Republike Srpske i Gender centar FBiH, u okviru svojih mandata i programskih ciljeva, samostalno ili u saradnji sa nadležnim ministarstvima i institucijama, te nevladinim sektorom i međunarodnim organizacijama, preduzimaju niz aktivnosti, programa i projekata u oblasti obrazovanja u cilju primjene Zakona o ravnopravnosti polova u Bosni i Hercegovini (Oblast obrazovanje član 5 i član 6).
- Ove aktivnosti se odvijaju u skladu sa međunarodnim dokumentima (Pekinška deklaracija i platforma za akciju, CEDAW Konvencija), a očekivani rezultati ovih aktivnosti su: razvijanje i jačanje institucionalnih mehanizama za gender u Bosni i Hercegovini, usklađivanje obrazovnog sistema sa evropskim standardima i međunarodnim konvencijama, ugradnja gender koncepta u obrazovni sistem, integrisanje gender koncepta u nastavne planove i programe, integrisanje gender koncepta u školske udžbenike.

Poštuj drugog/dругу,
budi tolerantan/tolerantna,
uvažavaj različitosti,
razvijaj humanije odnose sa drugima,
budi društveno odgovorna osoba!

Vanja Furtula

UPOTREBA RODNO OSJETLJIVOG JEZIKA U MEDIJIMA

Kada govorimo o praksi upotrebe rodno osjetljivog jezika u medijima, može se reći da i pored svih kodeksa i Zakona koji postoje u BiH, da su mediji i dalje u službi stereotipa. Sama činjenica da postoje zakonski propisi koji štite ljudska prava i nalažu jednakost svih, ne pomaže da tako zaista bude i u praksi. Bez obzira što svaki medij posjeduje i konvencionalni i kreativni potencijal, ipak, kada je u pitanju politika predstavljanja roda, mediji ne koriste mogućnosti inovacije, naprotiv, podržavaju postojeće predrasude. Svjesno ili nesvjesno?!

Predstavljanje žena kao bića koje su manje vrijedna je oduvijek bilo prisutno u medijima koji odražavaju sliku patrijarhalnog društva. Nijedan dnevni list ili radio i televizijska stanica nisu imuni na imenice kao što su „ljepši“ ili „slabiji pol“.

Za početak ću napraviti poređenje stanja po pitanju ove teme u Evropi, Kanadi i SAD-u. Iako je napredak učinjen u nekoliko zemalja, slika žena u medijima ostaje negativna, i prema izvještaju Savjeta Evrope, nastavlja biti stereotipna i seksistička. Parlamentarna skupština Savjeta Evrope je već 2002. godine primijetila da bez obzira na nagle promjene u sadašnjem svijetu, slika žena u medijima se u stvarnosti nije promijenila i veoma malo je učinjeno od strane vlada i medija. Rezolucija Evropskog parlamenta je pozvala na zabranu svih oblika pornografije i reklamiranja u medijima. U Kanadi, grupa pod imenom „Media Watch“ je organizovala Globalni projekat monitoringa medija, kako bi istražila i analizirala portretisanje i položaj žena u medijima. Analizirano je preko 15.000 televizijskih, radio i novinskih izvještaja. Zaključci grupe su bili da se situacija nije bitnije izmijenila od 1995. godine. Mali napredak je zabilježen u nekim zemljama, ali su se neke situacije čak i pogoršale.

Izvještaj Evropske komisije otkriva da su izvjesne zemlje, kao na primjer Njemačka, Holandija ili Velika Britanija radile nešto u ovoj oblasti, dok su zemlje poput Francuske ili Italije učinile manje, radi toga što nisu ovu oblast smatrali kao nužno značajnom.

Ravnopravnost polova u medijima možemo posmatrati sa nekoliko aspekata: upotreba rodno osjetljivog jezika u medijima, predstavljanje žene u medijima, i zastupljenost žena u medijima – u smislu broja zaposlenih žena u medijima.

U Bosni i Hercegovini, možemo slobodno istaći da su žene zastupljene kao novinarke, reporterke, urednice i programske direktorice u gotovo svim ključnim medijima u BiH. Međutim, još uvijek ne postoji dovoljna senzitivnost prema pitanjima ravnopravnosti polova, problemima žena, kao što su nasilje nad ženama, trgovina ženama i djevojkama, i slično. Većina medija u Bosni i Hercegovini nema uređivačke politike koje bi podržavale pripremu i emitovanje programa koji se vezuju za pitanja zaštite ženskih ljudskih prava i ravnopravnosti polova.

Osjetljivost za rodna pitanja u okviru svog programa ima Radio televizija Republike Srpske kao jedan od tri javna emitera u Bosni i Hercegovini. U kontinuitetu se prate sve aktivnosti koje provode organizacije i vladine i nevladine koje promovišu ravnopravnost polova i sve aktivnosti na tu temu. U programskoj šemi postoji veliki broj emisija posvećenih toj tematici.

Nije potrebno praviti analize da se vidi da u medijima u BiH i dalje ne koristimo rodno osjetljiv jezik. Žene najčešće kada je riječ o doktorkama, direktoricama, predsjednicama, političarkama, nazivamo doktorima, direktorima, predsjednicima i političarima,...

Osim takve prakse i nekorištenja rodno senzitivnog jezika, evidentno je da mi ne posvećujemo dovoljno pažnje rodnim pitanjima i ne doživljavamo ih potpuno kao teme vrijedne izvještavanja. Bh. medijski diskurs još uvijek je muški domen.

Mediji ne oslovljavaju žene rodno korektno. Na to nisu imuni ni novinari i novinarke koji koriste srpski jezik. Mediji sa sjedištem u Sarajevu, mediji koji koriste bosanski jezik takođe su nekorektni, ali postoje slučajevi u pojedinim tekstovima gdje se koristi ženska forma oslovljavanja kod tradicionalno „muških zanimanja“ i titula, što očigledno zavisi od samog autora ili autorice teksta. Rodno korektno oslovljavanje koristi u većini slučajeva samo Dnevni list iz Mostara, zbog hrvatskog jezika u kojem je žena „više vidljiva.“

Korektno rodno oslovljavanje pojavljuje se u svim medijima isključivo kada se navode zanimanja poput pjevačice ili glumice, nešto rjeđe doktorice ili profesorice, ali su sve „bitnije“ funkcije (predstavnik, predsjednik, ministar, zamjenik ministra, ombudsman, član, pa čak i glasnogovornik) najčešće rezervisane za formu muškog roda. Drugim riječima, rodno nekorektno oslovljavanje i tituliranje u muškom rodu direktno je proporcionalno zanimanjima koja označavaju veću društvenu moć.

Analiza medijskog sadržaja koju je proveo Mediacentar Sarajevo pokazuje da su osim muškaraca koji dominiraju medijskim diskursom, sve ostale grupacije nedovoljno zastupljene u štampanim medijima u Bosni i Hercegovini. Istraživanje je pokazalo da se na naslovnim stranicama dnevnih novina muškarci pojavljuju skoro pet puta češće nego žene, a u unutrašnjosti novina, svijet interpretiran i rekonstruisan perom novinara, odnosno novinarki, muški je svijet – svijet u kojem centralno mjesto u priči muškarci zauzimaju u 80% slučajeva. Centralnu ulogu u priči muškarci imaju šest puta češće nego žene.

Ovo istraživanje obuhvatilo je i analizu dnevnih novina iz Srbije i Hrvatske koji se takođe čitaju u BiH. Značajno je navesti primjer Blica. Upravo je Blic taj koji je od svih analiziranih novina najviše prostora ustupio ženama („čak“ 19,9% analiziranih tekstova s akterkama u glavnoj ulozi). Međutim, treba istaći da je Blic novina koja recimo, veliku pažnju posvećuje **zabavnim** temama, gdje su žene „tradicionalno prisutnije“.

U štampi koja je zastupljena na našem prostoru, tekstovi u kojima se u središte priče smještaju osobe ženskog pola najčešće su marginalizovani, odnosno one su na zadnjim stranicama, što dovoljno govori o njihovom položaju u medijima.

Od svih obrađenih tema u kojima su se javljali muškarci, zabavne stranice čine samo 7,2 procenata, dok je za žene taj procenat 34. Osnovne tematske oblasti koje „opisuju“ muškarce koji se u njima pojavljuju jesu u rubrikama: crna hronika, politika, vijesti iz svijeta, te sport. U sportskoj rubrici rijetko će se naći mjesta za ženski uspjeh. Od svih priča u sportskoj rubrici, u samo 9% njih žene su glavne akterke, a kada se i nađu u tim ulogama, onda je riječ o „izuzecima“ koji potvrđuju pravilo.

Žene se, znači, potiskuju s naslovnih strana ka zadnjim stranicama i tzv. „lakšim temama“, odnosno u sferu zabave i u privatnu sferu. Tematska raznolikost priča akterki mnogo je manja od onih koje se odnose na muškarce. Na prvom mjestu su rubrike: zabava, zatim kultura i umjetnost, te crna hronika. Rezultat ovakve raspodjele je marginalizacija ženskih iskustava, jačanje stereotipnih uobličavanja rodni uloga i reprodukcija pozicija društvene moći, odnosa i uloga.

U bh. dnevnim novinama žene su rijetko glavni izvor informacija. Rezultati pokazuju da analizirane dnevne novine konstruišu svijet u kojem su relevantnost, kompetencija i autoritet muškog roda, a tišina – ženskog. Ženski glasovi su „utišani“, rijetko predstavljaju autoritativan ili ekspertan glas. Oni se drže u pozadini priče i kao takvi čine pasivnijim u odnosu na glasove muških aktera. Na ovaj način umanjuje se važnost ideja i stručnosti osoba ženskog roda: ekspertno mišljenje u **89,2 %** slučajeva iznosi **muškarac**, a u **10,8 % žena**.

Iz analiziranih medijskih reprezentacija moglo bi se zaključiti da su žene više zainteresovane za diskurs „običnog“ života i prenošenje ličnih iskustava. Na ovaj način mediji onemogućavaju čitatelje/ice da percipiraju određene grupe, u ovom slučaju žene, kao osobe s idejama i ekspertizom. Lišavajući žene njihove društvene kompetencije, onemogućavaju ih da učestvuju u demokratskim debatama i diskusijama.

Počevši od prvih stranica, koje su generalno rezervisane za političke, ekonomske teme i s kojih nas najčešće gledaju ozbiljna muška lica, ka šarenijim i „manje bitnim“ zadnjim stranama, primjetan je i rast frekventnosti vizuelnog prisustva žena, sa sve većim isticanjem njihovih tjelesnih i seksualnih karakteristika.

Kada je riječ o politici žene se, skoro i ne pojavljuju u tekstovima koji se odnose na državno uređenje ili javne organe na nivou države, a kako moć opada s državne na entitetski, kantonalni ili opštinski nivo tako je broj pojavljivanja žena sve manji i manji. Znači, politika je čvrsto rezervisana za muškarce. Žena se u većem dijelu tekstova pojavljuju na stranicama kulture i uglavnom se to odnosi na informacije i intervju s glumicama i pjevačicama. Žena sportistkinja dobija pažnju medija isključivo kad postigne zapažene rezultate na međunarodnoj sportskoj sceni, na primjer.

Jako je mali broj tekstova koji se objavljuju, a koji se odnose na ravnopravnost polova u BiH, tretiranja ženskog pitanja u zajednici, sigurnim kućama za žene žrtve nasilja u porodici,...

Žene u medijima se pojavljuju najčešće kao predstavnice nevladinog sektora (većinom iz udruženja stradalnica rata, manje kao humanitarne radnice, predstavnice udruženja prijeratnih deviznih štediša, a rjeđe kao zaposlenice različitih nivoa vlasti, privatnog sektora, te kao stručnjakinje. Govor žene u medijima češće se odnosi na organizaciju koju predstavlja, a daleko manje na njeno lično djelovanje ili interese.

Navođenje stranačke pripadnosti ili političkih afiniteta žene je vrlo rijetko: ukoliko obavlja neku državnu funkciju podrazumijeva se da je poznat njen politički „background“ – znači opet je u fokusu stranka, a ne žena.

Iako mediji nisu direktno odgovorni za akcije, stavove ili ponašanje pojedinaca, oni su moćni u oblikovanju i definisanju javnog diskursa i mogu promijeniti ovakav odnos tj. doprinijeti ravnoteži.

Gender senzitivni mediji dio su Gender akcionog plana u BiH. Pripremajući se za ovo izlaganje, malo sam razgovarala sa svojim kolegama/inicama i pitala ih šta misle o ovoj temi. Svi se slažemo da je situacija takva kakva jeste, ali mišljenja su podijeljena, nije bitno da li se radi o ženama ili muškarcima. Jedan broj kolega/inica smatra da se u potpunosti mora paziti na rodno osjetljiv jezik, dok jedan broj njih smatra da se riječ u ženskom rodu treba upotrijebiti tamo gdje je to moguće, odnosno logično...naveli su riječi poput psihologinje, delegatkinje i navode primjere riječi „borac za ljudska prava“ – žena, ili vatrogasac? Moje lično mišljenje je da je sve stvar navike, ali promjene u načinu predstavljanja žena u medijima i upotrebe rodno osjetljivog jezika, svakako moraju biti praćene promjenama u društvu. Sada je stanje sljedeće: Zbog aktivnosti udruženja i različitih nevladinih i vladinih organizacija koje se bore za ravnopravnost i prava svih, neki su kategorični u odluci da se rodno senzitivni jezik koristi po svaku cijenu, drugi to ne smatraju neophodnim, a ostalima je svejedno. Ipak, zahvaljujući organizacijama koje se bore za ravnopravnost, ovakvim predavanjima, seminarima i sl. situacija se ipak mijenja na bolje.

Kako mijenjati praksu? Prije svega u svojim glavama prihvatiti činjenicu da su biološke razlike muškaraca i žena jedno, a nejednakosti između ova dva roda koje proizlaze iz kulturno stvorenih predrasuda, nešto sasvim drugo. Potrebno je razvijati medijsku pismenost, naučiti da, umjesto pasivne recepcije medijskih sadržaja, čitamo i tumačimo, iz načina medijskog izvještavanja, koju vrstu identiteta, kulturnih vrijednosti i društvenih relacija isti ti mediji uspostavljaju.

Zapravo, od izuzetne je važnosti stalno ukazivati na nepravilnosti, stereotipizaciju, predrasude i diskriminatorne modele kojim se mediji koriste, a oni će vremenom preuzeti svoj dio

odgovornosti. Ključ je u podizanju svijesti novinara/ki, urednika/ca i ostalih medijskih radnika/ca u Bosni i Hercegovini o problemima žena, ženskim ljudskim pravima i ravnopravnosti polova kroz interaktivne radionice o ravnopravnosti polova u medijima. Važno je jačanje saradnje medijskih kuća i institucija koje se bave promocijom ženskih prava. Međutim, postoje i mišljenja da postojeća profesionalna i etička pravila uopšte ne sadrže elemente koji bi osigurali primjenu rodnog jezika u medijskom standardnom izražavanju. Možda bi uvođenjem gender komponente i rodnog oslovljavanja kao posebnih članova Kodeksa i ostalih novinarskih pravila unaprijedio legalni etički i profesionalni okvir za rad medija.

PREPORUKE ZA MEDIJE o tretiranju rodni sadržaja i upotrebi rodno osjetljivog jezika u medijima Bosne i Hercegovine koje su usvojili: Vijeće za štampu u Bosni i Hercegovini, Udruženje BH novinari, Društvo novinara BiH, Udruženje novinara RS, Udruga hrvatskih novinara u BiH, u saradnji s Udruženjem Q, Gender centrima Vlada RS i FBiH, te Agencijom za ravnopravnost polova BiH

Urednici i urednički kolegiji štampanih i elektronskih medija u Bosni i Hercegovini će, kroz uređivačku politiku, nastojati da osiguraju poštivanje ravnopravnosti na osnovu pola, roda, polnog identiteta, rodnog identiteta, rodnog izražavanja i seksualne orijentacije, kroz...:

1. ..prikazivanje pozitivnih primjera nediskriminacije i poštivanja ljudskih prava u javnoj i privatnoj sferi života
2. ..prikazivanje svih osoba na ravnopravan i nestereotipan način, s punim poštivanjem njihove ličnosti i ljudskog dostojanstva
3. ..podizanje svijesti o ravnopravnom učešću žena i muškaraca u ekonomskom i društvenom razvoju
4. ..eliminisanje seksizma, rodofobije, homofobije, bifobije, transfobije i drugih predrasuda i stereotipa u medijskom jeziku
5. ..označavanje funkcija, zvanja i titula osoba o kojima se piše ili govori, korištenjem rodno osjetljivog jezika
6. ..podizanje svijesti javnosti o problemu seksualnog nasilja, incesta, obiteljskog nasilja, ekonomskog nasilja, trgovine ljudskim bićima i posljedicama toga nasilja na žrtve i društvo u cjelini
7. ..podizanje svijesti javnosti o prisutnosti različitih oblika nasilja na osnovu pola, roda i seksualne orijentacije, te pogubnog uticaja toga nasilja na žrtve
8. ..edukaciju novinara i novinarki o ravnopravnosti na osnovu pola, roda, polnog identiteta, rodnog identiteta, rodnog izražavanja, seksualne orijentacije, te o upotrebi rodno osjetljivog jezika u svakodnevnoj novinarskoj praksi
9. ..promovisanje ravnopravnoga učešća i zastupljenosti osoba različitih polnih i rodni identiteta na pozicijama odlučivanja u medijima, naročito u upravljačkim, programskim i regulatornim tijelima

Preporuke su usvojene na osnovu opšteprihvaćenih etičkih i profesionalnih standarda novinarstva, te međunarodnih i bosansko-hercegovačkih akata o ljudskim pravima i ravnopravnosti polova:

- o Evropska konvencija o ljudskim pravima i temeljnim slobodama i Protokol 12
- o Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966.) i Opcioni protokoli (1966. i 1989.)
- o Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966.)
- o Konvencija o pravima djeteta (1989.)
- o Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama (CEDAW)
- o Pekinška deklaracija i platforma za akciju
- o Deklaracija o ravnopravnosti žena i muškaraca Vijeća Evrope
- o EU Gender Mapa puta i Gender akcioni plan BiH
- o Zakon o ravnopravnosti polova BiH
- o Aneks 1 Daytonskog mirovnoga sporazuma

Izvještaj pripremile: Milkica Milojević i Stanislava Ninković

Izdavač: Helsinški parlament građana Banja Luka

Dizajn: Maja Ilić

Štampa: Grafid, Banja Luka

Tiraž: 700

ISBN 978-99938-28-14-3

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

305-055.1/.2(497.6)
342.722-055.1/.2(497.6)

ПАРТНЕРСТВО за промјену
Partnerstvo za promjenu : podrška
implementaciji Zakona o ravnopravnosti polova u
BiH : izvještaj o aktivnostima projekta u 2009. /
[izvještaj pripremile Milkica Milojević i
Stanislava Ninković]. - Banja Luka : Helsinški
parlament građana, 2010 (Banja Luka : Grafid). -
152 str. : fotogr. ; 22 cm

Tiraž 700.

ISBN 978-99938-28-14-3

COBISS.BH-ID 1390872

ISBN 978-99938-28-14-3

9 789993 828143

Podržava Foundation Open Society Institute
Supported by a grant from Foudnation Open Society Institute (Zug)